

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

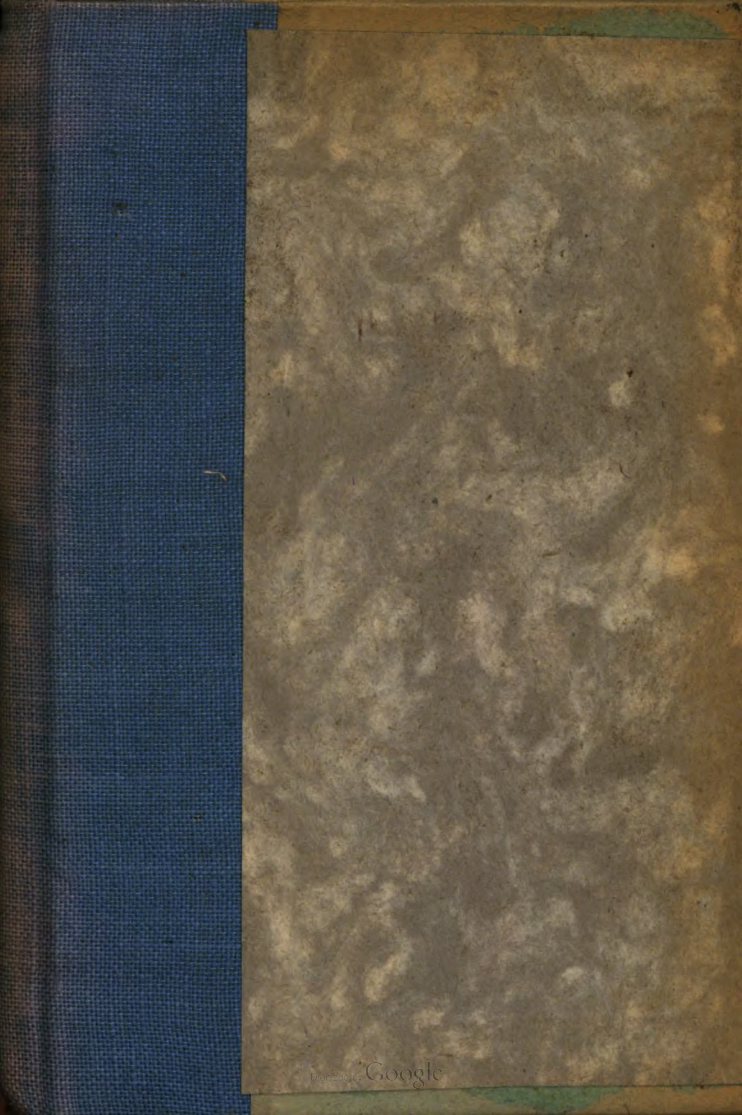
Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

Digitized by Google

BRITANNIA

1811

1811

EERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERDUITSCHER SPRAEKKUNST.

1811

IMPRIMATUR.

Mechliniæ, 3 septembris 1839.

J.-B. PAUWELS, Vic.-Gen.

Alle exemplaren zyn door den schryver geteekend.

J. G. Pietersz.

Hv 3186
EERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERDUITSCH E SPRAEKKUNST,

TEN GEBRUIKE

VAN LAGERE EN MIDDELBARE SCHOLEN;

Door J. Pietersz,

HOOFD-ONDERWYZER DER LAGERE KODELSCHOOL TE BRUSSEL.

BRUSSEL,

DEPREZ-PARENT, BOEKVERKOOPER,

IN DE VIOLETTEN-STRAET, N. 15.

1839.

VOORBERIGT.

Het was geenszins het gebrek aen spraek-kunstige leerboeken, dat my heeft doen besluiten, dit werkje te schryven; doch daer de meeste dezer geschriften niet tot schoolgebruik, althans niet voor eerst beginnenden, geschreven schynen te zyn, bestond er een wezenlyk gebrek aen eene spraekkunst, eenvoudig genoeg opgesteld, en met de vereischte voorbeelden en oefeningen voorzien, om wezenlyk der jeugd van eenig nut te zyn. Ik heb beproefd dit gebrek te verhelpen. In hoeverre ik in myn oogmerk geslaegd ben, zal de tyd moeten leeren, of het oordeel van bevoegde regters my moeten zeggen.

Ik had my by het opstellen van dit werkje voorgenomen, volstrekt geene verandering in de schryfwyze van sommige woorden te maken; zelfs waren de eerste bladen reeds ge-

drukt. Dan, door eene voor my hoogst vereerende omstandigheid, in betrekking geraekt zynde met eenige achtenswaardige mannen, die aen het hoofd der meest bloeiende inrigtingen van onderwys in ons land geplaatst zyn, is my van dezen kant geraden geworden in myn ontwerp, wat de spelwyze aengaet, de eene en andere verandering in te voeren, overeenkomstig een beter beredeneerd inzicht in den aerd onzer tael. Deze mannen, ware be-minnaers hunner moedertael, door hunnen stand en door hun aanzien in betrekking staende tot de commissie door het gouvernement benoemd, om de regelen der spelling van de vlaemsche tael vast te stellen, hebben my in zooverre met hun vertrouwen vereerd, om my aengaende de handelingen dier commissie en aengaende haer verslag, door haer aen het hooge bestuer ingezonden, eenige zeer belangrijke mededeelingen te doen, waarvan ik, met hun volkomen genoegen, ten dienste van het onderwys, een dankbaer gebruik maek.

Overeenkomstig het hovenstaende, ben ik in staet gesteld, omtrent sommige lang betwiste punten eenige meerdere zekerheid te doen ontstaen.

De schryfwyze van *de* in den *nominatief* of eersten naemval van het mannelyk enkelvoud

is alzoo aengenomen : men schryve deshalve *de man loopt, de mensch is sterfelyk*, enz. in plaets van *den man loopt, den mensch is sterfelyk*, enz.; nogtans heeft de commissie, aengezien het gevestigd gebruik in sommige oorden en de welluidendheid der uitspraek zulks in vele gevallen wenschelyk zouden kunnen maken, besloten, om het gebruik van *den* voor mannelijke enkelvoudige naemwoorden, die met eenen klinker of met eene *h* beginnen, niet geheel te verbannen, maer aen elk de vryheid te laten om hetzy : *den os of de os loeit, den hond of de hond blaft*, te schryven.

Een ander, even belangryk en even lang betwist, punt moest door de taelcommissie beslist worden. Zy moest namelyk uitspraek doen tusschen het gebruik van *ey, uy* en *ei, ui*. De laetste schryfwyze heeft de voorkeur bekomen, zoo als het trouwens van de kunde en het doorzigt der mannen, die deel van die commissie maken, wel te verwachten was. Aengaende de woorden, waerin de uitspraek het gebruik van *ey* en *uy* eenigzins scheen te billyken, werd uit den aerd der zaek, eene meer beredeneerde uiteenzetting gevorderd. Alzoo moest hier beslist worden, of men *vleyen*, dan of men *vleijen*, zoo als in het hollandsch, dan wel of men *vleien* schryven zou. Dezelfde

beslissing moest ook de woorden *buyig, buijig, buiig, luye, luije, luie* en een groot getal andere, betreffen, en het gevoelen der taelkundigsten heeft zich dienaengaende tot de laetsteschryfwyze bepaeld. Menschryve alzo: *vlei en, schrei en, bui en, lui e*, enz., vervolgens ook: *maÿen, hooijen, koeijen, loeijen, moeije lyk*, enz.

De verlenging der *a* en *u* door middel van de *e* is door de commissie erkent tot den aerd der vlaemsche tael te behooren; en zal men alzo *daer, maer, uer, vuer* blyven spellen.

Het gebruik der *accenten* of toonteekens, weleer op eene zoo overvloedige als overbodige wyze in onze taelingevoerd, wordt met regt door de commissie, als volstrekt nutteloos, verworpen, behalve in een klein getal gevallen, waerin de nadruk zulk een onderscheidingteeken zou kunnen vorderen; even 'als in: *ik heb slechts één uer geslapen, ik ben vóór u uitgegaen*, enz.

Een ander, niet minder gewigtig, punt is mede door de bedoelde commissie geregeld geworden, namelyk dat der byvoegelyke naemwoorden, die zonder zelfstandig naemwoord voorkomen. Hieromtrent is zy van gevoelen geweest, dat zulke byvoegelyke naemwoorden in het enkelvoud zonder *n* zouden worden geschreven; als: *de ryke geeft, de arme ont-*

vangt; maer dat in het meervoud de letter *n*, als kenmerk van dat getal, zou moeten geplaatst worden; zoo als in: *de ryken en de armen zyn voor God gelyk*, enz.

Deze gewigtige bepalingen kunnen voorzeker als het belangrykste gedeelte van het werk der staetscommissie beschouwd worden, en ik wensch haer van ganscher herte geluk, dat zy in deze zwaerwigtige punten tot eene beslissing gekomen is, waerdoor elke beminnaer van onze schoone en ryke moedertael niet meer besluiteloos behoeft rond te zien, aen welke schryfwyze hy de voorkeur geven zal. Moge slechts het werk der commissie overal dien byval vinden, welken hare edele poogingen zoo loffelyk verdienen!

Wat my betreft, acht ik my gelukkig, de bepalingen van de commissie in werking te kunnen brengen, vertrouwende dat het verslag door haer aen het gouvernement ingezonden, door het hooge bestuer eerlang kenbaer zal worden gemaekt, waerdoor wy beter in staet geraken zullen de gronden der redering dezer geachte vereeniging te beoordeelen.

Ik heb getracht, aen het einde van dit werkje, een kort en oppervlakkig overzicht van het gebruik der *schei* - en *zintekens* te geven.

Ik gevoel, dat het op verre na niet volledig is ; doch, daer het plaetsen van deze teekens alleen op de redekunstige ontleding der tael, en op hare *syntaxis* gegrond is, hoop ik eerlang gelegenheid te vinden, deze zaak cenigzins breedvoeriger te behandelen.

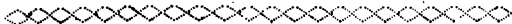
Dat overigens myne poogingen wederom iets mogen toebrengen om het onderwys in het algemeen, en het taelonderwys in het byzonder, te bevorderen, is myn eenige wensch.

EERSTE BEGINSELEN

DER

NEDERDUITSCH E SPRAEKKUNST.

EERSTE LES.

Letters en klanken.

Er zyn in de nederduitsche of vlaemsche tael 26 letters, die in twee soorten verdeeld worden, als : in *klinkers* en *medeklinkers*. De *klinkers* zyn zes in getal, als : *a, e, i, o, u* en *y*. Zy worden klinkers genoemd, omdat zy een' eigen klank hebben, en zonder behulp van andere letters kunnen uitgesproken worden.

De *medeklinkers* zyn twintig in getal, als : *b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, w, x, z*. Men noemt ze medeklinkers, omdat zy geen eigen klank hebben en met de klinkers medeklinken.

Dry van deze letters, de *c*, de *q* en de *x*,

worden alleen in vreemde woorden gebruikt, als : *citroen, Quintiliaen, Xenophon*. De letterverbinding *ch* komt in onze tael veel voor.

Door twee verschillende klinkers te zamen te voegen, bekomt men *tweeklanken*; als *ie, oe, eu, ui, ei, au, ou*.

Door *a* en *e*, twee *ee*, twee *oo* of *u* en *e* te zamen te verbinden, heeft men *lange klanken*, zoo als in *aen, een, oor, uer*.

Door eenen langen klank en eenen andren klinker zamen te voegen, bekomt men *lange tweeklanken*; zoo als : *aeij, ooy, eeu*.

Door dry verschillende klinkers zamen te verbinden, bekomt men *dryklanken*, als : *ieu, oeij*.

Vragen.

Hoe veel letters heeft men in de vlaemsche tael? — Hoe worden zy verdeeld? — Wat zyn klinkers? Noem ze eens op. — Wat zyn medeklinkers? — Welke zyn ze?

Welke van deze letters worden alleen in vreemde woorden gebruikt? — Is de ch ook een vreemd letterteeken?

Hoe maekt men de tweeklanken? — Welke zyn die?

*Hoe maekt men lange klanken? — Hoe spreekt men *ae* en *ue* uit?*

*Waerdoor ontstaen lange tweeklanken? —
Noem er eenige van.*

*Hoe worden de dryklanken gemaakt? —
Noem ze eens op.*

Oefeningen.

1. De klinkers uitspreken, en opmerken, hoe de werktuigen van de spraek, zoo als de tong, de lippen, enz., zich daerby bewegen.

2. De klinkers lang en kort, hoog en laeg, sterk en zwak, hard en zacht doen uitspreken, en het onderscheid van die uitspraek doen opmerken.

3. De medeklinkers uitspreken, en doen opmerken, welken vorm de werktuigen van de spraek by elk in het byzonder aennemem.

4. Doen opmerken, welke medeklinkers het meest door behulp der tong, der lippen, der tanden of der keel worden uitgesproken.

5. De lange klanken, de twee-en dryklanken doen noemen, en doen zeggen, door welke klinkers elk van dezelve gevormd wordt.

TWEEDE LES.

Lettergrepen, woorden en voorstellen.

Door de zamenvoeging van klinkers en medeklinkers, ontstaen lettergrepen en woorden.

Door lettergrepen verstaet men eene of meer letters, die met dezelfde opening van den mond uitgesproken worden.

Er zyn woorden van eene lettergreep, zoo als : boek.

Van twee lettergrepen, zoo als : ta-fel.

Van dry lettergrepen, zoo als : wan-de-len.

Van vier lettergrepen, zoo als : re-ken-kun-de.

Van vyf lettergrepen, zoo als : pot-ten-bak-ke-ry.

Van zes lettergrepen, zoo als : on-regt-veer-dig-he-den.

Van zeven lettergrepen, zoo als : on-ver-an-der-lyk-he-den.

Van acht lettergrepen, zoo als : o-ver-al-om-te-gen-woor-dig.

Van negen lettergrepen, zoo als : o-ver-al-om-te-gen-woor-dig-heid.

Grootere vereenigen van lettergrepen zyn er in de vlaemsche tael niet. Men ziet hier uit ook, dat er lettergrepen zyn, die door eene letter gevormd worden, zoo als het geval is in de twee laetste woorden, die wy hebben opgegeven. Eene letter kan ook somtyds een woord vormen, zoo als : *u*, de uitroep *o*, de *a*, de *b*, enz.

Gelyk men door vereeniging van lettergrepen woorden maekt, zoo maekt men door

vereeniging van woorden *volzinnen* en *voorstellen*, waerdoor men eene gedachte uitdrukt : zoo als : *God is groot.* — *Ik leer myne les.* — *De goede en deugdzame kinderen beminnen hunne ouders en meesters*, en meer andere. Door al zulke vereenigingen van woorden is het, dat men zyne gedachten uitdrukt, en aen anderen doet kennen.

Vragen.

Wat bekomt men door zamenvoeging van klinkers en medeklinkers? — Wat is eene lettergreep? — Noem een woord van een, van twee, van dry, enz. lettergrepen.

Wat ziet men uit deze voorbeelden? — Zyn er ook woorden, die uit eene letter bestaan?

Wat ontstaet er door de vereeniging van woorden? — Wat kan men door een voorstel uitdrukken? — Noem eens zulk een voorstel op?

Oefeningen.

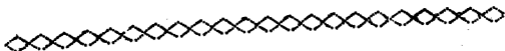
1. Eenige klinkers en medeklinkers opgeven, waervan de leerlingen woorden vormen ; en een of ander woord noemen, en door de kinderen alle woorden doen opzoeken, die daarvan gemaakt kunnen

worden. Zoo als van het woord *land*, maekt men :
dal, dan, al, la en *na*.

2. Een bepaeld getal woorden zoeken van één, twee, dry, enz., lettergrepen, en doen zeggen, uit welke letters iedere lettergreep is gemaekt.

3. Woorden zoeken van eene, van twee, van dry, enz., letters; en ook woorden opzoeken waerin lettergrepen voorkomen, die slechts door eene letter gevormd worden.

4. De woorden tot voorstellen doen verbinden, en daervan een zeker getal doen maken.

DERDE LES.

Zelfstandige naemwoorden en lidwoorden.

De woorden eener tael hebben allen eene verschillende beteekenis; maer men kan dezelve in eenige soorten verdeelen of rangschikken. Alzoo behooren alle namen van personen of van zaken tot eene en dezelfde soort van woorden, en men noemt deze woorden *naemwoorden* of wel *zelfstandige naemwoorden*. *België, Brussel, Hendrik, Maria, peerd, huis, nacht* zyn namen van personen en zaken, en zyn dus *zelfstandige naemwoorden*.

Alle dingen, die rondom ons zyn, die wy zien, voelen, hooren; rieken of smaken

kunnen, hebben eenen naem; maer er zyn ook vele dingen, die wy niet zien, voelen, hooren, rieken of smaken kunnen, en deze hebben ook namen, zoo als: *wysheid, geloof, God, ziel, gedachte*, enz. De namen van deze zaken zyn ook naemwoorden of zelfstandige naemwoorden.

Dikmaels gebeurt het, dat men voor een zelfstandig naemwoord woordjes zet, die men *lidwoorden* noemt. Dus zyn *lidwoorden die woordjes, welke men voor de zelfstandige naemwoorden zet*. Zy zyn maer dry in getal, als: *de, het, een*. Men zet ook wel somtyds, *eene, eenen, eens, eener* of ook *den, der, des* voor de zelfstandige naemwoorden, en dat zyn dan ook lidwoorden, maer zy worden allen door verandering gemaekt van de dry eerste, die wy hebben opgegeven.

Vragen.

Hebben de woorden eener tael alle eene verschillende beteekenis? — Hoe kan men dezelve verdeelen of rangschikken? — Wat zyn naemwoorden of zelfstandige naemwoorden? — Noem eenige namen van dingen, die wy door onze zinnen kunnen gewaer worden? — Noem er ook eenige van dingen, die wy

door onze zinnen niet kunnen ontdekken.
*Wat zyn lidwoorden? — Welke zyn ze?
— Zyn er nog andere lidwoorden? — Hoe
worden deze gemaekt?*

Oefeningen.

1. Namen van menschen opschryven; ook van dieren en planten, en ook van delfstoffen.
2. Opnoemen en opschryven van de namen der deelen van ons ligchaem.
3. Hetzelfde van landen, steden, plaetsen, rivieren, bergen, enz.
4. Schryven van de namen der gereedschappen van sommige handwerken, zoo als van den timmerman, den smid, den wever, enz.
5. Opgeven van de namen van dingen, die wy zien — hooren — voelen — rieken of smaken kunnen.
6. Hetzelfde van de dingen, die wy zien en voelen, zien en hooren, rieken, zien en smaken kunnen, enz.
7. Opgeven van de namen van dingen, die men niet zien, hooren, voelen, rieken of smaken kan.
8. Het schryven van zelfstandige naemwoorden met lidwoorden er voor.
9. Zelfstandige naemwoorden schryven, waervoor geene lidwoorden komen.
10. Schryven van zelfstandige naemwoorden, waervoor *den, des, eenen of eens* staet.
11. Zelfstandige naemwoorden schryven, waervoor *de, der, eene of eener* staet.
12. Schryven van zelfstandige naemwoorden, waervoor het lidwoord *het* kan staen.

VIERDE LES.

Werkwoorden.

De zelfstandige naemwoorden, die wy in de vorige les hebben leeren kennen, zyn eene der voornaemste soorten van woorden. Eene andere voorname soort zyn de *werkwoorden*. Alles wat een mensch doen kan, en alles wat personen of zaken doen kunnen, wordt door de werkwoorden uitgedrukt. Zoo als : *lezen, schryven, gaen, loopen, spreken, zingen, dansen, liggen, zitten, bidden* en duizend anderen.

Werkwoorden zyn dus woorden, die het zyn, het worden en het werken van personen en zaken aenduiden.

De zelfstandige naemwoorden en werkwoorden te zamen gevoegd, maken eene *verstaenbare uitdrukking* of een *voorstel* uit, zoo als : *peerden trekken, kinderen leeren, menschen bidden, ossen loejen*, enz.

Wanneer men voor de zelfstandige naemwoorden een lidwoord zet, dat er by past, dan kan men nog oneindig meer *voorstellen* maken, door er een *werkwoord* achter te voe-

gen. By voorbeeld : *het peerd trekt, het kind leert, de mensch bidt, de os loeijt, de vrouw naeij*, enz.

By deze *voorstellen* kan men ook aenduiden, in welken tyd het werk geschiedt, dat men door het werkwoord uitdrukt, hetwelk men noemt; en men kan doen zien, of dat werk heden gedaen wordt, of reeds gedaen is, en of het nog gedaen moet worden. Als men zegt : *het vuer brandt, de man werkt*, dan geeft men te kennen, dat dit werk *heden* of *tegenwoordig* geschiedt. Zegt men *het vuer heeft gebrand, de man heeft gewerkt*, dan geeft men te kennen, dat dit werk *voorby* of *verleden* is; maer als men zegt : *het vuer zal branden, de man zal werken*, dan beteekent dit, dat dit werk nog moet geschieden, dat het *toekomend* is. Men kan dus by het *werkwoord* te kennen geven, of het werk in den *tegenwoordigen*, den *verleden*, of in den *toekomenden* tyd geschieden moet.

Vragen.

Welke soorten van woorden zyn de voornaemste in de tael? — Noem eens eenige woorden, die een werk aenduiden.

Wat zyn werkwoorden?

Wat kan men van de zelfstandige naemwoorden en de werkwoorden maken? — Kan men er ook de lidwoorden by gebruiken?

Wat kan men by deze voorstellen nog uitdrukken? — Noem eenige voorstellen, die aanduiden, dat het werk heden geschiedt. — Noem er eenige, welke te kennen geven, dat het reeds geschied is. — Nu eenige, die aanduiden, dat het nog geschieden moet. — Hoe veel tyden zyn dat? — Welke zyn die tyden?

Oefeningen.

1. Eenige werkwoorden opschryven, die de ver-
rigtingen van den timmerman aanduiden.

2. Werkwoorden schryven, die aanduiden, wat
de landman doet.

3. Werkwoorden opschryven, die te kennen ge-
ven, wat men met de armen en met de beenen kan
doen.

4. Twaelf voorstellen maken, die uit een lid-
woord, een zelfstandig naemwoord en een werk-
woord bestaan.

5. Eenige voorstellen opgeven, die uit een lid-
woord, een zelfstandig naemwoord en een werkwoord
bestaan, en welke te kennen geven, dat het werk
heden of tegenwoordig geschiedt.

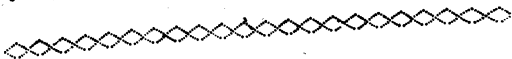
6. Eenige voorstellen opschryven, welke te kennen
geven, dat het werk reeds geschied of verleden is.

7. Hetzelve, waerin aangeduid wordt, dat het
werk nog aenstaende of toekomstig is.

8. De volgende werkwoorden in de dry tyden met zelfstandige naemwoorden en lidwoorden tot voorstellen verbinden : zitten, lezen, doen, slaen, blaffen, dragen, zien, werken, slapen, lagchen, vragen, geven, staen, sterven, sluiten, buigen, snyden, eten.

9. In een boek de werkwoorden, zelfstandige naemwoorden en lidwoorden opzoeken.

10. De onderwyzer noemt eenige werkwoorden op, en doet door de leerlingen zeggen, welken tyd zy aenduiden.

VYFDE LES.

Byvoegelyke naemwoorden.

Het is in vele gevallen niet genoeg de zelfstandige naemwoorden te noemen; maer men moet er nog *byvoegen*, hoe de dingen ons voorkomen, en zeggen, welke gedaente en welke eigenschappen zy hebben. Zoo is het woord *huis* de naem van eene wooning in het algemeen, en men kan zeggen : *het huis staet*, en dat is een *voorstel*; doch men *voegt* er menigmael een ander woord *by*, zoo als : het *hooge huis*, het *lage huis*, het *grootte huis*, het *kleine huis*, het *nieuwe huis*, het *oude huis*, het *houten huis*, het *steenens huis*, en meeran-

dere. Die woorden duiden dan aen, welke eigenschappen of welke gedaente het huis bezit.

De woorden, welke men alzo voor of *by* de zelfstandige naemwoorden voegt, worden daerom *byvoegelyke naemwoorden* genoemd. *Byvoegelyke naemwoorden zyn zulke woorden, die de eigenschappen of hoedanigheden van personen en zaken aanduiden.*

Als men de byvoegelyke naemwoorden gebruikt, moet men wel opletten, dat men geene hoedanigheden of eigenschappen aen de dingen toeschryft, die er niet by passen. Zoo zegt men niet *de waekzame kat*, maer wel *de waekzame hond*, omdat de waekzaamheid geene eigenschap van de kat, maer wel van den hond is.

Deze woorden kunnen, met het lidwoord er voor en het zelfstandig naemwoord er achter, tot een *voorstel* te zamen vereenigd worden, en alzo eenen verstaenbaren zin vormen, als : *de ryke heer wandelt, het leerzame kind heeft gelezen, de vlytige meid zal werken, enz.*

Vragen.

Is het altyd genoeg de zelfstandige naemwoorden alleen te noemen? — Welke woorden worden er dikwyls bygevoegd?

Wat zyn byvoegelyke naemwoorden? —
Noem eens eenige byvoegelyke naemwoor-
den op.

Waerop moet men by het gebruik van de
byvoegelyke naemwoorden letten? — Geef
daervan een voorbeeld.

Kunnen de byvoegelyke naemwoorden ook
in de voorstellen gebruikt worden? — Geef
hiervan eens eenige voorbeelden. — Welken
tyd drukken de werkwoorden uit, die in deze
voorstellen voorkomen? — Waerom noemt
men deze woorden byvoegelyke naemwoorden?

Oefeningen.

1. Eenige byvoegelyke naemwoorden schryven,
die by kerk, — straet, — boek, — kind, — koei — en
schaep passen.

2. Eenige andere opgeven, die by moed — ou-
derdom — jeugd — deugd passen.

3. By de zelfstandige naemwoorden: leeuw —
hond — tyger — goedheid — waarheid, gepaste
byvoegelyke naemwoorden zoeken.

4. By de byvoegelyke naemwoorden: goede —
trouwe — deugdzaam — eerlyke — gezellige —
edele, gepaste zelfstandige naemwoorden zoeken.

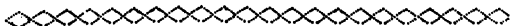
5. Zeggen, door welke zinnen de volgende hoeda-
nigheden of eigenschappen kunnen bemerkt worden:
groen — vlug — ruw — warm — vloeibaer —
rond — droog — geurig — bitter — klinkend —
zuer — puntig — glad.

6. Het opnoemen van eigenschappen, die niet door de zinnen kunnen opgemerkt worden, zoo als: edele — grootmoedige, enz.

7. Gebrekkige zamenvoegingen verbeteren, zoo als eenige der volgende : de heldere nacht, het wreede schaep, de witte moor, de vloeibare melk, de drooge regen, de vlytige wandeling, het aengename leesboek, de dikke tuin, de arme boom, de groote kool.

8. De onderwyzer geeft eenige eigenschappen op, en de leerlingen zoeken er de tegenovergestelde van : als laag — hoog ; droog — vochtig, enz.

9. 'Twaelf voorstellen maken, die ieder uit een lidwoord, een byvoegelyk naemwoord, een zelfstandig naemwoord en een werkwoord zyn zamengesteld.

ZESDE LES.

Telwoorden en voornaemwoorden.

Men heeft ook in de tael woorden, die een getal of hoeveelheid uitdrukken, en die daerom *telwoorden* genoemd worden. De woorden: een, twee, dry, al, alle, beide, eenige, sommige en meer andere worden onder deze soort van woorden gebragt. Doch al de telwoorden kunnen gevoegelyk onder de byvoegelyke naemwoorden gerangschikt worden, en

men kan zeggen *de twee huizen, beide handen, eenige kinderen, enz.*

Eene andere soort van woorden en wel de laetste, die in betrekking tot de zelfstandige naemwoorden staet, zyn de *voornaemwoorden*. Het is niet wel mogelyk, en het zou ook lastig en vervelend zyn, om altyd de persoonen en zaken, waer van men spreekt, te noemen. Alzoo zou het niet goed zyn te zeggen : *Toen Jan het werk van Jan verrigt had, ging Jan naer den meester van Jan, en vroeg den meester om een nieuw leesboek*. Die herhaling van den naem van *Jan* en van *den meester* is lastig, vervelend en onaengenaem. Men heeft daerom andere woorden noodig, die men *voor* die *namen* in de plaets zet, en dan komt die volzin aldus te staen : *Toen Jan zyn werk verrigt had, ging hy naer zynen meester, en vroeg hem om een nieuw leesboek*. De woorden *zyn, hy* en *hem*, die *voor* de *namen*, van *Jan* en *den meester* in de plaets komen, zyn *voornaemwoorden*. *Voornaemwoorden zyn dus woorden, die in de plaets van de zelfstandige naemwoorden gezet worden, om eene lastige herhaling te vermyden.*

De *voornaemwoorden* zyn : *ik, my, wy, ons, gy, u, hy, hem, hen, hun, zy, haer of heur, myn, onze, uw, zyn, het, deze, die, dit,*

dat, dewelke, welke, gene, dezelfde, dezelve, hetzelfde, hetzelfde, hoedanige, iemand, niemand, men, iets, niets, wie, wat, zich, zelf, zulk.

Wy hebben nu zes soorten van woorden doen kennen, waarvan er vyf met de zelfstandige naemwoorden in eene naeuwe betrekking staen. Die zes soorten zyn : zelfstandige naemwoorden, lidwoorden, byvoegelyke naemwoorden, telwoorden, voornaemwoorden en werkwoorden.

Vragen.

Wat moet men somtyds nog van de dingen opgeven, waarvan men spreekt? — Wat zyn telwoorden? — Onder welke soort van woorden kunnen de telwoorden gerangschikt worden?

Welke is de laetste soort van woorden, die met de zelfstandige naemwoorden in betrekking staet? — Wat zyn voornaemwoorden?

Waerom worden deze woorden voornaemwoorden genoemd? — Geef een voorbeeld van die herhaling? — Hoe moet men dien volzin verbeteren? — Noem de voornaemwoorden eens op.

Hoovele soorten van woorden hebben wy nu

reeds leeren kennen? — Noem die zes soorten eens op? — Wat zyn zelfstandige naemwoorden? — Wat zyn lidwoorden? — Wat zyn byvoegelyke naemwoorden? — Wat zyn werkwoorden?

Oefeningen.

1. Eenige voorstellen maken, waerin byvoegelyke naemwoorden van getal of telwoorden voorkomen.

2. Eenige voorstellen opschryven, waerin byvoegelyke naemwoorden van hoeveelheid, als : al, veel, weinig, voorkomen.

3. Een aental voorstellen laten maken, waerin de voornaemwoorden : ik, gy, hy, wy, zy, het, men, voorkomen.

4. Een aental voorstellen laten zoeken, waerin de overige voornaemwoorden gebruikt worden.

5. Eenige voorstellen doen schryven, waerin al de tot hiertoe geleerde soorten van woorden voorkomen, als : ik neem de twee groote appels, enz.

ZEVENDE LES.

Bywoorden en deelwoorden.

Het is dikwyls niet voldoende het werkwoord te noemen; men moet er menigmael nog *by-*

voegen, hoedanig het werk geschiedt. Zoo is *loopen* een werkwoord; maer men kan *snel* loopen, *langzaam* loopen, *regtop* loopen, *krom* loopen, *lang* loopen, en die woorden *snel*, *langzaam*, *regtop*, *krom*, *lang* en alle andere, die de hoedanigheid of de omstandigheid van het werk aanduiden, worden *bywoorden* genoemd, omdat zy *by* de *werkwoorden* gezet worden. *Bywoorden zyn dus woorden, die de hoedanigheid of omstandigheid van het werk aanduiden.*

De woorden : heden, nu, gisteren, morgen, hier, daer, ginder, echter, genoeg, ja, neen, wel, kwalyk, dus, geenszins, alleen, eerst, zoo, waerlyk, zamen, altoos, altyd, gewis, vooral, misschien, mogelyk, eindelyk, verre, enz., zyn bywoorden; want zy kunnen by een werkwoord gevoegd worden, om eene omstandigheid of hoedanigheid van het werk aente-wyzen.

Van elk werkwoord kan men twee andere woorden maken, als by voorbeeld: van *loopen*, maekt men *loopende* en *gelopen*, van *zitten*, *zittende* en *gezet*, van *sluiten*, *sluitende* en *gesloten*, enz. Deze woorden worden *deelwoorden* genoemd, omdat zy een *deel* uitmaken van de byvoegelyke naemwoorden en van de werkwoorden. Als men zegt : *het loopende*

kind, dan is *lopende* een byvoegelyk naemwoord, dat van het werkwoord *loopen* gemaakt wordt.

De twee deelwoorden, die men van elk werkwoord maken kan, worden onderscheiden in *tegenwoordig* en *verleden* deelwoord. Het eerste eindigt altoos op *de*, zoo als: *lopende*, *gaende*, *lezende*, enz., en het wordt gemaakt door de letters *de* achter het werkwoord te zetten. Het tweede, of het verleden deelwoord, eindigt altoos op *en*, op *d* of op *t*, zoo als: *gelopen*, *gediend*, *gedrukt*.

Vragen.

Is het altyd genoeg het werkwoord in een voorstel te noemen? — Wat moet er dikmaels by gevoegd worden? — Wat zyn bywoorden? — Waerom worden zy zoogenoemd? — Noem eenige bywoorden op.

Wat zyn deelwoorden? — Hoe veel kan men er van ieder werkwoord maken? — Waerom worden zy deelwoorden genoemd? — Geef daarvan eens een voorbeeld.

Hoe worden de deelwoorden onderscheiden? — Waeraen is het tegenwoordig deelwoord altyd te kennen? — Welke letters eindigen het verleden deelwoord? — Geef er eenige voorbeelden van.

Oefeningen.

1. Opgeven, hoe de mensch kan zingen, spreken en wandelen.

2. Opschryven, hoe de bloemen kunnen rieken, de spyzen kunnen smaken, de kinderen kunnen spelen, de peerden kunnen trekken, en de vogels kunnen vliegen.

3. Opschryven van voorstellen, waerin de bywoorden, nu, heden, morgen, van daeg en gisteren voorkomen.

4. Hetzelfde, waerin de bywoorden hier, daer, ginder of ginds, verre en naby voorkomen.

5. Voorstellen schryven, waerin de bywoorden zoo, dus, wel, kwalyk, altyd en altoos komen.

6. De beide deelwoorden maken van de werkwoorden leeren, leven, maken, plukken, lezen, drinken, gaen, doen, zien, schryven, denken, sterven, bidden, hoopen, begaen, verzien en ontvangen.

7. Eenige deelwoorden opschryven, die op en eindigen.

8. Eenige andere, die eene *d* aen het einde hebben.

9. Eenige andere, die eene *t* aen het einde hebben.

10. Voorstellen opgeven, waerin tegenwoordige deelwoorden voorkomen.

11. Hetzelfde met verleden deelwoorden.

12. Voorstellen opschryven, waerin tegenwoordige en verleden deelwoorden voorkomen, als : ik heb dien man zittende gezien, enz.

ACHTSTE LES.

Voorzetsels, voegwoorden en tusschenwerpsels.

Het is dikwyls noodzakelyk om de betrekking aentewyzcn, die een zelfstandig naemwoord tot een werkwoord heeft, zoo als : de woorden *huis* en *gaen* kunnen menigvuldige betrekkingen tot elkander hebben. Men kan zeggen : *naer* huis gaen, *in* huis gaen, *van* huis gaen, *door* het huis gaen, *langs* het huis gaen, *voorby* het huis gaen, en meer andere. De woorden : *naer*, *in*, *van*, *door*, *langs* en *voorby* worden voor het zelfstandig naemwoord *huis* en het werkwoord *gaen* gezet, en worden daerom *voorzetsels* genoemd.

Zoo zet men ook voor het werkwoord *gaen* de voorzetsels : *aen*, *in*, *ont*, *be*, *uit*, *ver*, *af*, en men maekt er alzo *aengaen*, *ingaan*, *ontgaen*, *begaen*, *uitgaan*, *vergaan* en *afgaan* van, en nog meer andere.

De voorzetsels zyn woorden, die voor de zelfstandige naemwoorden en werkwoorden gezet worden, om de betrekking aen te wyzen,

*welke die twee soorten van woorden op elkan-
der hebben. Zy zyn :*

Aen, achter, af, by, boven, beneden, bin-
nen, buiten, behalve, door, in, jegens, langs,
met, na, naer, om, omtrent, op, over, rondom,
te, ter, ten, tot, toe, tegen, tusschen, uit, vol-
gens, van, voor, zonder, gedurende, aen-
gaende.

Nu komen de *voegwoorden*. Men moet dik-
maels het eene woord aen het andere voegen,
zooals : Jan *en* Karel, een boek *of* eene pen.
Ook gebeurt het dikwyls, dat wy het eene
voorstel aen het andere moeten verbinden, en
de woorden, die deze *zamenvoeging* of verbin-
ding maken, noemt men voegwoorden. Daerom
zegt men : *voegwoorden zyn woorden, die
dienen om het eene deel der rede aen het an-
dere te verbinden.*

Zie hier eenige voegwoorden :

En, ook, dat, want, dewyl, opdat, derhalve,
evenwel, hoewel, ofschoon, indien, tenzy,
als, hoe, wanneer, maer, doch, schoon, of,
echter, nogtans, noch, enz.

Eindelyk hebben wy nog de *tusschenwerp-
sels*, en dit zyn de laetste soort van woorden.
*Het zyn woorden, die de aendoening van
iemand, die spreekt, te kennen geven. Zy zyn :*

Ha! heisa! — ach! helaes! — o! — foei!

— wee! — he! holla! hem! — hei! ho! sus!
— och! och of! — ei! en eenige andere.

Vragen.

Wat moet men dikwyls van de zelfstandige naemwoorden en werkwoorden aenwyzen? — Waerdoor worden die betrekkingen aengewezzen? — Wat zyn voorzetsels? — Noem ze eens op.

Waertoe dienen de voegwoorden? — Wat zyn voegwoorden? — Noem eenige voegwoorden op.

Wat zyn tusschenwerpsels? — Noem er eenige van op.

Oefeningen.

1. Eenige voorstellen opschryven, waerin de voorzetsels in, binnen, buiten, boven, beneden, onder, achter, voorkomen.

2. Eenige voorstellen maken, waerin de voorzetsels na, naer, jegens, langs, met, voorby, om, op, voorkomen.

3. Eenige voorstellen maken, waerin de voorzetsels rondom, tot, tegen, uit, zonder, by, voor, door, voorkomen.

4. Eenige voorstellen opschryven, en die door de voegwoorden en, ook, dat, dewyl, ofschoon, want, maer, doch, verbinden.

5. De volgende voorstellen door voegwoorden te zamen voegen ; de vogels vliegen. — De visschen zwemmen. — De leeuw is een roofdier. — Het schaep is zachtmoedig. — Een boer zou naer de stad ryden. — Zyne kar was gebroken. — De vinken zingen. — De nachtegalen zingen.

6. Zes voorstellen maken , waerin tusschenwerpsels komen.

7. Zes volzinnen maken , waerin alle soorten van woorden voorkomen.

8. Van de volgende vertelling de soorten van woorden opnoemen.

Eene arme vrouw had eene hen , die alle dagen een ei legde. De vrouw was echter met één ei niet tevreden, en mestte daerom de hen, in de hoop, dat zy nu dagelyks twee of dry eieren in den nest zoude vinden. Maer de hen werd door dit onmatig eten zoo vet, dat zy ophield eieren te leggen.

N. B. Men moet niet tot de volgende lessen overgaen, voor dat de leerlingen in staet zyn, om van alle volzinnen en voorstellen de soorten van woorden op te geven.

EENIGE BYZONDERHEDEN VAN SOMMIGE SOORTEN VAN WOORDEN.

NEGENDE LES.

Byzonderheden van de zelfstandige naem- woorden.

Soorten en getallen.

Wy hebben reeds gezegd, dat de *zelfstandige* naemwoorden en de *werkwoorden* de voornaemste soorten van woorden zyn; de andere soorten hangen van deze twee af, of behooren tot eene van beide.

De zelfstandige naemwoorden worden in *twee soorten* onderscheiden. De namen, die men aen eenen persoon of aen eene zaak geeft, met uitsluiting van alle andere, heeten *eigene* namen, zoo als : *Hendrik, Karel, Brussel, België*. De namen, die men aen alle personen of zaken van dezelfde soort geeft, worden *gemeene* namen genoemd, omdat zy aen meer dan eenen persoon of aen meer dan eene zaak *gemeen* zyn : Alzoo zyn *mensch, huis, peerd, boom*, gemeene namen,

omdat zy op alle *menschen*, *huizen*, *peerden* en *boomen* passen.

Men onderscheidt in de zelfstandige naemwoorden ook *twee getallen*, naer mate men van een' persoon of van eene zaek, of wel van meer personen of van meer zaken spreekt. Als men één' persoon of ééne zaek bedoelt, dan zegt men, dat het zelfstandig naemwoord, hetwelk dien persoon of die zaek uitdrukt, *enkelvoudig* is. Alzoo zyn *man*, *vrouw*, *hoofd*, *hoed*, *dwerg*, *einde*, *tafel*, enz; *enkelvoudig*, omdat men slechts één' man, ééne vrouw, één hoofd, één hoed, één' dwerg, één einde, ééne tafel enz; bedoelt. Maer wilt men meer dan een van deze personen of zaken aanduiden, dan zegt men, dat de zelfstandige naemwoorden, welke deze personen of zaken te kennen geven, *meervoudig* zyn. Alzoo zyn de woorden *mannen*, *vrouwen*, *hoofden*, *hoeden*, *dwergen*, *einden*, *tafels*, enz; *meervoudig*, omdat men door dezelfde meer dan eenen persoon of meer dan eene zaek uitdrukt. Men zegt dus *enkelvoudig* en *meervoudig* zelfstandig naemwoord, en dat dient om te doen zien, dat het woord *enkelvoudig één*, en het woord *meervoudig meer dan één* beteekent. Er zyn alzoo twee getallen : namelyk *enkelvoudig* en *meervoudig*.

Als men de woorden, die wy voor he ten-

kelvoudig getal opgegeven, en in het meervoudig getal gebragt hebben, naeuwkeurig beschouwt, dan ziet men; dat niet alle woorden op dezelfde wyze in het meervoudig getal gebragt worden. Zoo ziet men dan, dat eenige woorden *en*, andere eene enkele *n*, en nog andere eene *s* achter het enkelvoud nemen om hun meervoud te maken.

Er zyn ook sommige woorden, die den laetsten medeklinker van het enkelvoud verdubbelen, en dan nog *en* aennemen om hun meervoud te maken, zoo als : *bak, bal, dam, man*, enz.; die alzo in het meervoud *bakken, ballen, dammen, mannen*, enz., geschreven worden.

Andere woorden worden op tweederlei of dryderlei wyzen in het meervoud gebragt, als : *kind*, dat *kinders* en *kinderen*, *kalf*, dat *kalvers, kalveren* en ook *kalven* wordt; zoo ook is het meervoud van *blad, bladers, bladeren* en *bladen*. Het meervoud van *ei* is *eiers* en *eieren*, van *smid, smeden*, van *schip, schepen*, van *lid, leden*, en alle woorden, die in het enkelvoud op *heid* eindigen, veranderen in het meervoud dezen uitgang *heid* in *heden*, als : *zaligheid, zaligheden; hoosheid, hoosheden*, enz.

Eenige zelfstandige naemwoorden zyn altyd

enkelvoudig, zoo als : *moed, gezondheid*; andere zyn altoos meervoudig, zoo als : *lieden, hersenen, enz.*

Als eene byzonderheid kan men hier nog aenmerken, dat men de beteekenis der zelfstandige naemwoorden kan verkleinen, door er achter het enkelvoud *je, tje, pje* of *ken* bytevoegen. Dus maekt men van hond *hond-je*, van boon *boon-tje*, van bloem *bloem-pje*, van huis *huis-ken*. De woorden *kar* en *man* maeken dan *kar-retje* en *man-netje* of *man-neken*.

Vragen.

Van welke soorten van woorden hangen alle andere af? — Hoe onderscheidt men de zelfstandige naemwoorden? — Wat zyn eigene? — Wat zyn gemeene? — Hoe velerlei getallen komen by de zelfstandige naemwoorden voor? — Hoe noemt men die? — Wanneer is een zelfstandig naemwoord enkelvoudig? — Wanneer is het meervoudig?

Hoe worden de enkelvoudige zelfstandige naemwoorden in het meervoud gebragt?

Welke letters voegt men er gewoonlyk achter?

Zyn er ook, die den laetsten medeklinker verdubbelen? — Noem er eenigen op.

Zyn er ook zelfstandige naemwoorden, die

op meer dan eene wyze in het meervoud gebragt kunnen worden? — Noem er eenigen.

Kan men de beteekenis der zelfstandige naemwoorden ook verkleinen? — Waerdoor?

Oefeningen.

1. Een zeker getal *eigene* zelfstandige naemwoorden opschryven.

2. Hetzelfde met *gemeene* zelfstandige naemwoorden.

3. Twintig enkelvoudige zelfstandige naemwoorden opschryven, die door *en* in het meervoud gebragt worden.

4. Hetzelfde van zelfstandige naemwoorden, die in het meervoud eene *s* nemen.

5. Eenige zelfstandige naemwoorden opschryven, die eene *n* in het meervoud aennemen.

6. Eenige zelfstandige naemwoorden opschryven, die meer dan een' vorm van meervoud hebben.

7. Twintig zelfstandige naemwoorden opschryven, die *en* in het meervoud aennemen, en tevens den medeklinker verdubbelen.

8. Eenige woorden opschryven, die nooit in het meervoud gebruikt worden, en ook andere, die altyd meervoudig zyn.

9. Een aantal woorden opgeven, wier beteekenis door achtervoeging van *je* of *tje* verkleind wordt.

10. Hetzelfde van woorden, waarvan de beteekenis door byvoeging van *pje* of *ken* verkleind wordt.

11. De verschillende beteekenis opgeven van de volgende woorden. Stal, bord, schael, stael, hof,

hert, vel, bol, boot, kool, schip, vlugt, vloot, uitslag, togt, bloem.

12. Twintig zelfstandige naemwoorden opschryven, die van den godsdienst en de kerk ontleend zyn, als : priester, altaer, mis, enz.

13. By deze woorden gepaste byvoegelyke naemwoorden voegen, als : de goede priester, het gewyde altaer, de heilige mis, enz.

TIENDE LES.

Over de geslachten der zelfstandige naemwoorden.

By alle levende schepselen, zoo als by de dieren en planten, ontdekt men tweederlei geslachten : het *mannelyk* en het *vrouwelyk*. *Man* en *leeuw* zyn van het *mannelyke* geslacht, en *vrouw* en *leeuwin* van het *vrouwelyke*. Deze twee geslachten, heeft men ook op andere woorden onzer tael toegepast, en alzoo zegt men, dat *hoed*, *grond*, *troost*, enz., mannyk zyn, en dat daerentegen *muts*, *gracht*, *pligt*, enz., tot het vrouwelyke geslacht behooren. Doch het is niet mogelyk geweest, om alle zelfstandige naemwoorden onzer tael onder een van deze twee geslachten te rangschikken.

Een aental woorden zyn er, die tot geen van beide dezer geslachten behooren, en deze woorden worden gezegd *onzydig* te zyn, dat wilt zeggen, dat zy niet-mannelyk of niet vrouwelyk kunnen genoemd worden. Van dezen aard zyn *hoofd*, *huis*, *geluk*, enz. Zy zyn niet mannelyk noch vrouwelyk, en derhalve onzydig.

De zelfstandige naemwoorden worden dus, in opzigt tot het geslacht, gezegd te zyn : *mannelyk*, *vrouwelyk* of *onzydig*.

De kennis van de geslachten der zelfstandige naemwoorden is volstrekt noodzakelyk, om de soorten van woorden goed te schryven, die tot dezelve in betrekking staen. Het is niet altoos gemakkelyk het geslacht van een woord te vinden. Het eenvoudigste middel, en ook het zekerste, is het gebruik van eene *woordenlyst*, waerby de geslachten zyn opgegeven. Eenige algemeene kenmerken kunnen ons nogtans van veel dienst zyn.

Voor eerst, dient men te weten, dat de geslachten door de lidwoorden worden aengewezen. Alle zelfstandige naemwoorden, die *den*, *des*, *eens* of *eenen* voor zich hebben, worden *mannelyk* genoemd. Dus zegt men : *den* hoed, *des* gronds, *eenen* troost, *eens* engels.

Alle woorden, die in het enkelvoud *de*, *der*,

eene of eener voor zich hebben, zyn *vrouwelyk*. Men zegt : *de maegd, der gracht, eene pligt, eener muts*.

Hebben de woorden het lidwoord *het* voor zich, dan worden zy *onzydig* genoemd. Men zegt : *het kruis, het hoofd, het huis, het geluk*.

Men kan hier nog byvoegen, dat alle *namen van mannen* mannelijk, en alle *namen van vrouwen* vrouwelyk zyn, als mede, dat alle *namen van landen, steden en plaetsen* tot het onzydige geslacht behooren.

Vragen.

Hoe velerlei geslachten onderscheidt men by de levende schepselen? — Welke zyn die geslachten? — Noem eenige woorden op, die mannelijk zyn? — Ook eenige, die vrouwelyk zyn. — Kunnen alle woorden onzer tael tot een van deze twee geslachten gebragt worden? — Welke woorden noemt men onzydig? — Noem eens eenige onzydige zelfstandige naemwoorden. — Hoe kunnen dus de zelfstandige naemwoorden zyn, in opzigt tot het geslacht?

Waerom is de kennis der geslachten noodzakelyk? — Welk middel is het beste, om de geslachten der zelfstandige naemwoorden te kennen?

*Waerdoor worden de geslachten aengewez-
zen? — Wanneer is een woord mannelyk?
— Wanneer vrouwelyk? — Wanneer on-
zydig?*

*Welke kenmerken heeft men nog voor de
geslachten.*

Oefeningen.

1. Het geslacht der volgende woorden opgeven :
God, kerk, geloof, hemel, meester, koning, boerin,
prins, naefster, knecht, goud, meid, licht, dief,
koper, boer, water, bier, huis, drager, drukker,
vriendin, boek, pen, schrift, vinger, schoen, hand,
arm, yzer, zilver, been, jongen, hond, slag, vlieg,
geit, bok, koeij, peerd, stal, jeugd, beleefdheid,
heiligheid, paus.

2. Hetzelfde van de volgende woorden : kerkboek,
miskleed, palmhof, wierooksvat, koopvrouw, huis-
knecht, werkman, werkhuis, huiswerk, zonnelicht,
zonneshyn, dagwerk, werkdag, boekenkas, goud-
myn, halsdoek, schipbrug, bierglas, wynkooper,
tabakspyp, pennebak, theepot, boekwinkel, tafek-
kleed, melkmeid, botermerkt.

5. Eenige zelfstandige naemwoorden opschryven,
die een mannelyk beroep aanduiden, zoo als : smid
enz.

4. Eenige zelfstandige naemwoorden opschryven,
die een vrouwelyk beroep te kennen geven, als :
kamenier, enz.

5. Twaelf mannelyke naemwoorden opschryven,
die van den godsdienst ontleend zyn, zoo als : God,
engel, enz.

6. Even zooveel vrouwelyke naemwoorden opgeven van dezelfde heilige beteekenis , als : kerk , maegd , biecht , enz.

7. Zoo ook twaelf onzydige woorden van godsdienst en kerk ontleend , als : gebed , geloof , wywater , enz.

8. By al deze woorden van de dry geslachten gepaste byvoegelyke naemwoorden voegen , als : almachtige God , — heilige kerk , — vurig gebed , enz.

ELFDE LES.

Over de voorstellen en over de werkwoorden.

In het voorstel , *het kind geeft* , ontdekt men ligtelyk , dat hetzelfde niet volledig is , zoo lang men er niet byvoegt , wat het kind geeft . Om hetzelfde volledig te maken , moet men er dus iets byvoegen , byv : *het kind geeft een boek* . In andere voorstellen , zoo als in : *het kind slaept* , is zulk eene byvoeging niet noodig , omdat dezelfde volledig zyn . Dat volledig zyn of onvolledig zyn van de voorstellen hangt van de werkwoordenaf , die er in voorkomen . In ons eerste voorbeeld , *het kind geeft* , gaet het werk , door het werkwoord *geeft* uitgedrukt , op iets anders over , en men noemt al zulke werkwoor-

den *overgaende werkwoorden*, of ook wel *bedryvende* werkwoorden. Gaet daerentegen het werk, door het werkwoord uitgedrukt, niet op iets anders over, zoo als in het tweede voorbeeld, *het kind slaept*, dan noemt men die werkwoorden, *niet overgaende werkwoorden*, of ook wel *onzydige* werkwoorden.

Het is niet moeielyk te ontdekken, dat, byvoorbeeld, de werkwoorden *eten* en *drinken* tot de overgaende of bedryvende werkwoorden behooren; want dit werk kan niet geschieden, als de persoon, die het verrigt, niet iets heeft, dat hy *eet* of *drinkt*. Zoo is het ook met maken, lezen, dragen, brengen, leeren, en vele anderen.

Maer de niet overgaende of onzydige werkwoorden hebben zulk eene byvoeging niet noodig; het werk, dat zy uitdrukken, blyft by den persoon, die het verrigt. Zoo heeft men : zitten, staen, loopen, lagchen, hoesten, liggen. Het werk van deze woorden gaet niet tot iets anders over, maer blyft by den persoon, die het doet.

Deze twee soorten van werkwoorden kunnen als de voornaemste worden aangemerkt. De overige soorten zullen wy in het vervolg doen kennen.

Vragen.

Wat ontdekt men in sommige voorstellen? — Geef daarvan eens een voorbeeld. — Wat moet men doen, om zulke voorstellen volledig te maken? — Wat ontdekt men in andere voorstellen? — Geef daer ook een voorbeeld van. — Hoe worden de werkwoorden genoemd, waarvan het werk op iets anders overgaet, of die niet volledig zyn? — Hoe worden die genoemd, waarvan het werk niet op iets anders overgaet? — Noem eenige overgaende werkwoorden? — Noem eenige niet overgaende werkwoorden.

Oefeningen.

1. Twintig overgaende of bedryvende werkwoorden opschryven.
2. Even zooveel niet overgaende of onzydige werkwoorden schryven.
3. Achter de volgende woorden eenige bedryvende en onzydige werkwoorden zetten, zoodat zy eene goede beteekenis hebben. De vogel, — het boek, — de boer, — de meid, — het peerd, — de visch, — de zon, — de duif, — het kalf, — het water.
4. Achter de volgende woorden overgaende werkwoorden zetten, die den tegenwoordigen tyd aanduiden. De jongen, — de boerin, — de koningin, — het lam, — het dier, — de schipper, — de geit.

5. Hetzelsde met niet overgaende werkwoorden.
6. Achter dezelsde of andere woorden overgaende werkwoorden zetten, in den toekomenden tyd.
7. Hetzelsde met niet overgaende werkwoorden.
8. Dezelsde oefeningen bewerken met werkwoorden van beide soorten, in den verleden tyd.
9. Achter de volgende woorden werkwoorden plaetsen van de beide soorten, en wel in den tegenwoordigen, den verleden, en in den toekomenden tyd, byv : *het kind lacht, heeft gelagchen, en zal lagchen.*
10. Twintig overgaende en even zoo veel niet overgaende werkwoorden opschryven in de dry tyden.
- 11 Even zoo veel werkwoorden van beide soorten opschryven in de dry tyden, maer in eenen vragenden zin, zoo als : *werkt de boer? heeft de boer gewerkt? zal de boer werken?*
12. Twaelf overgaende werkwoorden, die eene godsdienstige beteekenis hebben, als : zegenen, wyden, biechten, enz.
13. Eenige niet overgaende werkwoorden opgeven, die mede zulk eene beteekenis hebben, als : knielen, enz.
14. Van de werkwoorden dezer twee laetste oefeningen verstaenbare uitdrukkingen of voorstellen maken, als : God zegent de goeden, — de zondaer biecht, — wy knielen in de kerk, enz.

TWAELFDE LES.

*Vervolg van de voorstellen en van de werk-
woorden.*

De gevallen.

De zelfstandige naemwoorden kunnen op *dryderlei* wyzen in de voorstellen met de werkwoorden verbonden worden, of tot dezelve in betrekking staen. Deze *dryderlei* wyzen, noemt men *gevallen*.

In de *eerste* plaets, komen de zelfstandige naemwoorden, of wel de personen, waervan zy de naem zyn, voor, als het werk verrigtende, dat door het werkwoord wordt uitgedrukt, zoo als in de volgende voorstellen. *Karel loopt, — de stoel ligt, — het peerd trekt, — een kind leert*, enz. Hier wyzen de woorden *Karel*, de *stoel*, het *peerd*, en een *kind* de personen aen, die het werk doen, dat door de werkwoorden *loopt, ligt, trekt*, en *leert* wordt uitgedrukt. Daerom zegt men, dat de zelfstandige naemwoorden *Karel, stoel, peerd* en *kind*, en alle andere, *waervan iets gezegd wordt*, als *onderwerpen* voorkomen.

— Een zelfstandig naemwoord komt dus altyd als onderwerp voor, als men zegt, wat de persoon of de zaak, die men door dat woord aenwyst, doet of verrigt. By voorbeeld : *het schaep blaet; de kat springt; de hond blaft; het boek valt*, enz. Hier zyn het *schaep*, de *kat*, de *hond*, en het *boek* de onderwerpen.

In het *tweede* geval, kan een zelfstandig naemwoord als *voorwerp* voorkomen, en dit heeft plaets by de *overgaende* of *bedryvende* werkwoorden. Wanneer zulk een werkwoord in een voorstel staet, dan is de persoon of de zaak, waerop het werk overgaet, het *voorwerp* van dat werkwoord. By voorbeeld, in de voorstellen, *het kind leert de les; de kat vangt eene muis; Hendrik schryft eenen brief*, enz., zyn de *les*, eene *muis*, en eenen *brief* de voorwerpen van de werkwoorden *leert*, *vangt*, en *schryft*, omdat daerop het werk, dat door deze werkwoorden wordt uitgedrukt, overgaet.

In deze laetste voorstellen, zyn derhalve het *kind*, de *kat*, en *Hendrik* onderwerpen; *leert*, *vangt*, en *schryft* zyn werkwoorden, terwyl de *les*, eene *muis*, en eenen *brief* voorwerpen zyn.

Vragen.

Op hoe velerlei wyzen kunnen de zelfstan-

*dige naemwoorden tot de werkwoorden in be-
trekking staen? — Hoe heet men die dryderlei
wyzen?*

*Hoe kan een zelfstandig naemwoord in de
eerste plaets voorkomen? — Wat is het on-
derwerp? — Waerom wordt dit het onderwerp
genoemd? — Geef hiervan eens eenige voor-
beelden.*

*Hoe kan een zelfstandig naemwoord in de
tweede plaets voorkomen? — Welke soort van
werkwoorden komen hier by te pas? — Wat
is een voorwerp? — Waerom wordt dit het
voorwerp genoemd? — Geef hiervan eenige
voorbeelden. — Zeg eens, wat de onderwerpen
van die voorstellen zyn.*

Oefeningen.

1. Twintig voorstellen maken, waerin een zelf-
standig naemwoord als onderwerp voorkomt, of in
het eerste geval staet.

2. Een gelyk getal voorstellen maken, waerin een
zelfstandig naemwoord als voorwerp voorkomt, of
in het tweede geval staet.

3. Twaelf voorstellen maken, waerin personen en
zaken in het eerste en tweede geval staen, en by elk
een byvoegelyk naemwoord zelten.

4. Twintig voorstellen maken, waerin de onder-
werpen geene zelfstandige naemwoorden, maer voor-
naemwoorden zyn, als : *ik lees* enz.

5. Een gelyk getal voorstellen maken, waerin de onderwerpen en voorwerpen door voornaemwoorden worden aangeduid, als : *ik zie hem*, enz.

6. Twintig vragende voorstellen maken, waerin onderwerpen en voorwerpen voorkomen, als : *zingt de man éen lied?* enz.

7. Eenige voorstellen opschryven, die onderwerpen en voorwerpen hebben; doch waervan de werkwoorden in den tegenwoordigen, den verleden, en in den toekomen tyd staen, zoo als : *Jan schryft eenen brief*, — *Jan heeft eenen brief geschreven*, en *Jan zal eenen brief schryven*; en zoo ook in eenen vragenden zin, byv. *Schryft Jan eenen brief?* enz.

8. Acht voorstellen opschryven, waervan de werkwoorden eene godsdienstige beteekenis hebben, en waerby onderwerpen en voorwerpen komen, als : *God schiep alles*, — *wy vereeren de heiligen*, — *men biecht zyne zonden*, enz.

9. Twaelf voorstellen opgeven, waervan de onderwerpen en voorwerpen zelfstandige naemwoorden zyn, by dewelke men gepaste byvoegelyke naemwoorden plaetst, als : *de goede priester leest de heilige mis*, *een deugdzaam mensch vereert de Heilige Maegd*, enz.

10. Dezelfde voorstellen op eene vragende wyze inrigten, byv : *leest de goede priester de heilige mis?*

DE TIENDE LES.

Vervolg van de gevallen.

Derde geval.

Wy hebben in de vorige les de *onderwerpen* en de *voorwerpen* leeren kennen, en deze worden gewoonlyk *het eerste geval* en *het tweede geval* genoemd; thans moeten wy zien, waerin *het derde geval* bestaet.

Als men zegt : *het kind leert de les*, dan heeft men een voorstel, waerin een onderwerp, een werkwoord en een voorwerp staet; maer men weet niet, *welk* kind men bedoelt; men weet ook niet, *hoe* of *waerin* het leert, en men zegt ook niet, *welke* les het leert. Dit kan dus alles nog nader *bepaald* worden, en de woorden, waerdoor men dit nader bepaelt, worden *bepalingen* genoemd; en deze maken *het derde geval* uit. Zegt men dus : *het kind van den buerman leert de les*, dan zyn de woorden, *van den buerman*, de *bepaling* van het onderwerp, of *het kind*. Zegt men : *het kind leert de les in zyn boek*, dan geven de woorden, *in zyn boek*,

de bepaling van het werkwoord *leert* te kennen; en wanneer men zegt: *het kind leert de les van zynen broeder*, dan zyn de woorden, *van zynen broeder*, de bepaling van het voorwerp, of de *les*. Voegt men nu deze dry bepalingen in het voorstel, dan wordt het uitgebreid en meer volledig, en men heeft dan: *het kind van den buerman leert de les van zynen broeder in het boek*. Dit is dus een voorstel met dry bepalingen. Men kan nu elk van deze bepalingen nog nader bepalen, en dan bekomt men bepalingen van eene bepaling. Zoo kan men zeggen: *het kind leert de les in het boek van zynen speelmakker*, en dan zyn de woorden, *van zynen speelmakker*, eene bepaling van het boek, dat zelf eene bepaling was van het werkwoord.

Men merkt hier gemakkelyk op, dat de bepalingen door behulp van de *voorzetsels* gemaekt worden; en het is om deze reden, dat een voorzetsel, voor een zelfstandig naemwoord staende, altyd als het kenmerk van eene bepaling kan beschouwd worden.

Het gebeurt evenwel menigmael, dat het voorzetsel, hetwelk tot eene bepaling behoort, niet wordt uitgedrukt. Somtyds is het met een lidwoord verbonden, als: *het boek des kinds valt*. Hier zyn de woorden, *des kinds*, in de plaets

voor *van het kind* gezet. Zoo is het ook met de volgende voorstellen. *De hond onzer buer-vrouw byt; de kinderen dezer school leeren; ik riek den geur eener bloem; hoe is het koleur uws kleeds; hy geeft den armen man geld*, enz. In andere gevallen kan het voorzetsel geheel weggelaten, en er onder verstaen worden, zoo als in : *ik geef hem* (aen hem) *geld; hy gaf my* (aen my) *brood; hy vraegt hun* (aen hen) *den weg*, enz.

Men merkt uit de twee laetste lessen, dat de dry gevallen het *onderwerp*, het *voorwerp*, en de *bepaling* genoemd worden; als mede dat het eerste geval het *onderwerp* is, het tweede geval het *voorwerp*, en het derde geval de *bepaling* te kennen geeft.

Vragen.

Wat hebben wy in de vorige les leeren kennen? — Wat is eene bepaling? — Welke deelen van het voorstel kan men nader bepalen? — Geef eens eene bepaling van een onderwerp. — Van een voorwerp. — Van een werkwoord. — Kan men eene bepaling ook nog nader bepalen? — Waerdoor dan? — Geef er eens een voorbeeld van.

Welke soort van woorden duiden altoos

eene bepaling aen? — Met welke soort van woorden, wordt het voorzetsel somtyds verbonden? — Geef daervan eenige voorbeelden. — Kan het voorzetsel ook somtyds geheel weggelaten worden? — Geef hiervan ook eenige voorbeelden.

Hoe worden de dry gevallen genoemd? — Wat geeft het eerste geval te kennen? Wat is het tweede geval? — Wat duidt het derde geval aen?

Oefeningen.

1. Twintig voorstellen maken met bepalingen van het onderwerp.

2. Een gelyk getal voorstellen opschryven met bepalingen van het werkwoord.

3. Hetzelfde getal voorstellen met bepalingen van het voorwerp.

4. Twaelf voorstellen schryven, waerin bepalingen van bepalingen voorkomen.

5. Twaelf voorstellen schryven, waerin bepalingen van het onderwerp, van het werkwoord, en van het voorwerp voorkomen.

6. Voorstellen opschryven, die twee of meer onderwerpen hebben, zoo als : *de hond en de kat eten*, enz.

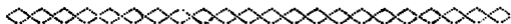
7. Voorstellen opschryven, die twee of meer werkwoorden hebben, by voorbeeld : *de koei graest en herkaeuwt*, enz.

8. Voorstellen maken, waerin twee of meer voorwerpen komen, als : *de boer zaeit koren en tarwe*, enz.

9. Tien voorstellen opschryven , die allen betrekking hebben tot godsdienstige verrigtingen , en waerin onderwerpen en bepalingen komen , als : deugdzame menschen bidden in de kerk en in huis ; de pastoor staet voor het altaer ; hy bidt voor de geloovigen , enz.

10. Twaelf voorstellen schryven met onderwerpen , voorwerpen en bepalingen , en die van onzen heiligen godsdienst of de kerk ontleend zyn , als : Wy smeeken de Heilige Maegd om haren bystand , enz.

11. Van al deze voorstellen de onderwerpen , voorwerpen , en bepalingen aenwyzen door middel van de getalmerken 1, 2 en 3, byv. (wy) 1 smeeken (de Heilige Maegd) 2 (om haren bystand) 3.

VEERTIENDE LES

Veranderingen in de woorden.

Wy hebben gezien, dat van klinkers, klan-ken, en medeklinkers lettergrepen en woorden gemaekt worden , en dat de woorden in elf soorten worden verdeeld. — Daerna hebben wy eenige *byzonderheden* der zelfstandige naemwoorden doen kennen, en gezegd, dat zy in *twee soorten* verdeeld worden, dat zy *twee getallen* hebben, dat zy *dry geslachten*

bezitten, en dat men er ook *dry gevallen* in onderscheidt. — Vervolgens hebben wy over de werkwoorden gesproken, en de *twee* voornaemste soorten derzelve doen kennen; ook hebben wy de *dry hoofdtijden* opgegeven, die by ieder werkwoord voorkomen.

Wy moeten nu spreken over de *veranderingen*, die sommige soorten van woorden ondergaen kunnen. De elf soorten van woorden worden in *veranderlyke* en in *onveranderlyke* onderscheiden. De veranderlyke soorten van woorden zyn : de *zelfstandige naemwoorden*, de *lidwoorden*, de *byvoegelyke naemwoorden*, de *voornaemwoorden*, sommige *telwoorden*, de *werkwoorden*, de *deelwoorden*, als zy als byvoegelyke naemwoorden gebruikt worden, en sommige *bywoorden*. De onveranderlyke soorten van woorden zyn : eenige *telwoorden*, eenige *bywoorden*, de *voorzetsels*, de *voegwoorden*, en de *tusschenwerpsels*.

De verandering, die de *zelfstandige naemwoorden*, de *lidwoorden*, de *byvoegelyke naemwoorden*, de *voornaemwoorden*, eenige *telwoorden*, en de *deelwoorden*, als byvoegelyke naemwoorden gebruikt, ondergaen, wordt *verbuiging* genoemd. De *verbuiging* geschiedt door eene verandering van den *uitgang*

of het *einde* van een woord, door er zekere letters achter te voegen.

De verandering, die de *werkwoorden* ondergaen, wordt *vervoeging* genoemd. De vervoeging bestaet in eene *wegneming* en *verandering* van het *einde* eens werkwoords. Ook wordt somtyds de *wortelklinker* veranderd. Door *wortelklinker* verstaet men den *klinker* van het voornaemste deel van een woord; zoo is de wortelklinker van *bidden*, de *i*, omdat *bid* het voornaemste deel van het woord *bidden* is. Deze wortelklinker *i* wordt nu veranderd in *a*, zoo als in : ik *bad*, en in *e*, zoo als in : *gebeden*. Zoo verandert de *e*, die de wortelklinker is van *breken*, in *a*, in *ik brak*, en in *o*, in *gebroken*, en in een aental andere gevallen.

Door de personen of zaken met elkander te *vergelyken*, onstaen er ook veranderingen in de *byvoegelyke naemwoorden*, in de *deelwoorden*, wanneer zy als byvoegelyke naemwoorden gebruikt worden, en in sommige *bywoorden*. Deze verandering wordt daerom ook gezegd door *de trappen van vergelyking* te onstaen. Zoo maekt men van *groot*, *grooter* en *grootst*, van *klein*, *kleiner* en *kleinst*, van *goed*, *beter* en *best*, enz.

Vragen.

Wat hebben wy in de voorgaende lessen gezien? — Wat hebben wy daarna doen kennen? — Waerover hebben wy vervolgens gesproken? — Waerover moet nu gesproken worden? — Hoe onderscheidt men de elf soorten van woorden? — Welke zyn de veranderlyke soorten? — Welke de onveranderlyke.

Welke soorten van woorden worden door verbuiging veranderd? — Hoe geschiedt de verbuiging?

Hoe heet de verandering, die de werkwoorden ondergaen? — Waerin bestaet de ver-voeging? — Wat verstaet men door den wortelklinker? — Geef eenige voorbeelden van die verandering.

Welke is de derde verandering? — Welke soorten van woorden ondergaen veranderingen door de trappen van vergelyking? — Geef hiervan eens eenige voorbeelden.

Oefeningen.

1. De soorten van woorden opschryven, die verbogen worden.

2. Twaelf werkwoorden opschryven, waarvan de wortelklinker verandert in de vervoeging.

3. Het volgende ontleden.

I. De deugdzame en godvreezende Jozef werd, door zyne wreede en afgunstige broeders, tot slaef verkocht; maer de goede God beloonde zyne deugd, verlostte hem uit de slaverny, en plaetste hem naest den koning op den troon.

II. Onze voorouders waren beroemd wegens hunnen moed in den oorlog, en wegens hunne gastvryheid in den vrede; hunne levenswys was eenvoudig, gelyk ook hunne spys en drank. Zy beminden de jagt en de visschery; maer lieten het werk van den landbouw aen hunne vrouwen en bejaerde lieden over.

III. De arme jongen ging vroeg uit het huis, om voor zyne zieke moeder eenige genezende kruiden te zoeken. Toen hy dezelve gevonden had, liep hy spoedig naer zynr armoedige wooning terug, en maekte voor zyne zwakke moeder eenen verkwikkenden drank gereed.

N.-B. By het ontleden van deze en andere voorstellen, moet de onderwyzer alles laten opnoemen; wat de kinderen van de soorten van woorden, de geslachten, de getallen, de gevallen, enz., geleerd hebben.

VYFTIENDE LES.

Verbuiging van een lidwoord met een zelfstandig naemwoord.

Wy weten nu, welke soorten van woorden verbogen worden, en wy kunnen hier nog byvoegen, dat men by alle woorden, die door verbuiging veranderen, moet letten op het *geslacht*, het *getal*, en het *geval*.

De verbuiging van het lidwoord geschiedt door eene *n* achter dat woord te voegen, of door er *en* achter te zetten. Ook wordt somtyds eene *s* of eene *r* achter het lidwoord geplaatst. Zie hier een voorbeeld van de verbuiging van de lidwoorden *de*, *het* en *een*.

Verbuiging van de bepalende lidwoorden

DE en HET.

MANNELYK.

Enkelvoud.

1ste geval. De man.

2de geval. Den man.

3de geval. Van den man *of* des mans.

Aen den man *of* den man.

Meervoud.

- 1ste geval. De mannen.
2de geval. De mannen.
3de geval. Van de mannen *of* der mannen.
Aen de mannen, den mannen *of* de mannen.

• VROUWELYK.

Enkelvoud.

- 1ste geval. De vrouw.
2de geval. De vrouw.
3de geval. Van de vrouw *of* der vrouw.
Aen de vrouw, der vrouw *of* de vrouw.

Meervoud.

- 1ste geval. De vrouwen.
2de geval. De vrouwen.
3de geval. Van de vrouwen *of* der vrouwen.
Aen de vrouwen, der vrouwen *of* de vrouwen.

ONZYDIG.

Enkelvoud.

- 1ste geval. Het kind.
2de geval. Het kind.
3de geval. Van het kind *of* des kinds.
Aen het kind, den kinde *of* het kind.

Meervoud.

- 1ste geval. De kinderen.
2de geval. De kinderen.
3de geval. Van de kinderen *of* der kinderen.
Aen de kinderen, den kinderen *of* de
kinderen.

Verbuiging van het onbepalend lidwoord

EEN.

MANNELYK.

- 1ste geval. Een man.
2de geval. Eenen man.
3de geval. Van eenen man *of* eens mans.
Aen eenen man *of* eenen man.

VROUWELYK.

- 1ste geval. Eene vrouw.
2de geval. Eene vrouw.
3de geval. Van eene vrouw *of* eener vrouw.
Aen eene vrouw, eener vrouw *of* eene
vrouw.

ONZYDIG.

- 1ste geval. Een kind.
2de geval. Een kind.
3de geval. Van een kind *of* eens kinds.
Aen een kind, eenen kinde *of* een kind.

Uit deze voorbeelden blykt :

1. Dat het mannelyk enkelvoud, in alle gevallen, eene *n* achter aen het lidwoord neemt, behalve in het eerste geval, en wanneer in het derde geval het voorzetsel *van* met het lidwoord *den* of *eenen* te zamen getrokken wordt; in dit geval schryft men *des* of *eens*. — In plaets van *eenen* is het somtyds geoorloofd *een* te schryven.

2. Dat in het vrouwelyk enkelvoud de laetste letter van het lidwoord altyd eene *e* is, behalve in het derde geval, wanneer het voorzetsel *van* en het lidwoord *de* of *eene* te zamen getrokken zyn; in dat geval schryft men *der* of *feener*.

3. Dat in het onzydig enkelvoud *het* en *een* niet verbogen worden, ten zy deze woorden in het derde geval met het voorzetsel *van* worden te zamen getrokken; dan schryft men *des* en *eens*, zoo als in het mannelyk enkelvoud.

4. Dat in het meervoud geene onderscheiding van geslachten plaets vindt, behalve wanneer in het derde geval het voorzetsel *aen* met het lidwoord wordt te zamen getrokken; dan schryft men in het mannelyke en onzydige geslacht *den*, en in het vrouwelyke *der*.

5. Dat de voorzetsels altyd het derde geval aenwyzen.

6. Dat het zelfstandig naemwoord eene s neemt, als het lidwoord er eene heeft.

Vragen.

Waerop moet men by de verbuiging letten? — Waerdoor geschiedt de verbuiging van het lidwoord?

Wat blykt in de eerste plaets uit de verbuiging der lidwoorden? — Wat in de tweede plaets? — Wat ten derde? — Wat ten vierde? — Welke woorden duiden altoos het derde geval aen?

Oefeningen.

1. De volgende woorden verbuigen, en de by gevoegde of veranderde letters onderstrepen. De vader, de koningin, de vriend, de koel, de tafel, de kamer, het land, het vuer, het dorp.

2. De volgende woorden in de voorstellen als onderwerpen, voorwerpen, en bepalingen doen voorkomen. Boer, moeder, dier, stad, vogel, plan. Byvoorbeeld: met het woord visch: 1° De visch zwemt; 2° ik zie den visch; 3° hy eet den steert van den visch.

ZESTIENDE LES.

Vervolg van de verbuiging der lidwoorden.

Om de verbuiging der lidwoorden wel te kennen, is het noodzakelyk, dat wy daerby nog het een en ander, ter nadere verklaring, voegen.

Wy hebben in het derde geval gezien, dat de voorzetsels *van* en *aen* met het lidwoord kunnen te zamen getrokken worden, en dat men dan in de plaets daarvan *des*, *der*, *eener* of *eens* schryft. Doch het zoude geheel verkeerd zyn te denken, dat men altyd in de plaets voor *van den* of *van het*, *des*, en in plaets van *van de*, *der* zou mogen schryven. Ook mag men in plaets van *van eenen* of *van een* niet altyd *eens*, en in plaets van *van eene* niet altoos *eener* zetten. Het gebruik van de zamengetrokken lidwoorden *des*, *der*, enz., vordert de meeste oplettendheid; doch dan is het ook gemakkelyk te begrypen. Als men door de woorden *van den* of *van het*, enz. den *bezitter* of den *eigenaer* van iets wilt aanduiden, dan kan men in plaets daarvan *des* of *der*, enz., zetten. Zoo zegt men : *het boek*

van den jongen of des jongens, wanneer men wilt te kennen geven, dat het boek aen den jongen behoort, dat de jongen er de *eigenaer* of de *bezitter* van is; zoo als in dit voorstel: *het boek van den jongen of des jongens is fraef*. Maer wanneer men door de woorden *van den* of *van het*, enz. in plaets van eene *bezitting*, een *gemis* of eene *ontbering* wilt aen duiden, zoo als in: *ik heb van den meester een boek gekregen*, dan mogen de woorden *van den meester* niet in *des meesters* veranderd worden; want de meester geeft het boek; hy heeft het dus niet meer; er heeft derhalve een *gemis* plaets, en een overgang van *bezitting*, en verandering van *bezitter*. Ieder gevoelt ook ligtelyke, dat het voorstel: *ik heb des meesters een boek gekregen*, eene wyze van spreken zoude zyn, die zeer onaengenaem en stootend voor het gehoor is, en geheel strydt met de gewoone wyze van spreken. Men mag dus schryven: *De zorg der ouders is groot; de vlyt des kinds wordt beloond; de woorden eens leugenaers worden niet geloofd*, enz. Maer men moet schryven: *De appel valt van den boom*, en niet *des booms*; *hy neemt het boek van de tafel*, en niet *der tafel*; *De wind waeft den hoed van het hoofd*, en niet *des hoofds*, enz.

Wy hebben ook gezegd, dat het zelfstandig naemwoord eene *s* aenneemt, wanneer het lidwoord er eene heeft. Dit is wel de regel; doch er zyn eenige gevallen, waerin het gebruik van de *s* achter het zelfstandig naemwoord onaengenaem en stootend zyn zoude. Zoo zegt men niet: *des heers*; *des graefs*; *des menschs*; *des huis*, maer wel: *des heeren*; *des graven*; *des menschen*; *des huizes*; ook zegt men *des geestes*, *des vleesches*, en heeft meer andere uitzonderingen.

In het derde geval, hebben wy in het enkelvoudig onzijdig geslacht *aen het* en *aen een* in *den* en *eenen* veranderd; in het mannelyk en onzijdig meervoud, hebben wy *aen de* in *den* verwisseld, en in het vrouwelyk enkel-en-meervoud, *aen de* in *der*. Alzoo zegt men ook: *den heere*, voor *aen den heer*, *der vrouwe*, voor *aen de vrouw*, *den lande*, voor *aen het land*. De *e*, die hierachter het zelfstandig naemwoord gevoegd wordt, dient alleen om de welluidendheid te bevorderen. Deze spreekwyze is nogtans maer in den verheven styl in gebruik, en mag in het dagelyksch verkeer niet gebezigd worden. Men zegt dan eenvoudig, *den heer* in plaets van *aen den heer*, *de vrouw*, in plaets van *aen de vrouw*, *het land*, in plaets van *aen het land*; byv. *geef den heer*, *wat hem toekomt*;

weiger de vrouw de eer niet, die gy haer verschuldigd zyt; verleen het land hulp en bystand: — Men moet hierby nog in aenmerking nemen, dat het weglaten van het voorzetsel aen alleen by sommige werkwoorden geschieden mag, als by geven, ontnemen, gehoorzamen, vergeven, gelyken, toebehooren, behagen, verlenen, weigeren, en eenige andere.

Vragen.

Wat is noodzakelyk om de verbuiging der lidwoorden wel te kennen? — Mag men in het derde geval altyd des of der in de plaets van van den of van de schryven? — Wanneer mag men deze verandering niet gebruiken? —

Komt er altoos eene s achter het zelfstandig naemwoord, als het lidwoord er eene heeft? — Geef eenige voorbeelden, waerin het zelfstandig naemwoord geene s aenneemt.

Wat is er nog by het derde geval optemerkken? — Wanneer heeft deze verwisseling meestal plaets? — By welke werkwoorden, kan men het voorzetsel aen weglaten? — Geef er eenige voorbeelden van.

Oefeningen.

1. Twaelf voorstellen maken , waerin de eigenaer of bezitter voorkomt , zoo in het mannelyk , vrouwelyk als onzydig enkel-en meervoud.

2. Zes voorstellen maken , waerin het voorzetsel *van* niet met het lidwoord mag te zamen getrokken worden.

3. Twaelf voorstellen schryven , waerin *den, der, en den* in de plaets van *aen den, aen de, en aen het* komen.

4. Voorstellen opschryven, waerin de volgende woorden als eigenaers of bezitters voorkomen , en daerby het zamengetrokken lidwoord plaetsen. God, hemel, heiligen, maegd, kerk, priester, gebed, kruis, engel, altaer, zegen, gelukzaligheid; byv. de vreugde des hemels, voor de vreugde van den hemel; de geboden der kerk, voor de geboden van de kerk, enz.

N. B. De onderwyzer doet zynen leerlingen opmerken, dat het voorzetsel *van* somtyds kan weg gelaten worden, en dat er in dit geval achter het woord, dat den eigenaer of den bezitter aenduidt, eene *s* gezet wordt, in het vrouwelyke zoo wel als in het mannelyke en onzydige geslacht; byv. Gods almagt, voor de almagt van God; vaders hoed; moeders huis; België's hoofdstad enz.

ZEVENTIENDE LES.

Verbuiging van een lidwoord, een byvoegelyk naemwoord, en een zelfstandig naemwoord.

Wy hebben in de twee laetste lessen de verbuiging van een lidwoord vóór een zelfstandig naemwoord doen kennen; deze verbuiging kan als de grond worden aengemerkt van die der byvoegelyke naemwoorden, en het is om deze reden noodzakelyk dezelve goed te begrypen, eer men tot iets anders overgaet.

Zie hier een voorbeeld van de verbuiging der byvoegelyke naemwoorden met het bepalend lidwoord.

MANNELYK.

Enkelvoud.

1ste geval. De goede jongen.

2de geval. Den goeden jongen.

3de geval. Van den goeden jongen of des goeden jongens.

Aen den goeden jongen of den goeden jongen.

Meervoud.

1ste geval. De goede jongens.

2de geval. De goede jongens.

3de geval. Van de goede jongens of der goede jongens.

Aen de goede jongens, den goeden jongens, of de goede jongens.

VROUWELYK.

Enkelvoud.

1ste geval. De kleine zuster.

2de geval. De kleine zuster.

3de geval. Van de kleine zuster of der kleine zuster.

Aen de kleine zuster, der kleine zuster, of de kleine zuster.

Meervoud.

1ste geval. De kleine zusters.

2de geval. De kleine zusters.

3de geval. Van de kleine zusters of der kleine zusters.

Aen de kleine zusters, der kleine zusters, of de kleine zusters.

ONZYDIG.

Enkelvoud.

1ste geval. Het groote land.

2de geval. Het groote land.

3de geval. Van het groote land of des grooten lands.

Aen het groote land, den grooten lande, of het groote land.

Meervoud.

1ste geval. De groote landen.

2de geval. De groote landen.

3de geval. Van de groote landen of der-groote landen.

Aen de groote landen, den grooten landen, of de groote landen.

Met het onbepalend lidwoord EEN.

MANNELYK.

1ste geval. Een goede jongen.

2de geval. Eenen goeden jongen.

3de geval. Van eenen goeden jongen of eens goeden jongens.

Aen eenen goeden jongen of eenen goeden jongen.

VROUWELYK.

1ste geval. Eene kleine zuster.

2de geval. Eene kleine zuster.

3de geval. Van eene kleine zuster of eener kleine zuster.

Aen eene kleine zuster, eener kleine zuster, of eene kleine zuster.

ONZYDIG.

1ste geval. Een groot land.

2de geval. Een groot land.

3de geval. Van een groot land of eens grooten lands.

Aen een groot land, eenen grooten lande, of een groot land.

Uit deze voorbeelden blykt :

1. Dat het byvoegelyk naemwoord in het mannelyk enkelvoud eene *n* aenneemt, behalve in het eerste geval.

2. Dat het byvoegelyk naemwoord insgelyks eene *n* achteraan neemt, als het lidwoord op *n* of *s* eindigt.

3. Dat de verbuiging van het byvoegelyk naemwoord in het meervoud van het mannelyk en onzijdig geslacht hetzelfde is.

Vragen.

Wat hebben wy in de beide laetste lessen leeren kennen? — Waerom is het noodig de verbuiging der lidwoorden goed te begrypen?

Wat blykt ten eerste uit de voorbeelden, die wy van de verbuiging der byvoegelyke naemwoorden gegeven hebben? — Wat ten tweede? — Wat ten derde?

Oefeningen.

1. Maek tien voorstellen, waerin de volgende woorden als onderwerp, voorwerp, en bepaling voorkomen. *Een en de groote hoed. Eene en de vierkante kamer. Een en het wreede dier.*

2. Verbuig de volgende byvoegelyke naemwoor-

den en voeg er lidwoorden en zelfstandige naemwoorden by van het mannelyk, vrouwelyk, en onzijdig geslacht. Breed, smal, deugdzaam, gelukkig, vriendelyk, fraei, leelyk, welriekend, oplettend, frisch, versch. —

3. Schryf de volgende woorden in alle gevallen en getallen : de alziende God ; de heilige kerk ; de eerwaardige priester ; de ootmoedige boeteling ; de bekeerde zondaer ; de aanbiddelyke Maegd ; het goddelyke kind ; het laetste oordeel ; de eerste mis ; de beloonde deugd ; de gestrafte boosheid ; de oude kerkvader ; het zichtbare opperhoofd ; het goede geweten ; het volmaekte berouw ; de goede biecht.

ACHTTIENDE LES.

Vervolg van de verbuiging der byvoegelyke naemwoorden.

In de vorige les, hebben wy de verbuiging doen kennen der byvoegelyke naemwoorden ; doch er is een groot getal dezer woorden, welke *niet verbogen* worden, en deze moeten ons nu bezig houden.

Vooreerst worden de byvoegelyke naemwoorden niet verbogen, als zy *achter* het zelfstandig naemwoord komen. Zoo zegt men wel :

de goede jongen ; de kleine zuster ; het grootse land ; maer men zegt : *de jongen is goed ; de zuster is klein ; het land is groot :* de byvoegelyke naemwoorden *goed, klein, en groot* worden dan niet veranderd, en zoo is het ook met alle andere gevallen.

Ten tweede worden door de verbuiging somtyds de byvoegelyke naemwoorden te lang, en zyn dan onaengenaem voor het gehoor ; daerom verbuigt men ze dan niet. Zoo zegt men : *een overgeschoten appel*, en niet : *een overgeschotene appel*, enz.

Ten derde worden de byvoegelyke naemwoorden niet verbogen, die eene stoffe aanduiden, en daerom *stoffelyke byvoegelyke naemwoorden* genoemd worden. Zoo als : *eene houten tafel ; het steenen huis ; een zyden kleet ; de wollen muts*, enz.

Ten vierde wordt het *eerste* byvoegelyk naemwoord niet verbogen, als er twee by elkander staen, en het eerste tot nadere verklaring van het tweede dient, zoo als : *een helder schoone dag ; eene half gescheurde muts*, enz. De woorden *helder* en *half* dienen hier om de byvoegelyke naemwoorden *schoone* en *gescheurde* nader te bepalen, en men zegt, dat de dag helder schoon, en de muts half gescheurd is.

Ten vyfde worden de byvoegelyke naemwoorden, die de lettergrepen *lei* of *hande* achteraan hebben, niet verbogen; zooals: *allerlei*, *velerlei*, *menigerlei*; *allerhande*, *velerhande*, *menigerhande*, enz.

Ten zesde eindelyk, heeft het gebruik toegelaten, dat men zegge: *een goed man*; *een ryk heer*; *een magtig koning*; *een groot vorst*; *een sterk looper*; *een dapper krygsman*, en meer andere. Wy zullen hierover naderhand nog het een en ander te zeggen hebben.

Vragen.

Wat hebben wy in de vorige les leeren kennen?—Zyn er ook byvoegelyke naemwoorden, die niet verbogen worden?—Wanneer worden de byvoegelyke naemwoorden, in de eerste plaets, niet verbogen?—Welke worden ten tweede niet verbogen?—Welke ten derde?—Welke ten vierde?—Welke ten vyfde?—Wat moet men ten zesde by sommige byvoegelyke naemwoorden in acht nemen?

Oefeningen.

1. Een aental voorstellen maken, waer een byvoegelyk naemwoord achter het zelfstandig naemwoord komt.

2. Tien voorstellen maken , waerin de byvoegelyke naemwoorden niet verbogen worden , om dat hun uitgang dan te lang zoude zyn.

3. Twintig voorstellen maken , waerin stoffelyke byvoegelyke naemwoorden voorkomen.

4. Acht voorstellen maken , waerin twee byvoegelyke naemwoorden staen , en waervan het eerste niet verbogen wordt.

5. Twaelf voorstellen opschryven , waerin byvoegelyke naemwoorden voorkomen , die den uitgang *lei* of *hande* achteraan hebben.

6. Een aental voorstellen maken , waerin een onverbogen byvoegelyk naemwoord voor een enkelvoud mannelyk zelfstandig naemwoord staet.

7. Een aental byvoegelyke naemwoorden achter de volgende woorden zetten , zoo als achter : gebed , evangelie , schriftuer , apostelen , paus , bisschop , godsdienst , leering , predicatie , doopsel , vormsel , boetveerdigheid , uitverkorenen , lofzang , natuer , schepping. —

NEGENTIENDE LES.

Trappen van vergelyking.

Men kan twee dingen met elkander vergelyken , en zeggen , of zy aen elkander *gelyk* zyn , of wel of het eene *boven* of *beneden* het andere is. Zoo zegt men : *myn boek is zoo groot als*

het uwe, en dan duidt men daerdoor aen, dat de twee boeken, *het myne* en *het uwe*, in grootte gelyk zyn.

Ook zegt men : *myn boek is grooter dan het uwe*, en dan geeft men daerdoor te kennen, dat het eene boek het andere in grootte te boven gaet.

Nog zegt men : *myn boek is zoo groot niet als het uwe*, en dan beduidt dit, dat het eene boek in grootte beneden het andere is.

Deze dry wyzen van vergelyken maken *den vergelykenden trap* uit.

De eerste wyze wordt *de vergelykende trap van gelykheid* genoemd, omdat daer het eene ding aen het andere *gelyk* gesteld wordt.

De tweede wyze wordt *de vergelykende trap van meerderheid* genoemd, omdat men daer de hoedanigheid van het eene ding *boven* die van het andere stelt.

De derde wyze heet *de vergelykende trap van minderheid*, omdat daer de hoedanigheid van het eene ding *beneden* die van het andere gesteld wordt.

Men kan ook *meer dan twee* dingen met elkander vergelyken, en aenduiden, dat de hoedanigheid van het *eene* die van alle andere *overtreft*. Daerdoor ontstaet dan *de overtreffende trap*, zoo als : *myn boek is het grootste*,

of wel: *ik heb het grootste boek*. Men beschouwt hier het eene boek in *betrekking* tot al de andere, en om deze reden, noemt men dezen trap, *den betrekkelijk overtreffenden trap*. Een andere overtreffende trap, *de volstrekt overtreffende trap* genoemd, wordt door byvoeging van de woorden *zeer, bovenmate, aller gemaakt*, als: *zeer rijk; bovenmate gelukkig; allergrootst*, enz.

Men kan niet alleen personen of zaken met elkander vergelyken, maer ook hunne verrigtingen en bezigheden. Zoo kan men zeggen: *die man werkt hard; deze werkt harder; maer myn broeder werkt het hardst*. Dus komen by sommige bywoorden ook de trappen van vergelyking in aenmerking; want *hard, harder, en hardst* zyn hier bywoorden.

Men merkt hier by ligtelyk op, dat de verandering, die in de byvoegelyke naemwoorden en in sommige bywoorden door de trappen van vergelyking plaets hebben, op tweederlei wyzen gemaakt worden, namelyk door *er* of *st* achter het byvoegelyk naemwoord of achter het bywoord te voegen; *er* in den vergelykenden trap van meerderheid, en *st* in den overtreffenden trap. — De verbuiging der byvoegelyke naemwoorden, die door de trappen van vergelyking veranderd zyn, geschiedt op

dezelfde wyze, als de verbuiging, die wy voor de byvoegelyke naemwoorden hebben opgegeven.

De byvoegelyke naemwoorden komen dikwyls zonder zelfstandig naemwoord voor, en worden dan zelven als zelfstandige naemwoorden beschouwd. In het enkelvoud schryft men die dan zonder *n* als : *de armè ontvangt, hetgeen de ryke geeft*; maer in het meervoud worden zy met eene *n* geschreven, als : *in den jongsten dag, zullen de goeden van de kwaden gescheiden worden*. — Wanneer de byvoegelyke naemwoorden in betrekking staen tot een tevoren genoemd zelfstandig naemwoord, dan worden zy niet als zelfstandige naemwoorden beschouwd, maer blyven byvoegelyke naemwoorden, en worden ook alzoo verbogen.

Vragen.

Op hoe velerlei wyzen, kan men twee dingen met elkander vergelyken? — Geef eens een voorbeeld van elk dezer dry wyzen.

Hoe worden deze dry wyzen om de dingen te vergelyken genoemd? — Wat duidt de vergelykende trap van gelykheid aen? — Wat geeft de vergelykende trap van meerderheid te kennen? — Wat beteekent de vergelykende trap van minderheid.

Kan men ook meer dan twee dingen met elkander vergelyken? — Wat kan men daerdoor aenduiden? — Wat ontstaet daerdoor? — Hoe onderscheidt men den overtreffenden trap? — Geef van elk eenige voorbeelden.

Kan men ook de verrigtingen van personen of zaken met elkander vergelyken?

Welke veranderingen ondergaen de byvoegelyke naemwoorden en sommige bywoorden door de trappen van vergelyking? — Wanneer wordt er er achter gevoegd? — Wanneer st? — Hoe worden de byvoegelyke naemwoorden verbogen, die er of st achteraan hebben?

Hoe worden de byvoegelyke naemwoorden beschouwd, die zonder zelfstandig naemwoord voorkomen? — Hoe worden zy dan geschreven? — Hoe moet men de byvoegelyke naemwoorden beschouwen, die in betrekking staen tot een te voren genoemd zelfstandig naemwoord?

Oefeningen.

1. Twaelf voorstellen maken, waerin een byvoegelyk naemwoord in den vergelykenden trap van gelykheid voorkomt.

2. Even zoo veel met den vergelykenden trap van meerderheid.

3. Nog zoo veel met den vergelykenden trap van minderheid.

4. Hetzelfde met een byvoegelyk naemwoord in den betrekkelyk overtreffenden trap.

5. Even zoo met den volstrekt overtreffenden trap.

6. Twintig volzinnen maken, waerin bywoorden voorkomen, die door de trappen van vergelyking veranderd zyn.

7. Maek eens vier verbuigingen van byvoegelyke naemwoorden, die door de trappen van vergelyking veranderd zyn.

8. De volgende volzinnen ontleden, en by de byvoegelyke naemwoorden zeggen, tot welken trap zy behooren.

I. De heilige Augustinus beklaegde zich, dat hy in zyne vroegste jeugd zich aen het spel had overgegeven, waardoor hy eenen kostbaren tyd verloren had, dien hy tot het verkrygen van nuttige kundigheden had kunnen gebruiken.

II. Onze heilige godsdienst kan zich op het bezit van ware wonderwerken beroemen; en dit is een der voornaemste kenmerken der eenige ware kerk.

III. Onze Zaligmaker heeft ons het beste voorbeeld gegeven, hoe wy moeten bidden: met het grootste vertrouwen, de nederigste onderwerping, en met het ootmoedigste hert, moeten wy onze gedachten tot God verheffen, en van hem alleen vragen, wat ons tot de eeuwige zaligheid leiden kan.

TWINTIGSTE LES.

Voornaemwoorden.

Wy hebben in de zesde les gezegd, wat de voornaemwoorden zyn. Thans moeten wy dezelfde eenigzins nader beschouwen. Men heeft voornamelyk twee soorten van voornaemwoorden : de *persoonlyke* en de *byvoegelyke*.

De *persoonlyke* voornaemwoorden, dus genoemd, omdat zy meer bepaeld in de plaets der namen van personen gezet worden, zyn : *ik, my, gy, hy, zy, het, men*, en het *wederkeerig* persoonlyk voornaemwoord *zich*.

Men onderscheidt by de persoonlyke voornaemwoorden dryderlei personen, die men *den eersten, den tweeden, en den derden* persoon noemt.

Door den eersten persoon, verstaet men *den persoon, die spreekt*. Hy wordt door de persoonlyke voornaemwoorden *ik, my, wy, en ons* aangewezen.

Door den tweeden persoon, verstaet men *den persoon, tot wien men spreekt*. Hy wordt aangewezen door de persoonlyke voornaemwoorden *gy en u*.

Door den derden persoon, verstaet men *den persoon, van wien men spreekt*. Hy wordt door de persoonlyke voornaemwoorden *hy, hem, hen, hun, zy, en haer of heur* aangewezen. — Tot meerdere kracht van de uitdrukking, zet men dikwyls het woordje *zelf, zelve, of zelven* achter de persoonlyke voornaemwoorden.

De *byvoegelyke* voornaemwoorden worden in vier soorten verdeeld, als in *bezittelyke, aenwyzende, vragende, en in betrekkelijke* voornaemwoorden; zoo dat er in het geheel zes soorten van voornaemwoorden zyn, als : *persoonlyke, wederkeerige, bezittelyke, aenwyzende, vragende, en betrekkelijke* voornaemwoorden.

De *persoonlyke* voornaemwoorden, hebben wy reeds leeren kennen, en zy duiden bepaeld de personen aen.

Het *wederkeerig* voornaemwoord *zich* duidt aen, dat de werking terug keert op den persoon, die het werk doet. *Hy slaet zich*.

De *bezittelyke* voornaemwoorden duiden personen aen, die iets bezitten, als : *myn, ons, uw, zyn, hun, haer*. Zy hebben het geslacht en het getal van den bezitter, maer zy worden verbogen volgens het geslacht en het getal van het zelfstandig naemwoord, dat de bezitting aenduidt.

De *aenwyzende* voornaemwoorden dienen om personen en zaken bepaeld aen te wyzen. Zy zyn : *deze, die, gene, dit, dat, dezelve, hetzelfde, dezelfde, hetzelfde, degene, hetgene, zulk, zeker, dusdanig, zulk een, dusdanig een, zoodanig een, dergelyk, elk, ieder, iets, iegelyk.*

Sommige van deze woorden, zoo als : *elk, ieder, en iegelyk* worden wel eens onder de telwoorden begrepen.

De *vragende* voornaemwoorden worden gebruikt om naer personen en zaken te vragen; als : *wie, wat, welke, hoedanig, enz.*

De *betrekkelyke* voornaemwoorden hebben eene naeuwe betrekking tot personen en zaken, die reeds genoemd zyn, als : *die, wie, dat, welke, dewelke, byv. De vrouw, die ik gezien heb; de man, dien ik gezien heb; het kind, dat ik gezien heb.*

Vragen.

Welke soort van woorden, hebben wy in de zesde les leeren kennen? — Hoe onderscheidt men voornamelyk de voornaemwoorden?

Welke zyn de persoonlyke voornaemwoorden? — Hoe vele personen, onderscheidt men in de persoonlyke voornaemwoorden? — Hoe worden zy genoemd? — Wat verstaet men door den eersten persoon? — Wat door den

tweeden? — Wat door den derden? — Door welke voornaemwoorden, wordt de eerste persoon aangewezen? — De tweede? — De derde?

Hoe worden de byvoegelyke voornaemwoorden verdeeld? — Hoe veel soorten van voornaemwoorden zyn er dus? Noem ze eens allen op.

Wat zyn persoonlyke voornaemwoorden? — Wat verstaet men door het wederkeerig voornaemwoord? — Wat zyn bezittelyke voornaemwoorden? — Noem ze.

Wat zyn aenwyzende voornaemwoorden? — Welke zyn ze? — Wat zyn vragende voornaemwoorden? — Noem ze eens op. — Wat zyn betrekkelijke voornaemwoorden? — Welke zyn ze?

Oefeningen.

1. De persoonlyke voornaemwoorden opschryven in dry kolommen, de eene voor den eersten, de tweede voor den tweeden, en de derde voor den derden persoon.

2. In eenige voorstellen de bezittelyke voornaemwoorden voor zelfstandige naemwoorden zetten.

3. Opschryven, welke aenwyzende voornaemwoorden voor een zelfstandig naemwoord kunnen staen, en welke niet.

4. Eenige voorstellen maken, waerin betrekkelijke voornaemwoorden komen.

3. De volgende voorstellen ontleden, en by de voornaemwoorden zeggen, tot welke soort zy behooren.

I. Ik bemin God boven al; ik dien hem met myn geheele hert, met myne geheele ziel, en met al myne gedachten.

II. De jonge Tobias had, toen hy nog een kind was, geen ander verlangen, dan om God te dienen, en aen hem alleen zyne gebeden op te dragen; terwyl andere kinderen, van zyne jaren, zich voor de afgoden nederbogen.

III. Christus heeft zyne kerk op Petrus gebouwd, en hy heeft gezegd: op dezen steen, zal ik myne kerk bouwen, en de poorten der helle zullen niets op haer vermogen.

EEN EN TWINTIGSTE LES.

Verbuiging der persoonlyke voornaem- woorden.

Wy hebben hiervoor reeds gezegd, dat de voornaemwoorden ook verbogen worden, en in die verbuiging, heeft men ook te letten op *geslacht, getal, en geval.*

Zie hier de verbuiging van de persoonlyke voornaemwoorden.

EERSTE PERSOON.

	<i>Enkelvoud.</i>	<i>Meervoud.</i>
1 ^{ste} geval.	Ik	Wy.
2 ^{de} geval.	My.	Ons.
3 ^{de} geval.	Van my <i>of</i> myns. Aen my <i>of</i> my. .	Van ons. Aen ons <i>of</i> ons.

TWEEDE PERSOON.

	<i>Enkelvoud</i>	en	<i>Meervoud.</i>
1 ^{ste} geval.	. . .	Gy.	
2 ^{de} geval.	. . .	U.	
3 ^{de} geval.	. . .	Van u <i>of</i> uws. Aen u <i>of</i> u.	

DERDE PERSOON.

Mannelyk.

	<i>Enkelvoud.</i>	<i>Meervoud.</i>
1 ^{ste} geval.	Hy.	Zy.
2 ^{de} geval.	Hem	Hen.
3 ^{de} geval.	Van hem Aen hem <i>of</i> hem. .	Van hen. Aen hen <i>of</i> hun.

Vrouwelyk.

	<i>Enkelvoud</i>	en	<i>Meervoud.</i>
1 ^{ste} geval.	. . .	Zy.	
2 ^{de} geval.	. . .	Haer.	
3 ^{de} geval.	. . .	Van haer. Aen haer <i>of</i> haer, ook heur.	

Het onzijdig *het* wordt in het enkelvoud niet

verbogen, en in het meervoud, verbuigt men het als het mannelyk meervoud.

Men is de derde persoon enkelvoud en verandert niet.

Nog kan men hierby aanmerken, dat by de verbuiging van den eersten en tweeden persoon van geen geslacht gesproken wordt, omdat de geslachten van deze personen genoeg te kennen zyn.

Het woordje *zich* is altyd van den derden persoon, en wordt in het enkel- en meervoud gebruikt, zoo als : *hy kleed zich ; zy kleeden zich ; zy spreken van zich*, enz. Het wordt nooit veranderd.

Al de persoonlyke voornaemwoorden kunnen het woordje *zelf* achter zich nemen, en dan wordt dit woordje op de volgende wyze verbogen.

EERSTE PERSOON.

Enkelvoud.

Mannelyk.

Vrouwelyk.

1 ^{ste} gev.	Ik zelf.	Ik zelve.
2 ^{de} gev.	My zelve.	My zelve.
3 ^{de} gev.	Van my zelve <i>of</i> myns zelfs	Van my zelve <i>of</i> my zelve.
	Aen my zelve <i>of</i> my zelve	Aen my zelve <i>of</i> my zelve.

TWEEDE PERSOON.

	<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>
1 ^{ste} gev.	Gy zelf. . . .	Gy zelve.
2 ^{de} gev.	U zelve. . . .	U zelve.
3 ^{de} gev.	Van u zelve <i>of</i> uws zelfs. . . .	Van u zelve <i>of</i> u zelve.
	Aen u zelve <i>of</i> u zelve. . . .	Aen u zelve <i>of</i> u zelve.

DERDE PERSOON.

	<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1.	Hy zelf. . . .	Zy zelve. . . .	Het zelf.
2.	Hem zelve.	Haer zelve. . .	Het zelf.
3.	Van hem zel- ven <i>of</i> zyns zelfs.	Van haer zelve <i>of</i> haer zelve.	Van het zelve.
	Aen hem zel- ven <i>of</i> hem zelven. . . .	Aen haer zelve <i>of</i> haer zelve.	Aen het zelve <i>of</i> het zelve.

In het meervoud, gebruikt men voor alle personen, in alle geslachten en in alle gevallen *zelven* achter het persoonlyk voornaemwoord. Men zegt ook : *ons zelve*, *u zelve*, *hun zelve*, en *haer zelve* in de plaets voor *van ons zelve*, *van u zelve*, *aen hen zelve*, en *van haer zelve*.

Het wederkeerig voornaemwoord *zich* neemt ook het woord *zelf* achter zich. De verbuiging is dan aldus : Enk. man. *zich zelve*.

Enk. vrouw. *zich zelve*, en in het meervoud altoos *zich zelve*n.

Vragen.

Waerop heeft men in de verbuiging te letten? — Verbuig de persoonlijkke voornaemwoorden van den eersten persoon. — Van den tweeden persoon. — Van den derden persoon mannelyk. — Ook den derden persoon vrouwelyk. — Waerom onderscheidt men in den eersten en in den tweeden persoon geen geslacht? — Wat zegt gy van het woordje het? — Is het altyd voornaemwoord? — Wanneer is het lidwoord, en wanneer voornaemwoord? — Wat zegt gy van men? — Wat van zich? — Verbuig de persoonlijkke voornaemwoorden met het woordje zelf er achter. — Hoe is de verbuiging van zich met zelf er achter?

Oefeningen.

1. Twintig voorstellen maken, waerin de voornaemwoorden van den eersten persoon in alle dry de gevallen voorkomen.
2. Ook zoo met de voornaemwoorden van den tweeden persoon.
3. Ook van den derden persoon.
4. Maek twaelf voorstellen, waerin het woordje

zelf achter een zelfstandig naemwoord komt , en alzoo in de dry gevallen verbogen wordt.

5. De volgende voorstellen ontleden en verbeteren, en zeggen , waerom de woorden zoo niet moeten geschreven worden.

I. Jongeling , geef acht op u zelve , want gy zult zelve voor God uwe daden moeten verantwoorden.

II. De moeder van den heiligen Lodewyk boezemde zelf haren zoon eenen grooten afkeer van de zonden in , en hy zelve deed voordeel met die voortreffelyke lessen.

III. Christus heeft zelve gezegd : laet de kinderen tot my komen.

IV. De menschen benadeelen het meest zich zelf door hunne ongodsdienstigheid , welke hen zelve eenmael in het verderf zal storten.

V. De Heilige Maegd is zelf de troosteres der bedroefden ; zy helpt ook de zondaren , wanneer zy voor zich zelve boetveerdigheid doen willen.

VI. O Mensch ! onderzoek u zelve , en ziet , welke gebreken u aenklevan !

TWEE EN TWINTIGSTE LES.

Verbuiging der byvoegelyke voornaemwoorden.

De verbuiging der *byvoegelyke* voornaemwoorden geschiedt byna op dezelfde wyze als die der *byvoegelyke* naemwoorden.

Zie hier de verbuiging van het *bezittelyk* voornaemwoord *myn*.

ENKELVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1. Myn hoed. .	Myne muts. . .	Myn boek.
2. Mynen hoed.	Myne muts. . .	Myn boek.
3. Van mynen hoed <i>of</i> myns hoeds. . . .	Van myne muts <i>of</i> myner muts. Aen myne muts <i>of</i> myne muts,	Van myn boek <i>of</i> myns boeks.
Aen mynen hoed <i>of</i> mynen hoed . .	ook myner muts. . . .	Aen myn boek <i>of</i> mynen boek, ook myn boek.

MEERVOUD.

<i>Mannelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>
1. Myne hoeden.	Boeken	Myne mutsen.
2. Myne hoeden.	Boeken	Myne mutsen.
3. Van myne hoeden <i>of</i> myner hoeden. .	Boeken	Van myne mutsen <i>of</i> myner mutsen.
Aen myne hoeden <i>of</i> mynen hoeden . . .	Boeken	Aen myne mutsen, myner mutsen <i>of</i> myne mutsen.

De bezittelyke voornaemwoorden *uw*, *zyn*, *haer*, en *hun* worden op dezelfde wyze verbogen. Het bezittelyk voornaemwoord *ons* heeft *onze* in het eerste geval manuelyk enkelvoud; men zegt : *onze vader heeft het*

gedaen; verder verandert het in *onzen*, *onzes*, en in *onzer*.

De bezittelyke voornaemwoorden, die een bepalend lidwoord voor zich hebben, zoo als : *de myne*, *het uwe*, enz., worden door sommigen zelfstandige naemwoorden genoemd; en zy volgen in de verbuiging het geslacht en het getal van het zelfstandig naemwoord, waervoor zy in de plaets komen. Byv. *Het is uw hoed niet; maer het is de myne. Ik heb uwe boeken niet verloren, maer wel de mynen*, enz.

De *aenwyzende* voornaemwoorden volgen in de verbuiging het geslacht et het getal van het zelfstandig naemwoord, waervoor zy staen, of waervoor zy in de plaets komen. Zie hier de verbuiging van *deze*.

ENKELVOUD,

	<i>Mannelyk.</i>	<i>Vrouwelyk.</i>	<i>Onzydig.</i>
1.	Deze man . .	Deze vrouw . .	Dit kind.
2.	Dezen man . .	Deze vrouw . .	Dit kind.
3.	Van dezen man <i>of</i> dezes mans	Vandezevrouw <i>of</i> dezer vrouw. Aen deze vrouw <i>of</i> dezer vrou- we, ook deze vrouw	Van dit kind <i>of</i> dezes kinds. Aen dit kind <i>of</i> dezen kinde, ook dit kind.
	Aendezen man <i>of</i> dezen man.		

MEERVOUDIG.

<i>Mannelyk en Onzydig.</i>		<i>Vrouwelyk.</i>
1. Deze mannen.	Kinderen . . .	Deze vrouwen.
2. Deze mannen.	Kinderen. . . .	Deze vrouwen.
3. Van deze mannen of dezer mannen. . .	Kinderen. . . .	Van deze vrouwen of dezer vrouwen.
Aen deze mannen of dezer mannen, ook deze mannen.	Kinderen. . . . Kinderen. . . .	Aen deze vrouwen of dezer vrouwen, ook deze vrouwen.

Men ziet, dat *deze* even als de lidwoorden verbogen wordt. Zoo is het ook met *die*; doch in het derde geval, mannelijk en onzydig enkelvoud, zegt men niet *dies*, maer *diens*. De overige aenwyzende voornaemwoorden worden als de byvoegelyke naemwoorden verbogen.

De woorden *dezelfde*, *dezelve*, *hetzelve*, en meer andere, moeten aengemerkt worden als uit twee deelen te bestaen *de...zelfde*; het eerste wordt als de lidwoorden, en het tweede als de byvoegelyke naemwoorden, verbogen. Byv. *van denzelfden man* of *deszelfden mans*, enz.

De *vragende* voornaemwoorden zyn : *wie*, *wat*, *welke*, en *hoedanig*. *Wie* wordt zonder

MEERVOUD.

Mannelyk.

Vrouwelyk.

Onzydig.

1. Welke mannen?	Even als in het	Even als in het
2. Welke mannen?	enkelvoud.	mannelyk meer-
3. Van welke
mannen? of
welker mannen?		voud.
Aen welke man-
nen? of
welken mannen?		

Hoedanig wordt als de byvoegelyke naemwoorden verbogen.

Als de woorden *welk* en *hoedanig*, alsmede elk ander woord, zoo als : *zulk*, *dusdanig*, enz., het lidwoord *een* achter zich hebben, dan worden zy niet verbogen; men verbuigt dan alleen het woord *een*. *Welk eenen man, welk eene vrouw, hebt gy gezien?*

De *betrekkelyke* voornaemwoorden *die* en *wie* worden even als het vragend voornaemwoord *wie* verbogen. De woorden *dat* en *wat* worden niet verbogen, en het betrekkelyk voornaemwoord *welk* wordt als het vragend voornaemwoord *welk* verbogen.

Het betrekkelyk voornaemwoord *hetwelk* wordt *welks*, als men in het derde geval het voorzetsel *van* weglaet. Byv. *Het boek, welks band gescheurd is.*

De betrekkelijke voornaemwoorden *waermede, waerdoor, waeraen*, enz., behooren tot alle geslachten, en worden niet verbogen. Zy worden niet ter aanduiding van personen gebruikt. Zoo zegt men niet : *de man, waervan ik spreek*, maer wel : *de man, van wien ik spreek* ; doch men zegt : *de zaak, waervan ik spreek*, enz.

Vragen.

Hoe worden de byvoegelyke voornaemwoorden verbogen? — Wat is er op het bezittelyk voornaemwoord ons aen te merken? — Hoe worden de bezittelyke voornaemwoorden verbogen, die een bepalend lidwoord voor zich hebben?

Welk geslacht en getal volgen de aenwyzende voornaemwoorden in de verbuiging? — Wat is er op het woord die aen te merken? — Wat op de woorden dezelfde, dezelve, enz?

Hoe worden de vragende voornaemwoorden verbogen? — Wat is er op wie aen te merken? — Hoe wordt hoedanig verbogen? — Hoe worden welk en hoedanig verbogen, als er het onbepalend lidwoord een achter stact?

Hoe worden de betrekkelijke voornaemwoorden die en wie verbogen? — Hoe wordt

welk verbogen? — *Hoe dat en wat? — Wat is er op hetwelk aen te merken? — Wat zegt gy van waervan, waeraen, enz.*

Oefeningen.

1. De bezittelyke voornaemwoorden *zyn, uw, ons, hun, en haer* voor een zelfstandig naemwoord verbuigen, in de dry geslachten.

2. De aenwyzende voornaemwoorden *die, dezelfde, zeker, gene* in de dry geslachten voor een zelfstandig naemwoord verbuigen.

3. De vragende voornaemwoorden verbuigen.

4. Zes voorstellen opschryven, waerin men de woorden, *waerdoer, waervan, en waarmede* gebruiken kan.

5. De volgende voorstellen ontleden en verbeteren, en opgeven, waerin de gebreken bestaen.

I. Onzen vader is in den hemel, en hy zorgt voor al zynen kinderen.

II. De heilige Alphonsus had van zyn teederste jeugd af eenen grooten eerbied voor de heilige Maegd; als hy een van haren beelden zag, greep hy hetzelfde met blydschap, en kustte het met verrukking.

III. De jongen Joannes Berehmans vereerde ook als kind de heilige Maegd, welken hy zyn beste moeder noemde. « Ik beloof u, zeide hy, o heilige Maria, en aen uw zoon, die ik tegenwoordig geloof te zyn in dit heilig sacrament, dat ik u al myn leven beminnen en verdedigen zal. »

DRY EN TWINTIGSTE LES.

De telwoorden.

De *telwoorden* worden in twee soorten onderscheiden, als in *bepaalde* telwoorden en in *onbepaalde* telwoorden, naer mate zy een *bepaald* getal, als : *één, twee, honderd*, enz., of eene *onbepaalde* hoeveelheid, als : *veel, weinig, al*, enz. aanwyzen. Het woord *een*, hebben wy ook als lidwoord doen kennen, en men moet hetzelfde wel van het telwoord *één* onderscheiden. Het is lidwoord, als het dient om eenen persoon of eene zaak onbepaald voor te stellen, en van daer heet het dan onbepalend lidwoord. Het is telwoord, als het bepaald de eenheid aenduidt, en wordt dan ook verbogen. Veelyds schryft men het dan met twee toontekens op de *ée*, om aen te duiden, dat het dan met nadruk moet uitgesproken worden. Zoo is het lidwoord in : *ik zie eenen man vallen; ik hebeen fraei boek gekocht*, enz., en telwoord in : *ik zie maer éenen man; ik heb twee boeken, ik zal er u één van geven*, enz.

De bepaelde telwoorden zyn gemakkelyk te kennen. De onbepaalde zyn : *al, alle, veel, weinig, eenig, ettelyke, sommige, en geen.*

De bepaelde telwoorden worden niet verbogen, behalve *één*; maer zy kunnen als zelfstandige naemwoorden voorkomen, en worden dan veranderd; als : *dry eenen; twee zessen; by twaelfen; het honderd, enz.*

Beide verandert alleen in *beider*, als in : *beider ouders leven nog; met beider toestemming, enz.*; en in *beiden*, als in : *zy zyn beiden gekomen, en in dat geval, wordt het als zelfstandig gebruikt.*

Al wordt gewoonlyk niet veranderd, als het voor het lidwoord *de* of een voornaemwoord staet, als : *al de menschen; al myne boeken, enz.*

Alle blyft zoo, voor meervoudige zelfstandige naemwoorden, als : *alle menschen moeten sterven; men moet niet alle boeken lezen.* Het wordt *allen* voor een enkelvoudig manelyk zelfstandig naemwoord : *ik wensch u allen voorspoed, enz.*

Veel en *wenig* veranderen niet, dan wanneer zy voor een meervoudig zelfstandig naemwoord staen : *vele menschen leven, maer weinige leven wel.* Als *wenig* een bepalend lidwoord of een voornaemwoord voor zich

heeft, wordt het ook verbogen, als : *de weinige moeite, die gy u geeft; uwe weinige vlyt is er de schuld van.* — Deze woorden *veel* en *weinig* hebben doorgaens een derde geval achter zich, dat, met weglating van het voorzetsel *van*, door *s* wordt aangewezen, als : *veel waters; weinig wyns; veel goeds; weinig tyds*, enz.

De telwoorden *eenige*, *sommige*, en *ettelyke* volgen de verbuiging der byvoegelyke naemwoorden. — *Geen*, dat een gemis van alle hoeveelheid aanduidt, wordt ook als de byvoegelyke naemwoorden verbogen, als : *geene menschen zyn op aerde gelukkig.* De woorden *gene* en *geene* moeten niet met elkander verward worden.

Vragen.

Hoe worden de telwoorden verdeeld? — Noem eenige bepaelde telwoorden. — Noem eenige onbepaalde telwoorden. — Wat hebt gy op het woord een aen te merken? — Geef daarvan eenige voorbeelden. —

Worden de bepaelde telwoorden verbogen? — Worden zy ook als zelfstandige naemwoorden gebruikt? — Wat hebt gy aen te merken op beide? — Wanneer wordt al niet verbogen? — Wanneer schryft men alle? —

Wanneer allen? — Wat zegt gy van veel en weinig? — Welk geval hebben veel en weinig somtyds achter zich?

Welke telwoorden worden als de byvoegelyke naemwoorden verbogen? — Wat zegt gy van geen? — Waerom moet men niet gene in de plaets van geene schryven?

Oefeningen.

1. Twintig voorstellen schryven, waerin bepaelde telwoorden en daarvan afgeleide zelfstandige naemwoorden voorkomen.

2. Zes voorstellen maken, waerin *een* telwoord is.

3. Tien voorstellen maken, waerin *al* niet verandert.

4. Twaelf voorstellen maken, waerin men *geene* moet schryven, en ook twaelf, waerin *gene* moet geschreven worden.

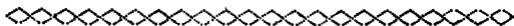
5. De volgende voorstellen ontleden, en van elk woord opgeven, wat men er reeds in de vorige lessen van heeft leeren kennen.

I. Adam is negen honderd en dertig jaren oud geworden. Moyses heeft honderd en twintig jaren geleefd; maer de oudste mensch, die ooit geleefd heeft, en die Mathusalem heette, heeft den ouderdom van negen honderd negen en zestig jaren bereikt.

II. Er is maer één God, en dry goddelyke personen; en dewyl er slechts één God is, zoo is er ook maer één geloof en één doopsel.

III. Alle menschen zyn tot de zaligheid geschapen; doch hoe weinige komen er tot dit doel hunner

schepping! Hoe vele stervelingen werken slechts voor het tydelyke, en hoe weinige denken er om het eeuwige goed! Nogtans is het laetste oneindig beter, oneindig voortreffelyker, dan het eerste.

VIER EN TWINTIGSTE LES.

Werkwoorden en derzelve soorten.

Wy hebben in de vorige lessen van de werkwoorden reeds gesproken, en zullen dezelve nu nader moeten leeren kennen.

De *werkwoorden* zyn de voornaemste deelen der voorstellen: men kan wel voorstellen maken zonder zelfstandige naemwoorden, maer niet zonder werkwoorden.

Het werkwoord *zyn* of *wezen*, waervan *is* en *was* komen, wordt *zelfstandig* werkwoord genoemd. Het geeft het *bestaen* of het *zyn* der persoonen en zaken te kennen, en is in alle andere werkwoorden begrepen; want *loopen*, *zitten*, *lezen*, *schryven*, enz. beteekenen niets anders dan: *loopende zyn*; *zittende zyn*; *lezende zyn*; *schryvende zyn*, enz. Deze werkwoorden, en al de overige in de tael, geven dus ook het *bestaen* of het *zyn* te kennen, want het *zelf-*

standig werkwoord *zyn* is er in opgesloten; maer zy geven daerby ook nog te kennen, *hoe* dit *zyn* of dit *bestaen* plaets heeft: *lopende zyn*; *zittende zyn*, enz. Zy duiden dus de hoedanigheid aen van het *zyn*, en om deze reden, worden zy ook wel eens *byvoegelyke* werkwoorden geheeten. Er is dus één zelfstandig werkwoord, en alle overige *zyn* byvoegelyke werkwoorden.

Deze laetste worden in vyf soorten verdeeld, als in: *bedryvende*, *onzydige*, *wederkeerige*, *lydende*, en *onpersoonlyke* werkwoorden.

De *bedryvende* of *overgaende* werkwoorden, en de *onzydige* of niet *overgaende* werkwoorden, hebben wy reeds leeren kennen (zie de 11de les).

De *wederkeerige* werkwoorden duiden aen, *dat de werking tot den werker terug gaet*. Zy worden met twee voornaemwoorden, of met een zelfstandig naemwoord en een voornaemwoord, vervoegd, waervan het eerste het onderwerp, en het tweede het voorwerp of de bepaling is. Het woordje *zich* komt by de *wederkeerige* werkwoorden veel te pas, als: *zich kleeden*; *zich wasschen*; *zich schamen*; *zich beklagen*, en vele andere.

De *lydende* werkwoorden duiden aen, dat

een persoon of eene zaak iets *lydt* of *ondergaet*. Zy worden altoos gemaekt door het verleden deelwoord van een bedryvend werkwoord met het werkwoord *worden*, dat in de vervoeging ook alleen verandert. *Bemind worden; beloend worden; geacht worden*, zyn lydende werkwoorden.

De *onpersoonlyke* werkwoorden worden alleen in den derden persoon van het enkelvoud vervoegd. Er zyn werkingen, waervan men den werker of de oorzaak niet met een enkel woord kan noemen, zoo als zulks by de meeste verschynselen in de natuer plaets heeft. Men gebruikt dan het onzydige voornaemwoord *het* als onderwerp, zoo als : *het regent; het sneeuwt; het dondert*, enz., zoo ook : *het spyt my; het berouwt my; het behaegt my*, en meer andere.

Vragen.

Wat zyn werkwoorden? — Waerom zyn deze woorden de voornaemste? — Wat geeft het werkwoord zyn te kennen? — Hoe wordt het genoemd? — Hoe worden de overige werkwoorden wel eens genoemd? — Waerom? — Wat geven zy te kennen?

In hoeveel soorten, worden de werkwoorden verdeeld? — Welke zyn die? — Welks soor-

ten, hebben wy reeds leeren kennen? — Wat zyn wederkeerige werkwoorden? — Hoe maekt men die? — Wanneer komt zulk werkwoord te pas? — Geef eenige voorbeelden van wederkeerige werkwoorden.

Wat zyn lydende werkwoorden? — Hoe worden dezelve gemaekt? — Geef eenige voorbeelden van lydende werkwoorden.

Wat zyn onpersoonlyke werkwoorden? — Welk woord wordt daerby als onderwerp gebruikt? — Geef er eenige voorbeelden van.

Oefeningen.

1. Maek zes voorstellen, waerin ieder een zelfstandig werkwoord komt.

2. Geef twintig werkwoorden op van elk der vyf soorten.

3. Tien voorstellen maken, waarvan er twee bedryvende, twee onzydige, twee lydende werkwoorden, enz., hebben.

4. De volgende voorstellen ontleden, en by de werkwoorden opgeven, tot welke soort zy behooren.

I. Een jongeling, die zich op zyn doodbed bevond, zag zyne moeder, welke bittere tranen stortte. Hebt gy my niet geleerd, vroeg hy haer, dat men moet sterven om God te kunnen zien?

II. De aertsvader Abraham werd om zyne deugd door God beminde, en hy werd weerdig gekeerd om de stamvader van Gods volk te zyn.

III. Hoort gy niet de stem des Heeren, als het dondert? Bemerkt gy niet de hand des Vaders, als het regent? De werken der natuer verkondigen de grootheid van den Schepper.

IV. Die zich schaemt God te kennen en te dienen in dit leven, zal ook door God niet erkend worden na de dood. Gy beklaegt u over de spotterny der wereld? Is dan de goedkeuring der menschen u weerdiger dan de goedkeuring van God?

VYF EN TWINTIGSTE LES.

De wyzen, tyden, en personen.

Door *wyzen*, verstaet men in de werkwoorden de manier, waerop wy onze gedachten uitdrukken; en dat kan op vierderlei manieren geschieden, waerdoor wy in de werkwoorden vier *wyzen* bekomen, die de *onbepaelde*, de *aentoonende*, de *gebiedende*, en de *byvoegende* wyze genoemd worden.

De *onbepaelde* wyze duidt eene werking aen, *zonder de personen* te noemen: het is het werkwoord onveranderd, als: *lezen, loopen, zien*, enz.

De *aentoonende* wyze duidt de handeling of de werking stelligaen, als: *ik lees; gy schryft; hy las*, enz.

De *gebiedende* wyze geeft een gebod of bevel te kennen, als : *leert uwe les ; bemin God boven al*, enz.

De *byvoegende* wyze geeft eenen wensch of iets twyfelachtigs te kennen, als : *ach ! dat ik reeds groot ware ; ik dacht wel , dat hy niet komen zoude*, enz. Deze wyze hangt van de aentoonende wyze af, en wy zullen in het vervolg gelegenheid vinden om te leeren, dat dezelve slechts in een ondergeschikt of *bygevoegd* deel der rede voorkomt.

De dry voorname *tyden* der werkwoorden, den *tegenwoordigen*, den *verleden*, en den *toekomenden* tyd, hebben wy reeds leeren kennen. Wy dienen dezelve thans een weinig nader te beschouwen, in betrekking tot de *vier wyzen*.

De *onbepaalde* wyze heeft niet meer dan deze dry tyden ; den tegenwoordigen : *leeren*, den verleden : *geleerd hebben*, en den toekomenden : *zullen leeren*.

De *aentoonende* wyze heeft ook wel deze dry tyden, maer de verleden tyd en de toekomende tyd hebben hier eene nadere wyziging.

Men onderscheidt *dry* verleden tyden, of beter gezegd, dry vormen van den verleden tyd, die de *onvolmaekt verleden*, *volmaekt*

verleden, en meer dan volmaekt verleden tyd genoemd worden.

Men heeft *twee* toekomende tyden, die in *eersten* en *tweeden toekomenden* tyd onderscheiden worden.

Dit maekt alzo *zes* tyden voor de aentoonende wyze, als : den *tegenwoordigen* tyd : *ik leer* ; den *onvolmaekt verleden* tyd : *ik leerde* ; den *volmaekt verleden* tyd : *ik heb geleerd* ; den *meer dan volmaekt verleden* tyd : *ik had geleerd* ; den *eersten toekomenden* tyd : *ik zal leeren*, en den *tweeden toekomenden* tyd : *ik zal geleerd hebben*.

De *gebiedende* wyze heeft alleen den *tegenwoordigen* tyd.

De *byvoegende* wyze heeft de *zes* tyden van de aentoonende wyze ; maer zy worden *eenigzins* anders geschreven.

De *tegenwoordige* tyd stelt het werk voorals nu, op het oogenblik, geschiedende. B. v. *Ik leef* ; *gy loopt* ; *hy gaet*.

De *onvolmaekt verleden* tyd stelt het werk voor als voorby zynde in den tyd, waerin men spreekt, maer als tegenwoordig in den tyd, waervan men spreekt. B. v. *Ik leefde* ; *gy liept* ; *hy ging*.

De *volmaekt verleden* tyd stelt het werk voor als geheel voorby zynde : B. v. *Ik heb*

geleefd; gy hebt geloopt; hy heeft gegaen.

De *meer dan volmaekt verleden* tyd geeft te kennen, dat het werk geheel voorby was, toen een ander werk begon. B. v. *Ik had geleefd; gy hadt geloopt, hy had gegaen.*

De *eerste toekomende* tyd geeft te kennen, dat iets gebeuren zal, B. v. *Ik zal leven; gy zult loopen; hy zal gaen.*

De *tweede toekomende* tyd duidt aen, dat iets aenstaende is in den tyd, waerin men spreekt, maer voorby zal zyn in den tyd, waervan men spreekt. B. v. *Ik zal geleefd hebben; gy zult geloopt hebben; hy zal gegaen hebben.*

— Wy zullen deze tyden nader door de vervoeging der werkwoorden leeren kennen.

De *personen* der werkwoorden zyn dezelfde, die wy by de persoonlyke voornaemwoorden hebben opgegeven. Zy zyn *dry* in getal. De eerste persoon is *de sprekende*; de tweede is die, *tot wien* men spreekt, en de derde is die, *van wien* men spreekt. Wy moeten hier alleen nog aenmerken, dat de *derde* persoon niet altyd door de woorden *hy, zy, het, of men* wordt aangewezen, maer dat hy in de meeste gevallen door een zelfstandig naamwoord of een ander voornaemwoord wordt aangeduid.

Vragen.

Op hoeveel wyzen, kan men zyne gedachten aen anderen mededeelen? — Welke zyn die wyzen? — Wat geeft de onbepaelde wys te kennen? — Geef er voorbeelden van. — Wat de aentoonende? — Geef voorbeelden. — Wat de gebiedende? — Geef voorbeelden. — Wat de byvoegende? — Voorbeelden. — Wat is nog op de byvoegende wys aen te merken?

Hoe vele tyden zyn er? — Welke? — Hoe vele tyden heeft de onbepaelde wys? — Welke? — Voorbeelden. — Hoe vele tyden heeft de aentoonende wys? — Noem ze eens. — Voorbeelden. — Welken tyd heeft de gebiedende wys? — Geef er eenige voorbeelden van. — Welke tyden heeft de byvoegende wys?

Wat geeft de tegenwoordige tyd te kennen? — Geef voorbeelden. — Wat duidt de onvolmaekt verleden tyd aen? — Geef voorbeelden. — Wat de volmaekt verleden? — Voorbeelden. — Welke tyd volgt nu? — Wat geeft die te kennen? — Voorbeelden. — Wat duidt de eerste toekomende tyd aen? — Geef voorbeelden. — Wat geeft de tweede toekomende tyd te kennen? — Voorbeelden.

Hoevele en welke personen komen by de

*werkwoorden voor? — Wat is er omtrent den
derden persoon aen te merken?*

Oefeningen.

1. Opschryven, wat elk der vier wyzen aenduidt.

2. Hetzelfde van de zes tyden.

3. De dry verleden tyden opgeven der volgende
werkwoorden. *Zien, slaen, dragen, doen, bidden,
vragen, sterven, ontvangen, drinken.*

4. De beide toekomstige tyden van dezelfde werk-
woorden opschryven.

5. Het volgende ontleden en by de werkwoorden
zeggen, tot welke wyzen en tyden zy behooren.

I. Wanneer men een welgezind hert bezit, weet
men zich pael en perk te stellen in het spreken;
want God zegt ons in zyn heilig woord, dat hy een-
mael rekenschap zal vorderen van ieder ydel ge-
sprek.

II. In dien tyd, gaf keizer Augustus een gebod uit,
dat de geheele wereld zoude opgeschreven worden,
waardoor ieder verplicht werd, zich naer zyne ge-
boorteplaets te begeven, om daer zynen naem te doen
opschryven. — Joseph ging met Maria van Nazareth
naer Bethlehém, omdat hy uit Davids huis afkomstig
was, ten einde zich daer te doen inschryven.

III. De heilige martelaers stierven voor het geloof,
en hunne zielen gingen in de eeuwige gelukzaligheid
over. Zy ontvingen in den hemel het loon voor hun
deugdzaam en godvruchtig leven.

ZES EN TWINTIGSTE LES.

Vervoeging der werkwoorden.

De werkwoorden worden, in opzigt tot de vervoeging, in *dry* soorten onderscheiden, als in: *gelykvloëjende*, *ongelykvloëjende*, en *onregelmatige*.

De *gelykvloëjende* werkwoorden zyn die, welke in de vervoeging denzelfden wortelklinker behouden. B. v. *Ik leer; ik leerde; ik heb geleerd.*

Door *ongelykvloëjende* werkwoorden, verstaet men die, welke in de vervoeging van wortelklinker veranderen. B. v. *Ik lees; ik las; ik heb gelezen.*

Onregelmatige werkwoorden zyn die, welke in de vervoeging den gewoonen regel niet volgen. B. v. *Ik koop; ik kocht; ik heb gekocht.*

Men moet by de vervoeging der werkwoorden letten op derzelver *wyzen*, *tyden*, en *personen*, omdat elk daervan eenige verandering brengt in het werkwoord. Daer nogtans alle tyden niet door de werkwoorden zelve kun-

nen worden aangewezen, zoo heeft men daer-
toe de hulp van *vier* woorden noodig, als :
zullen, hebben, zyn of wezen, en worden. Deze
woorden worden daerom *hulp werkwoorden,*
of eenvoudig maer *hulpwoorden,* genoemd.
Wy zullen de vervoeging dezer woorden hier
opgeven, alvorens tot die der andere werk-
woorden over te gaen.

Vervoeging der hulpwoorden.

ZULLEN.

I. ONBEPAAELDE WYS. Zullen.

Deelwoord. Zullende.

II. AENTOONENDE WYS.

Enk.

Ik zal.
Gy zult.
Hy zal.

Meerv.

Wy zullen.
Gy zult.
Zy zullen.

III. BYVOEGENDE WYS.

Enk.

Ik zoude *of* zou.
Gy zoudet *of* zoudt.
Hy zoude *of* zou.

Meerv.

Wy zouden.
Gy zoudet *of* zoudt.
Zy zouden.

HEBBEN.

I. ONBEPAAELDE WYS.

Tegenw. tyd. Hebben.
Verled. tyd. Gehad hebben.
Toekom. tyd. Zullende hebben.

DEELWOORDEN.

Tegenw. Hebbende.

Verled. Gehad hebbende.

Toekom. Zullende hebben.

II. AENTOONENDE WYS. III. BYVOEGENDE WYS.

Tegenwoordige tyd.

Enkelv.

Enkelv.

Ik heb.

Dat ik hebbe.

Gy hebt.

Dat gy hebbet.

Hy heeft.

Dat hy hebbe.

Meerv.

Meerv.

Wy hebben.

Dat wy hebben.

Gy hebt.

Dat gy hebbet.

Zy hebben.

Dat zy hebben.

Onvolmaekt verleden tyd.

Enkelv.

Enkelv.

Ik had.

Dat ik hadde.

Gy hadt.

Dat gy haddet.

Hy had.

Dat hy hadde.

Meerv.

Meerv.

Wy hadden.

Dat wy hadden.

Gy hadt.

Dat gy haddet.

Zy hadden.

Dat zy hadden.

Volmaekt verleden tyd.

Enkelv.

Enkelv.

Ik heb gehad.

Dat ik hebbe gehad.

Gy hebt gehad.

Dat gy hebbet gehad.

Hy heeft gehad.

Dat hy hebbe gehad.

Meerv.

Wy hebben gehad.
Gy hebt gehad.
Zy hebben gehad.

Meerv.

Dat wy hebben gehad.
Dat gy hebt gehad.
Dat zy hebben gehad.

Meer dan volmaekt verleden tyd.

Enkelv.

Ik had gehad.
Gy hadt gehad.
Hy had gehad.

Enkelv.

Dat ik hadde gehad.
Dat gy haddet gehad.
Dat hy hadde gehad.

Meerv.

Wy hadden gehad.
Gy hadt gehad.
Zy hadden gehad.

Meerv.

Dat wy hadden gehad.
Dat gy haddet gehad.
Dat zy hadden gehad.

Eerste toekomende tyd.

Enkelv.

Ik zal hebben.
Gy zult hebben.
Hy zal hebben.

Enkelv.

Dat ik zoude hebben.
Dat gy zoudet hebben.
Dat hy zoude hebben.

Meerv.

Wy zullen hebben.
Gy zult hebben.
Zy zullen hebben.

Meerv.

Dat wy zouden hebben.
Dat gy zoudet hebben.
Dat zy zouden hebben.

Tweede toekomende tyd.

Enkelv.

Ik zal gehad hebben.
Gy zult gehad hebben.
Hy zal gehad hebben.

Enkelv.

Dat ik zoude gehad hebben.
Dat gy zoudet gehad hebben.
Dat hy zoude gehad hebben.

Meerv.

Meerv.

Wy zullen gehad hebben. Dat wy zouden gehad hebben.

Gy zult gehad hebben. Dat gy zoudet gehad hebben.

Zy zullen gehad hebben. Dat zy zouden gehad hebben.

IV. GEBIEDENDE WYS.

Enkelv. Heb. *Meerv.* Hebt.

ZYN of WEZEN.

I. ONBEPAAELDE WYS.

Tegenw. tyd. Zyn of wezen.

Verled. tyd. Geweest zyn.

Toekom. tyd. Zullen zyn.

DEELWOORDEN.

Tegenw. Zynde.

Verled. Geweest zynde.

Toekom. Zullende zyn.

II. AENTOONENDE WYS.

III. BYVOEGENDE WYS.

Tegenwoordige tyd.

Enkelv.

Enkelv.

Ik ben.

Dat ik zy.

Gy zyt.

Dat gy zyt.

Hy is.

Dat hy zy.

Meerv.

Meerv.

Wy zyn.

Dat wy zyn.

Gy zyt.

Dat gy zyt.

Zy zyn.

Dat zy zyn.

Onvolmaekt verleden tyd.

Enkelv.

Ik was.
Gy waert.
Hy was.

Enkelv.

Dat ik ware.
Dat gy waret.
Dat hy ware.

Meerv.

Wy waren.
Gy waert.
Zy waren.

Meerv.

Dat wy waren.
Dat gy waret.
Dat zy waren.

Volmaekt verleden tyd.

Enkelv.

Ik ben geweest.
Gy zyt geweest.
Hy is geweest.

Enkelv.

Dat ik zy geweest.
Dat gy zyt geweest.
Dat hy zy geweest.

Meerv.

Wy zyn geweest.
Gy zyt geweest.
Zy zyn geweest.

Meerv.

Dat wy zyn geweest.
Dat gy zyt geweest.
Dat zy zyn geweest.

Meer dan volmaekt verleden tyd.

Enkelv.

Ik was geweest.
Gy waert geweest.
Hy was geweest.

Enkelv.

Dat ik ware geweest.
Dat gy waret geweest.
Dat hy ware geweest.

Meerv.

Wy waren geweest.
Gy waert geweest.
Zy waren geweest.

Meerv.

Dat wy waren geweest.
Dat gy waret geweest.
Dat zy waren geweest.

Eerste toekomende tyd.

Enkelv.

Ik zal zyn.
Gy zult zyn.
Hy zal zyn.

Meerv.

Wy zullen zyn.
Gy zult zyn.
Zy zullen zyn.

Enkelv.

Dat ik zoude zyn.
Dat gy zoudet zyn.
Dat hy zoude zyn.

Meerv.

Dat wy zouden zyn.
Dat gy zoudet zyn.
Dat zy zouden zyn.

Tweede toekomende tyd.

Enkelv.

Ik zal geweest zyn.
Gy zult geweest zyn.
Hy zal geweest zyn.

Meerv.

Wy zullen geweest zyn.
Gy zult geweest zyn.
Zy zullen geweest zyn.

Enkelv.

Dat ik zoude geweest zyn.
Dat gy zoudet geweest zyn.
Dat hy zoude geweest zyn.

Meerv.

Dat wy zouden geweest zyn.
Dat gy zoudet geweest zyn.
Dat zy zouden geweest zyn.

IV. GEBIEDENDE WYS.

Enkelv. zy of wees. *Meerv.* zyt of weest.

WORDEN.

I. ONBEPAAELDE WYS.

Tegenw. Worden.

Verled. Geworden zyn.

Toekom. Zullen worden.

DEELWOORDEN.

Tegenw. tyd. Wordende.

Verleden tyd. Geworden zynde.

Toekom. tyd. Zullende worden.

II. AENTOONENDE WYS.

BYVOEGENDE WYS.

Tegenwoordige tyd.

Enkelv.

Enkelv.

Ik word.

Dat ik worde.

Gy wordt.

Dat gy wordet.

Hy wordt.

Dat hy worde.

Meerv.

Meerv.

Wy worden.

Dat wy worden.

Gy wordt.

Dat gy wordet.

Zy worden.

Dat zy worden.

Onvolmaekt verleden tyd.

Enkelv.

Enkelv.

Ik werd (1).

Dat ik wierde.

Gy werdt.

Dat gy wierdet.

Hy werd.

Dat hy wierde.

Meerv.

Meerv.

Wy werden.

Dat wy wierden.

Gy werdt.

Dat gy wierdet.

Zy werden.

Dat zy wierden.

(1) Men zegt ook : *Ik wierd, gy wierdt, hy wierd, enz.*
Dat ik werde, dat gy werdet, dat hy werde, enz.

Volmaekt verleden tyd.

Enkelv.

Ik ben geworden.
Gy zyt geworden.
Hy is geworden.

Meerv.

Wy zyn geworden.
Gy zyt geworden.
Zy zyn geworden.

Enkelv.

Dat ik zy geworden.
Dat gy zyt geworden.
Dat hy zy geworden.

Meerv.

Dat wy zyn geworden.
Dat gy zyt geworden.
Dat zy zyn geworden.

Meer dan volmaekt verleden tyd.

Enkelv.

Ik was geworden.
Gy waert geworden.
Hy was geworden.

Meerv.

Wy waren geworden.
Gy waert geworden.
Zy waren geworden.

Enkelv.

Dat ik ware geworden.
Dat gy waret geworden.
Dat hy ware geworden.

Meerv.

Dat wy waren geworden.
Dat gy waret geworden.
Dat zy waren geworden.

Eerste toekomende tyd.

Enkelv.

Ik zal worden.
Gy zult worden.
Hy zal worden.

Meerv.

Wy zullen worden.
Gy zult worden.
Zy zullen worden.

Enkelv.

Dat ik zoude worden.
Dat gy zoudet worden.
Dat hy zoude worden.

Meerv.

Dat wy zouden worden.
Dat gy zoudet worden.
Dat zy zouden worden.

Tweede toekomende tyd.

Enkelv.

Ik zal geworden zyn.

Gy zult geworden zyn.

Hy zal geworden zyn.

Enkelv.

Dat ik zoude geworden zyn.

Dat gy zoudet geworden zyn.

Dat hy zoude geworden zyn.

Meerv.

Wy zullen geworden zyn. Dat wy zouden geworden zyn.

Gy zult geworden zyn. Dat gy zoudet geworden zyn.

Zy zullen geworden zyn. Dat zy zouden geworden zyn.

Meerv.

IV. GEBIEDENDE WYS.

Enkelv. Word.

Meerv. Wordt.

Vragen.

Hoe verdeelt men de werkwoorden naer derzelve vervoeging? — Wat zyn gelykvloeiende werkwoorden? — Geef eenige voorbeelden. — Wat zyn ongelykvloeiende werkwoorden? — Geef eenige voorbeelden. — Wat zyn onregelmatige werkwoorden? — Geef er een voorbeeld van.

Waerop moet men in de vervoeging letten?

— *Waertoe dienen de hulp werkwoorden? —
Hoe veel zyn er? — Noem ze eens.*

Oefeningen.

1. Vervoeg elk der hulpwoorden dry mael op de lei of op het papier, zonder in het boek te zien.

2. Vervoeg de hulpwoorden *hebben* en *zyn* te zamen in een voorstel. Byv. *Een boek hebben en te vreden zyn.*

5. Vervoeg de hulpwoorden *hebben* en *worden* te zamen in het volgende voorstel. *Ondervinding hebben en wys worden.*

4. *Zyn* en *worden* ook te zamen vervoegen in : *oud zyn en groot worden.*

5. De hulpwoorden op eene vragende wyze vervoegen. Byv. *Zal ik? zult gy?* enz.

6. De hulpwoorden *hebben* en *zyn* op eene vragende wyze in een voorstel vervoegen. Als in : *honger hebben en dorstig zyn. Heb ik honger, en ben ik dorstig? hebt gy honger, en zyt gy dorstig?* enz.

7. Het volgende ontleden en zeggen, of de werkwoorden, die er in voorkomen, gelykvloeiend, on-gelykvloeiend, of onregelmatig zyn.

I. De heilige Martinus diende vyftien jaer in de Romeinsche legers, en vertoonde altyd eenen grooten eerbied voor den godsdienst. Hy deelde zyne soldy onder de armen uit, en behield voor zich zelve niets, dan hetgeen volstrekt noodzakelyk was.

II. Cham, de oudste zoon van Noë, beschimpte zynen vader, terwyl deze sliep; maer zync misdaed bleef niet ongestraft, want Noë, vernomen heb-

bende, wat er gebeurd was, vervloekte den moedwilligen Cham, en God keurde die vervloeking goed.

III. Absalon, een zoon van koning David, greep de wapens en maekte eenen opstand om zynen vader van den troon te stooten; doch toen hy eenen veldslag verloren had, ging hy op de vlugt, bleef met zyne haren aen eenen boom hangen, en werd door den generael Joab met eene lans doorboord.

ZEVEN EN TWINTIGSTE LES.

Vervoeging der werkwoorden.

In de vorige les, hebben wy de hulpwoorden leeren vervoegen. Wy moeten hierby thans nog aenmerken, dat het hulpwoord *zullen* dient om de toekomstige tyden van alle werkwoorden te maken. Het hulpwoord *hebben* wordt by alle *bedryvendeen wederkeerige*, en by sommige *onzydige* en *onpersoonlyke* werkwoorden gebruikt. *Zyn* of *wezen* wordt by de *lydende* en by sommige *onzydige* en *onpersoonlyke* werkwoorden gebezigd; terwyl het hulpwoord *worden* alleen dient om de lydende werkwoorden te vervoegen.

De *gelyktoefende* werkwoorden hebben in

den onvolmaekt verleden tyd *de* of *te* achter aen, en gaen in het verleden deelwoord op *d* of *t* uit. De *ongelykvloeiende* werkwoorden veranderen van wortelklinker, en hebben in het verleden deelwoord *en* achter aen.

Zie hier eenige voorbeelden van vervoe-
ging :

BOUWEN. HOPEN. ZINGEN.

I. ONBEPAAELDE WYS.

Tegenwoordige tyd.

Bouwen. Hopen. Zingen.

Verleden tyd.

Gebouwd hebben. Gehoopt hebben. Gezongen heb-
ben.

Toekomende tyd.

Zullen bouwen. Zullen hopen. Zullen zingen.

DEELWOORDEN.

Tegenwoordig.

Bouwende. Hopende. Zingende.

Verleden.

Gebouwd heb- Gehoopt heb- Gezongen heb-
bende. bende. bende.

Toekomende.

Zullende bouwen. Zullende hopen. Zullende zingen.

II. AENTOONENDE WYS.

Tegenwoordige tyd.

Ik bouw.	Hoop.	Zing.
Gy bouwt.	Hoopt.	Zingt.
Hy bouwt.	Hoopt.	Zingt.
Wy bouwen.	Hopen.	Zingen.
Gy bouwt.	Hoopt.	Zingt.
Zy bouwen.	Hopen.	Zingen.

Onvolmaekt verleden tyd.

Ik bouwde.	Hoopte.	Zong.
Gy bouwdet.	Hooptet.	Zongt.
Hy bouwde.	Hoopte.	Zong.
Wy bouwden.	Hoopten.	Zongen.
Gy bouwdet.	Hooptet.	Zongt.
Zy bouwden.	Hoopten.	Zongen.

Volmaekt verleden tyd.

Ik heb gebouwd.	Heb gehoopt.	Heb gezongen.
Gy hebt »	Hebt »	Hebt »
enz.	enz.	enz.

Meer dan volmaekt verleden tyd.

Ik had gebouwd.	Had gehoopt.	Had gezongen.
Gy hadt »	Hadt »	Hadt »
enz.	enz.	enz.

Eerste toekomstige tyd.

Ik zal bouwen.	Zal hopen.	Zal zingen.
Gy zult »	Zult »	Zult. »
enz.	enz.	enz.

Tweede toekomende tyd.

Ik zal gebouwd hebben.	Zal gehoopt hebben.	Zal gezongen hebben.
Gy zult gebouwd hebben.	Zult gehoopt hebben.	Zult gezongen hebben.
enz.	enz.	enz.

III. BYVOEGENDE WYS.

Tegenwoordige tyd.

Dat ik bouwe.	Hope.	Zinge.
Dat gy bouwet.	Hopet.	Zinget.
Dat hy bouwe.	Hope.	Zinge.
Dat wy bouwen.	Hopen.	Zingen.
Dat gy bouwet.	Hopet.	Zinget.
Dat zy bouwen.	Hopen.	Zingen.

Onvolmaekt verleden tyd.

Dat ik bouwde.	Hoopte.	Zonge.
Dat gy bouwdet.	Hooptet.	Zonget.
Dat hy bouwde.	Hoopte.	Zonge.
Dat wy bouwden.	Hoopten.	Zongen.
Dat gy bouwdet.	Hooptet.	Zonget.
Dat zy bouwden.	Hoopten.	Zongen.

Volmaekt verleden tyd.

Dat ik hebbe gebouwd.	Hebbe gehoopt.	Hebbe gezongen.
Dat gy hebbet gebouwd. enz.	Hebbet enz.	Hebbet » enz.

Meer dan volmaekt verleden tyd.

Dat ik hadde gebouwd.	Hadde gehoopt.	Hadde gezongen.
Dat gy haddet gebouwd. enz.	Haddet enz.	Haddet » enz.

Eerste toekomende tyd.

Dat ik zoude bouwen.	Zoude hopen.	Zoude zingen.
Dat gy zoudet »	Zoudet »	Zoudet »
enz.	enz.	enz.

Tweede toekomende tyd.

Dat ik zoude ge- bouwd hebben.	Zoude gehoopt hebben.	Zoude gezongen hebben.
Dat gy zoudet ge- bouwd hebben.	Zoudet gehoopt hebben.	Zoudet gezongen hebben.
enz.	enz.	enz.

IV. GEBIEDENDE WYS.

Enkelvoudig.

Bouw.	Hoop.	Zing.
-------	-------	-------

Meervoudig.

Bouwt.	Hoopt.	Zingt.
--------	--------	--------

De vervoeging der *lydende* werkwoorden heeft niets moeijelyks, als men de vervoeging van het hulpwoord *worden* goed kent; want het is dit woord, dat alleen vervoegd wordt. Byv. *Geacht worden* is een lydend werkwoord; het deelwoord, *geacht*, wordt in de vervoeging van dit werkwoord niet veranderd; het is alleen het hulpwoord *worden*, dat veranderd wordt, als :

I. ONBEPAAELDE WYS.

<i>Tegenw. tyd.</i>	Geacht worden.
<i>Verleden tyd.</i>	Geacht geworden zyn.
<i>Toekom. tyd.</i>	Geacht zullen worden.

DEELWOORDEN.

Tegenw. tyd. Geacht wordende.

Verleden tyd. Geacht geworden zynde.

Toekom. tyd. Geacht zullende worden.

Tegenwoordige tyd.

II. AENTOONENDE WYS.

Ik word	}	geacht.	Wy worden	}	geacht.
Gy wordt			Gy wordt		
Hy wordt			Zy worden		

III. BYVOEGENDE WYS.

Dat ik worde	}	geacht.	Dat wy worden	}	geacht.
Dat gy wordet			Dat gy wordet		
Dat hy worde			Dat zy worden		

Onvolmaekt verleden tyd.

II. AENTOONENDE WYS.

Ik werd	}	geacht.	Wy werden	}	geacht.
Gy werdt			Gy werdt		
Hy werd			Zy werden		

III. BYVOEGENDE WYS.

Dat ik wierde	}	geacht.	Dat wy wierden	}	geacht.
Dat gy wierdet			Dat gy wierdet		
Dat hy wierde			Dat zy wierden		

Het kan volstrekt niet moeijelyk zyn de ver-
voeging van dit werkwoord verder voort te
zetten, hetwelk wy dan ook den leerlingen

overlaten. Alle overige lydende werkwoorden worden op dezelfde wyze vervoegd.

Wy achten het ook niet noodig een voorbeeld te geven van de vervoeging der onpersoonlyke werkwoorden, dewyl die in alle opzichten aan de vorige gelyk is: alleen ontbreekt in alle tyden het meervoud, en de eerste en tweede persoon van het enkelvoud. *Regenen* wordt dan aldus vervoegd: *het regent; het regende; het heeft geregend; het had geregend; het zal regenen; het zal geregend hebben; dat het regene, enz.*

Vragen.

Waertoe dient het hulpwoord zullen? — Wanneer wordt hebben gebruikt? — Wanneer komt wezen of zyn te pas? — Welke werkwoorden worden met worden vervoegd?

Hoe vervoegt gy de werkwoorden bouwen, hopen, en zingen, elk afzonderlyk? — Hoe het lydend werkwoord geacht worden? — Hoe het onpersoonlyk werkwoord regenen?

Oefeningen.

1. De werkwoorden *maken, leeren, leven, drukken, straffen, beloonen, gelooven* vervoegen, mondelijk en schriftelyk.

2. Hetzelfde met de werkwoorden, *maeien, naeien, hooien, snoeien, groeien.*

3. Hetzelfde met de werkwoorden, *bidden, fluiten, drinken, lezen, schryven.*

4. De lydende werkwoorden, *beloond worden en gestraft worden* vervoegen.

5. De onpersoonlyke werkwoorden, *sneeuwen, hagelen, waeien, en gebeuren* vervoegen.

6. Twee werkwoorden te zamen vervoegen, als : *leeren en beloond worden ; dorst hebben en drinken, enz.*

7. Werkwoorden in eenen vragenden zin vervoegen, als : *leer ik, en word ik beloond? enz.*

8. Werkwoorden in eenen ontkennenden zin vervoegen, als : *niet liegen en niet stelen ; ik lieg niet, en ik steel niet, enz.*

De volgende voorstellen ontleden, en alles by de woorden opgeven, wat wy er in de vorige lessen van gezegd hebben.

I. Een christen kan wel in de eerste opwelling van gramschap zyne pligt vergeten ; maer zyn godsdienst leert hem dadelyk zyne fout verbeteren.

II. Er zyn twee dingen, waervoor de jongelieden, wier herten nog voor de deugd open staen, zich voornamelyk moeten wachten, byaldien zy deugdzzaam blyven willen. Deze dingen zyn : slecht gezelschap en slechte boeken.

III. Toen de heilige Theresia het ongeluk had hare moeder te verliezen, wierp zy zich, in tranen smeltende, voor het beeld van Gods moeder neder, en smeekte de heilige Maegd haer als hare dochter aen te nemen, en haer onder hare magtige bescherming te willen stellen.

ACHT EN TWINTIGSTE LES.

Eenige aenmerkingen op de vervoeging.

Als wy nu de vervoeging der werkwoorden met eenige oplettendheid beschouwen, dan zien wy :

1. Dat de *tweede persoon* in alle tyden de *t* achteraan heeft, behalve in de *gebiedende* wys enkelvoud.

2. Dat de *derde persoon* van den *tegenwoordigen* tyd der *aentoonende* wyze ook eene *t* achteraan neemt. De onregelmatige *hy is, hy kan, en hy mag* zyn alleen hiervan uitgezonderd.

3. Dat de *gelykvloeyende* werkwoorden in den *onvolmaekt verleden* tyd altoos op *de* of *te* eindigen, en dat deze uitgang gevoegd wordt achter *den eersten persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tyd der aentoonende wys. Ik leef... de, ik straf... te*, enz. Deze persoon wordt gewoonlyk de wortel van het werkwoord genoemd.

4. Dat de *twee* andere *verledene* tyden door een hulpwoord en het verleden deelwoord ge-

maekt worden, en dat dit verleden deelwoord altoos *d* achteraan heeft, als de *onvolmaekt verleden* tyd op *de* eindigt, en *t*, als deze tyd op *te* uitgaet.

5. Dat de *eerste toekomende* tyd door het *hulpwoord* zullen en de *onbepaalde wys* gemaekt wordt.

6. Dat de *ongelykvloeiende* werkwoorden in den *onvolmaekt verleden* tyd eenen anderen wortelklinker bekomen : *drinken, ik dronk*; en dat het verleden deelwoord van deze werkwoorden altyd op *en* eindigt : *gedronken*.

7. Dat de werkwoorden in de byvoegende wyze gewoonlyk eene zachte *e* op het einde hebben.

8. Dat de *onvolmaekt verleden* tyd der *gelykvloeiende* werkwoorden in de byvoegende wys gelyk is aen dien der aentoonende wys.

9. Dat in de *ongelykvloeiende* werkwoorden aen den *onvolmaekt verleden* tyd der aentoonende wys gewoonlyk eene *e* gevoegd wordt, om den *onvolmaekt verleden* tyd der byvoegende wys te vormen, als : *ik viel, dat ik viele*.

Na deze weinige aenmerkingen op de vervoeging der werkwoorden, moeten wy hier nog byvoegen :

1. Dat, wanneer een werkwoord in de *onbepaalde wys* op *den* eindigt, er *dt* komt in den

tweeden en derden persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tyd der aentoonende wyze, als : *gy vindt, hy vindt*, en dat, als het een *gelykvloeiend* werkwoord is, er twee *dd* in den onvolmaekt verleden tyd komen, als : *ik antwoordde*.

2. Wanneer een *gelykvloeiend* werkwoord in de onbepaalde wys *ten* achteraan heeft, komen er twee *tt* in den onvolmaekt verleden tyd, als : van *haten, ik haette*.

3. Als de werkwoorden in de onbepaalde wys twee *dd* of twee *tt* hebben, dan bekomt het meervoud van den onvolmaekt verleden tyd eene lettergreep meer, als : *redden, wy en zy reddeden ; zetten, wy en zy zetteden*, enz.

4. Dat de werkwoorden, die op *ven* of *zen* eindigen, als *sterven* en *blazen*, de *v* in *f*, en de *z* in *s* veranderen, als deze letters op het einde van een woord staen ; byv. *ik sterf, ik blaes*, enz.

5. Dat de eerste en derde persoon enkelvoud van den onvolmaekt verleden tyd geene *t* hebben.

6. Dat de werkwoorden, die deze regels niet volgen, *onregelmatige* werkwoorden genoemd worden.

7. Dat, wanneer een *ongelykvloeiend* werkwoord, in den onvolmaekt verleden tyd, in den

eersten persoon eene *a* neemt, de tweede persoon, zoowel enkel- als meervoud *ae* bekommt. Byv. van *spreken*, *ik sprak*, *gy spraekt*, enz.; van *bidden*, *ik bad*, *gy baedt*, enz.; van *eten*, *ik at*, *gy aet*, enz.; van *breken*, *ik brak*, *gy braekt*, enz.

8. Dat eindelyk sommige *onzydige* werkwoorden met *hebben*, en andere met *zyn* vervoegd worden; en dat hetzelfde werkwoord nu eens met *hebben* en dan weder met *zyn* vervoegd wordt, volgens de werking, die men wilt te kennen geven; zoo als : *ik heb den ganschen dag gegaen*, en : *toen het gedaen was, ben ik heen gegaen*.

Vragen.

Wat ziet men, in de eerste plaets, als men de vervoeging der werkwoorden aendachtig nagaet? — Wat ontdekt men ten tweede? —

Welke letter eindigt den derden persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tyd der aentoonende wys? — Wat merkt men ten derde op? — Wat ten vierde? — Hoe worden de volmaekt en de meer dan volmaekt verleden tyd gevormd? — Welke letters staen aen het einde van dat deelwoord? — Wat ziet men ten vyfde? — Wat ten zesde? — Geefdaervan

eens voorbeelden. — *Welke is de uitgang der deelwoorden, die hier de verledene tyden helpen vormen?* — *Wat merkt gy ten zevende op?* — *Wat ten achtste?* — *Wat ten negende?*

Is er by deze aenmerkingen nog iets te voegen? — *Wat is de eerste byzonderheid?* — *Geef voorbeelden.* — *Wat moet men ten tweede opmerken?* — *Geef voorbeelden.* — *Wat gebeurt er, wanneer de onbepaalde wys twee dd of twee tt heeft?*

Welke werkwoorden worden met hebben en met zyn vervoegd?

Oefeningen.

1. De werkwoorden *antwoorden, praten, laden, schudden, beletten, en ondersteunen* vervoegen.

2. De volgende werkwoorden vervoegen. *Geven, razen, gonzen, lagchen, kugchen, beven.*

3. Twee of meer werkwoorden te zamen vervoegen, als : *leven en sterven; lagchen en spreken; spelen, loopen, en springen, enz.*

4. Dezelfde vervoeging met vragende voorstellen, en ook met ontkennende voorstellen.

5. De werkwoorden *rollen, zitten, en loopen* eerst met *hebben*, en daarna met *zyn* vervoegen.

6. De werkwoorden *denken, koopen, brengen, kunnen, en mogen* vervoegen, en opgeven in welke tyden zy onregelmatig zyn.

7. Het volgende ontleden.

I. Toen Herodes de wyzen niet zag wederkeeren, werd hy ongerust, omdat zyn oogmerk was het kind te verdelgen; doch om dit boosaerdig doel niet te missen, en opdat het kind zyne wraek niet ontgaen zoude, beval hy, dat men alle kinderen van twee jaren en daer beneden, te Bethlehem en in deszelfs omtrek, zoude vermoorden.

II. Een jong kind gevraagd zynde, of hy wel wist, waer God is, antwoordde: « ja, wel! en ik zal het u zeggen, als gy my eerst zegt, waer hy niet is. »

III. Zyne heiligheid, de Paus, is de opvolger van den heiligen Petrus, en het zichtbaer hoofd der heilige kerk op aerde. De bisschoppen zyn de opvolgers der apostelen, en zy zyn de prinsen der kerk.

NEGEN EN TWINTIGSTE LES.

Wederkeerige werkwoorden; zamengestelde werkwoorden.

Wy hebben reeds geleerd, wat *wederkeerige* werkwoorden zyn (24^e les); en wy hebben toen opgemerkt, dat het woordje *zich* daerby te pas komt, als: *zich kleeden; zich baden*, enz.

De vervoeging dezer werkwoorden is zeer gemakkelyk. Zie hier er een voorbeeld van.

ZICH BUIGEN.

I. ONBEPAAELDE WYZE.

Tegen. tyd. Zich buigen.

Verled. tyd. Zich gebogen hebben.

Toek. tyd. Zich zullen buigen.

DEELWOORDEN,

Tegen. tyd. Zich buigende.

Verled. tyd. Zich gebogen hebbende.

Toek. tyd. Zich zullende buigen.

II. AENTOONENDE WYS. III. BYVOEGENDE WYS.

Tegenwoordige tyd.

Ik buig my.

Dat ik my buige.

Gy buigt u.

Dat gy u buiget.

Hy buigt zich.

Dat hy zich buige.

Wy buigen ons.

Dat wy ons buigen.

Gy buigt u.

Dat gy u buiget.

Zy buigen zich.

Dat zy zich buigen.

Onvolmaekt verleden tyd.

Ik boog my.

Dat ik my boge.

Gy boogt u.

Dat gy u boget.

Hy boogt zich.

Dat hy zich boge.

Wy bogen ons.

Dat wy ons bogen.

Gy boogt u.

Dat gy u boget.

Zy bogen zich.

Dat zy zich bogen.

Volmaekt verleden tyd.

Ik heb my gebogen.

Dat ik my hebbe gebogen.

Gy hebt u »

Dat gy u hebbet »

Hy heeft zich »

Dat hy zich hebbe »

Wy hebben ons »

Dat wy ons hebben »

Gy hebt u »

Dat gy u hebbet »

Zy hebben zich »

Dat zy zich hebben »

Meer dan volmaekt verleden tyd.

Ik had my gebogen.	Dat ik my hadde gebogen.
Gy hadt u " "	Dat gy u haddet "
Hy had zich " "	Dat hy zich hadde "
Wy hadden ons " "	Dat wy ons hadden "
Gy hadt u " "	Dat gy u haddet "
Zy hadden zich " "	Dat zy zich hadden "

Eerste toekomende tyd.

Ik zal my buigen.	Dat ik my zoude buigen.
Gy zult u " "	Dat gy u zoudet "
Hy zal zich " "	Dat hy zich zoude "
Wy zullen ons " "	Dat wy ons zouden "
Gy zult u " "	Dat gy u zoudet "
Zy zullen zich " "	Dat zy zich zouden "

Tweede toekomende tyd.

Ik zal my gebogen hebben.	Dat ik my zoude gebogen hebben.
Gy zult u gebogen hebben.	Dat gy u zoudet gebogen hebben.
Hy zal zich gebogen hebben.	Dat hy zich zoude gebogen hebben.
Wy zullen ons gebogen hebben.	Dat wy ons zouden gebogen hebben.
Gy zult u gebogen hebben.	Dat gy u zoudet gebogen hebben.
Zy zullen zich gebogen hebben.	Dat zy zich zouden gebogen hebben.

IV. GEBIEDENDE WYS.

Enkelvoud. Buig u.

Meervoud. Buigt u.

Vele werkwoorden worden met andere woorden zamengevoegd, en daerdoor ontstaen dan zamengestelde werkwoorden. Zy worden zamengevoegd :

1ste Met *zelfstandige* naemwoorden, als : *hándhaven, raedplegen*, enz.

2^e Met *bywoorden*, als : *vryspreken, dwarsboomen*, enz.

3^e Met *voorzetsels*, als : *ingaen, voorlezen*, enz.

Het *verleden deelwoord* van de eerste soort begint altyd met *ge*, als : *gehandhaefd, geraedpleegd*.

Het *verleden deelwoord* van de tweede soort neemt ook *ge* voor op, doch heeft het in sommige woorden *vóór* het bywoord, als : *gedwarsboomd*, en in andere *achter* het bywoord, als : *vrygesproken*.

De eerste soort van zamengestelde werkwoorden neemt in de *onbepaalde wyze* somtyds *te* voor zich, als : *zy beginnen te raedplegen, te handhaven*. In de tweede soort, komt *te* voor de onbepaalde wyze, in die werkwoorden, waer in het verleden deelwoord *ge vóór* het bywoord komt. Als : *zy beginnen te dwarsboomen* ; maer als *ge achter* het bywoord staet in het verleden deelwoord, dan komt in de onbepaalde wys *te* tusschen het bywoord en

het werkwoord: *zy hebben voorgenomen hem vry te spreken.*

Op de derde soort van zamengestelde werkwoorden, valt meer aen te merken.

Wy hebben in de achtste les de voorzetsels doen kennen, en gezien, dat *sommige* vóór de werkwoorden gevoegd worden. De voorzetsels, die alzo vóór de werkwoorden komen te staen, worden in *afscheidbare* en in *onafscheidbare* verdeeld, omdat sommige zich in de vervoeging van de werkwoorden afscheiden, en andere er altyd mede verbonden blyven. Tot de eerste, behooren de voorzetsels van *afwyken, aenspreken, inkomen, uitgeven* en vele andere. Tot de tweede, de voorzetsels van *mishagen, hardoen, ontkennen, verdragen, enz.*

Hierby is aen te merken, dat by de werkwoorden met *afscheidbare* voorzetsels, by het uitspreken, *de nadruk op het voorzetsel*, en by de werkwoorden met *onafscheidbare* voorzetsels, *de nadruk op het werkwoord* komt, als: *aenkomen, verdrinken, enz.*

De verleden deelwoorden der *scheidbare* werkwoorden hebben *ge* tusschen het voorzetsel en het werkwoord, als: *aenspreken, aengesproken*; maer de verleden deelwoorden der *onscheidbare* werkwoorden laten *ge* ge-

heel weg, als : *herkennen, herkend; bewegen, bewogen, enz.*

Eenige voorzetsels, die by de werkwoorden gevoegd worden, zyn nu eens *afscheidbaer* en dan weder *onafscheidbaer*, naermate de betekenis dit vordert; maer in het eerste geval, komt dan ook de nadruk op het voorzetsel, en in het tweede, op het werkwoord, zoo als zulks het geval is in : *onderhouden, en onderhouden; volmaken, en volmaken; overwegen, en overwegen; overladen, en overladen, enz.* In de vervoeging, zegt men dus : *ik houd onder; ik maek vol; ik weeg over; ik laed over*, en dan weder : *ik onderhoud; ik volmaek; ik overweeg; ik overlaed.*

Ten laetste, merken wy nog by de werkwoorden aen, dat *zyn* of *wezen, worden, schynen, en blyven* een onderwerp *vóór* en *achter* zich kunnen hebben, als : *God is de Schepper; die man wordt myn vriend; hy blyft myn buerman, enz.*

Men kan hier nog byvoegen, dat alle aengesprokene personen als onderwerpen worden aengemerkt; zoo als : *Groote God! almachtige Schepper! hoe heerlyk zyn uwe werken!*

Het werkwoord *noemen*, en *hesten*, in den zin van *noemen*, hebben *twee* voorwerpen, als :

*ik noem hem mynen vriend ; zy heet hem ha-
ren broeder, enz.*

Vragen.

*Wat zyn wederkeerige werkwoorden? —
Hoe vervoegt men dezelve? — Geef daervan
een voorbeeld.*

*Worden de werkwoorden ook met andere
woorden zamengesteld? — Op hoevelerlei wy-
zen? — Geef een voorbeeld van elke zamen-
stelling.—Hoe is het verleden deelwoord altyd
in de eerste soort? — Hoe in de tweede? —
Waer is somtyds de plaats van het voorzetsel
te in de eerste soort? — Waer in de tweede?
— Geef voorbeelden.*

*Wat hebben wy in de 8ste les gezien? — Hoe
worden die voorzetsels onderscheiden? —
Wat zyn afscheidbare voorzetsels? Wat zyn
onafscheidbare voorzetsels? — Geef voor-
beelden van elke soort.*

*Hoe valt de nadruk by het uitspreken der
werkwoorden, die met afscheidbare voorzetsels
zyn zamengesteld? — Hoe by de onaf-
scheidbare voorzetsels?*

*Zyn er ook werkwoorden, waervan het
voorzetsel nu eens afscheidbaer en dan weder
eens onafscheidbaer is? — Hoe komt dat? —
Geef eens eenige voorbeelden van zulke werk-*

woorden? — *Hoe worden dezelve vervoegd?*

Wat is op de werkwoorden zyn of wezen, worden, schynen, en blyven nog aen te merken? Geef voorbeelden. — Wat merkt men nog op het werkwoord noemen aen?

Oefeningen.

De oefeningen, die wy achter elke les hebben opgegeven, behoeven niet op eenen tyd bewerkt te worden. De onderwyzer handele daarmede naer tyd en gelegenheid. Zoo is het ook met de volgende.

1. *Gelykloeiende* werkwoorden vervoegen, die *te* in den onvolmaekt verleden tyd hebben, en by gevolg in het verleden deelwoord op *t* uitgaen.

Bedryvende : plukken ; *onzydige* : zuchten ; *lydende* : voorgelicht worden ; *wederkeerige* : zich haesten ; *onpersoonlyke* : weêrlichten.

2. *Gelykvloeiende* werkwoorden, die *de* in den onvolmaekt verleden tyd hebben, en in het verleden deelwoord op *d* uitgaen.

Bedryvende : leeren ; *onzydige* : wandelen ; *lydende* : gebouwd worden ; *wederkeerige* : zich schamen ; *onpersoonlyke* : sneeuwen.

3. *Ongelykvloeiende* werkwoorden, van welke het verleden deelwoord op *en* uitgaet.

Bedryvende : onderwyzen ; *onzydige* : nygen ; *lydende* : genomen worden ; *wederkeerige* : zich bevinden ; *onpersoonlyke* : spyten.

4. Werkwoorden met *afscheidbare* voorzetsels.

Bedryvende : overnemen ; *onzydige* : nedervallen ; *lydende* : opgevoed worden ; *wederkeerige* : zich overgeven.

5. Werkwoorden met *onafscheidbare* voorzetsels.

Bedryvende : ontvangen ; *onzydige* : verkomen ;
lydende : vermaend worden ; *wederkeerige* : zich
vermoegen.

6. De volgende *onregelmatige* werkwoorden ver-
voegen. Bannen, brengen, denken, doen, dunken,
durven, gaen, hebben, komen, koopen, kunnen,
moeten, mogen, plegen, slaen, staen, weten, wezen,
zeggen, zien, zoeken, zyn.

7. Ook de werkwoorden vervoegen, die door deze
worden zamengesteld, als : opbrengen, bedenken,
afdoen, beslaen, opstaen, opzeggen, bezien, verzoe-
ken, verkoopen, enz.

8. Twee of meer werkwoorden te gelyk vervoe-
gen. — Hetzelfde in eenen vragenden zin, en ook in
eenen ontkennden zin.

9. Het volgende verbeteren en daarna ontleden.

I. Voor dat de Romeinsche keizer, Constantinus
de Groote, den christelyken godsdienst aengenomen
hadt, werde de geloovige dikmaels wreedelyk ver-
volgt door de vyanden van Christus.

II. God geleide de Israëliten uit de slaverny van
Egypte naer het land Chanaän, volgens de beloften,
die hy aen hunne vaders gedaen hadt.

III. Zoodra Jesus gedoopt was, voerden den hei-
ligen Geest hem naer de woestyn, waer hy veertig
dagen vaste, en gedoogden, dat den duivel hem op
velerleie wyzen kwam plagen.

IV. Abraham woonden te Ur, in Mesopotamie.
Hy was een afstammeling van Sem, den derden zoon
van Noë. Hy deelden niet in de afgodery der men-
schen van zyne woonplaets, die het vuer als hunne
God aenbaedden.

V. Na een twintigjarig verblyf in Mesopotamie, keerden Jacob, met geheel zyn huisgezin, naer het land Chanaán terug.

DERTIGSTE LES.

ONVERANDERLYKE SOORTEN VAN WOORDEN.

Bywoorden.

In de zevende les, hebben wy gezien, dat de *bywoorden* eene *hoedanigheid* of *omstandigheid* van het werk te kennen geven. Maer de *bywoorden* kunnen ook eene omstandigheid van eene hoedanigheid aenwyzen, en komen dan vóór de byvoegelyke naemwoorden te staen, als : *zeer gehoorzaam* ; *hy is uitermate ryk*, enz. Ook kunnen de *bywoorden* vóór andere *bywoorden* komen te staen, als : *hy loopt zeer hard*, enz.

Men onderscheidt de *bywoorden* in een aental soorten; zie hier eenige :

1° *Bywoorden* van plaets, als : *hier*, *daer*, *ginds*, *ginder*, *elders*, *ergens*, *nergens*, *ver* of *verre*, *verder*, *waer*, *overal*, *boven*, *beneden*, enz.

2° Van tyd, als : *nu, heden, vandaeg, dagelyks, vroeg, laet, morgen, avonds, gisteren, onlangs, weleer, eertyds, altyd, altoos, dan toen, ooft, nooft, aenstonds, dadelyk, enz.*

3° Van hoeveelheid, als : *veel, weinig, zeer, genoeg, overvloedig, meer, minder, te veel, te kort, enz.*

4° Van wyze, als : *langzaam, gaeuw, spoedig, haestig, wel, kwalijk, wyslyk, voorzigtiglyk, behendig, verward, allengskens, enz.*

5° Van getal of van herhaling, als : *eens, eenmael, tweemaal, dikwoyls, menigmael, zelden, steeds, eerstelyk, doorgaens, ten eerste, ten tweede, enz.*

6° Van orde, als : *eerst, daerna, eindelijk, enz.*

7° Van bevestiging, als : *ja, zeker, gewis, enz.*

8° Van ontkenning, als : *neen, geenszins, niet, nooit, nimmer, enz.*

9° Van twyfeling, als : *misschien, mogelijk, waerschyglyk, enz.*

10° Van verzameling, als : *zamen, te gelyk, tevens, gezamenlyk, enz.*

11° Van afzondering, als : *alleen, byzonderlyk, enz.*

12° Van aenwyzing, als : *zoo, dus, name-lyk, enz.*

13^e Van ondervraging, als : *hoe, waerom, enz.*

14^e Van vergelyking, als : *gelyk, als, zoo-veel, zoo als, zeer, uitermate, enz.*

Sommige spreekwyzen worden ook als bywoorden gebruikt, als : *in't geheel niet; van dag tot dag; in 't algemeen, enz.*

Eenige bywoorden hebben eene *s* als kenmerk van eene bepaling, als : *'s nachts, 's morgens, 's avonds, links, regts, enz.* De bywoorden, die op *s* eindigen, moeten wel onderscheiden worden van de byvoegelyke naamwoorden, die *sch* achteraan hebben; als : *hy bidt dagelyks om zyn dagelyksch brood, enz.*

De bywoorden *ooft* en *nooft* hebben betrekking op den verleden tyd, en *immer* en *nimmer* op den toekomenden, als : *hadde ik het ooft kunnen denken; ik heb hem nooft gezien; enz. : zoo gy hem immer moogt ontmoeten; ik zal het nimmer vergeten.* Dit onderscheid is door het gebruik van goede schryvers gewettigd.

Zoo is het ook met *altyd* en *altoos*. *Altyd* heeft betrekking tot den tyd; maer *altoos* kan dikwyls verwisseld worden met *immers*, ten minste, als : *men moet altyd God bidden; ik altoos wil het doen.*

De bywoorden hebben ook *trappen* van

vergelyking, zoo als wy reeds gezien hebben. *Wel* wordt dan *beter* en *best*; *kwalyk* wordt *erger* en *ergst*.

By den vergelykenden trap, als mede achter de woorden *niet*, *nooſt*, en *anders* wordt het woord *dan* gebruikt, en niet *als*; zoo zegt men: *beter dan hy*; *anders dan dit*, en niet: *beter als hy*; *anders als dit*, enz.

Vragen.

Wat zyn bywoorden? — Wat kunnen zy nog aenwyzen? — Worden zy onderscheiden? — Hoeveel voorname soorten kent gy? Noem die soorten eens op. — Noem bywoorden van plaats.-- Van tyd.-- Van hoeveelheid, enz.

Bestaen de bywoorden altyd uit één woord? — Geef voorbeelden. — Wat is er aen te merken op de bywoorden, die eene s achteraan hebben? — Hoe worden die bywoorden van de byvoegelyke naemwoorden onderscheiden?

Wat is er omtrent ooft en nooft, immer en nimmer aen te merken? — Wat omtrent altyd en altoos.

Hebben de bywoorden ook trappen van vergelyking? — Geef voorbeelden. — Wat moet men nog op het woordje dan aenmerken?

Oefeningen.

1. Schryf eenige voorstellen, waerin bywoorden van *plaets*, van *tyd*, en van *hoeveelheid* komen.

2. Hetzelfde met bywoorden van *orde*, van *getal*, en van *hoedanigheid*.

3. Hetzelfde met bywoorden van *berestiging*, van *ontkenning*, en van *twyseling*.

4. Hetzelfde met bywoorden van *verzameling*, van *afzondering*, en van *ondervraging*.

5. Toon in eenige voorstellen het gebruik van *ooft* en *nooft*, van *immer* en *nimmer*, van *altyd* en *altoos*.

6. Breng in eenige voorstellen bywoorden met trappen van vergelyking.

7. Het volgende verbeteren en daarna ontleden.

I. Om de gehoorzaamheid van Abraham te beproeven, gebodt God hem zyn eenige zoon Izaak op den berg Moria te gaen offere. Op deze berg is naderhand den tempel van Salomon gebouwt.

II. God had aen Abraham eene talryke nakomelingschap beloofst, en Abraham was er zoo verre af, dat hy aen die goddelyke belofte zouden getwyffelt hebbe, dat hy zich gereet maekten om zyn eenig kind te slachten.

III. Saul was den eersten koning van Gods volk, en werdt door de profeet Samuël gezalft; maer Saul werd ongehoorzaam aen God, en deze bestemden daerom tot zyn opvolger den jonge herdar David, die te Bethlehem geboren, en den zoon van Isai was.

EEN EN DERTIGSTE LES.

Voegwoorden, voorzetsels, en tusschenwerpsels.

De voegwoorden, zoo als wy reeds geleerd hebben, dienen om het eene deel der rede aen het andere te verbinden. Zy worden, volgens derzelve gebruik, ook in eenige soorten verdeeld; als in :

1° Verhalende voegwoorden : *hoe, dat, enz.*

2° Zamenbindende voegwoorden : *en, ook, zoowel, als ook, mitsgaders, nog, enz.*

3° Oogmerk aanduidende voegwoorden : *opdat, ten einde, enz.*

4° Reden gevende voegwoorden : *want, dewyl, omdat, vermits, naerdien, enz.*

5° Besluitende voegwoorden : *derhalve, daerom, deswegens, dan, enz.*

6° Scheidende voegwoorden : *noch, of, behalve dat, enz.*

7° Tegenstellende voegwoorden : *doch, maer, dan, echter, nogtans, evenwel, toch, enz.*

8° Toegevende voegwoorden : *schoon, hoezeer, hoewel, enz.*

9° Voorwaerdelyke voegwoorden : *indien*, *zoo*, *byaldien*, *tenzy*, *opdat*, *ingevalle dat*, enz.

10° Vragende voegwoorden : *hoe*, *of*, enz.

Dewyl, dat *want* beteekent, moet niet verward worden met *terwyl*, dat *gedurende* beteekent.

Doch, dat *maer* wilt zeggen, is onderscheiden van *toch*, dat *eventwel* beteekent.

Nog geeft eene byvoeging, en *noch* eene ontkenning te kennen.

De voorzetsels, hebben wy reeds in de vorige lessen leeren kennen. Nu moeten wy hier nog aenmerken, dat de *onafscheidbare* voorzetsels, die, zoo als wy gezien hebben, vóór de werkwoorden komen, geene andere zyn, dan *be*, *ge*, *her*, *mis*, *on*, *ont*, *ver*, en *wan*.

Be dient om de beteekenis te versterken, als : *denken*, *bedenken*.

Ge komt meestal vóór de verledene deelwoorden.

Her zegt zoo veel als nog eens, wederom, als ; *lezen*, *herlezen*.

Mis geeft eene kwade beteekenis aen de woorden, als : *kennen*, *miskennen*.

On geeft het tegenovergestelde te kennen van het woord, waervoor het staet, *geluk*, *on-*

geluk; kunde, onkunde; gehoord, ongehoord.
— *Kosten en onkosten* zyn hiervan uitgezonderd.

Ont geeft gewoonlyk eene ontrooving te kennen; als : *heiligen, ontheiligen; kennen, ontkennen.* In *ontvangen, onttrekken*, en eenige andere woorden, dient *ont* om de beteekenis te versterken.

Ver komt voor in *vergunnen, verzinnen, vergeven, verachten, vertrouwen, vermaken, verwachten*, en meer anderen. Het dient by de eenen omden zin te versterken, zoo als in *wachten* en *verwachten, gunnen* en *vergunnen*; by anderen om er eene kwade beteekenis aen te geven, als : *achten* en *verachten*.

Wan geeft altyd eenen kwaden zin aen de woorden, waervoor het staet, als : *hopen, wanhopen; trouwen, wantrouwen.*

De voorzetsels *na* en *naer* mogen niet verward worden. *Na* beteekent *volgen, later* of *naderhand*; als : *na tien uren; na hem te huis komen*, enz.

Naer geeft eene beweging te kennen, als : *naer hem toegaen; naer huis loopen.* Het beteekent ook somtyds *volgens*, byv. *naer zyne meening; naer haren zin*, enz.

Jegens beduidt iets goeds, als : *hy is altyd beleefd jegens my*; maer *tegens* duidt iets

kwaeds aen, als : *hy was altyd stuiersch tegens my.*

Tegen, dat wel eens met *tegens* verward wordt, duidt den stand van iets aen, als : *tegen den boom staen ; tegen den muer loopen.*

Vóór, met twee toontekens, geeft eene eerderheid van tyd te kennen, alsmede eenen voorrang van plaets, als : *vóór de geboorte van onzen Zaligmaker ; vóór hem uit loopen.* —

Voor, zonder toontekens, beteekent ook in iemands plaets, als : *ik wil dat wel voor hem doen.*

De voorzetsels komen ook wel eens achter de woorden, die zy bepalen, als : *ik ga het huis uit ; hy gaet de stad door*, enz.

De *tusschenwerpsels*, hebben wy ook reeds leeren kennen, en wy zullen hier alleen nog aenmerken, dat somtyds zelfstandige naemwoorden en sommige spreekwyzen als *tusschenwerpsels* kunnen voorkómen ; zoo als : *geluk, myn vriend ! — Vloek, over den booswicht ; God dank !* en meer andere gezegden.

Vragen.

Wat zyn voegwoorden ? — Hoe worden zy verdeeld ? — Noem een voegwoord van iedere soort.

Wat onderscheid is er tusschen dewyl en terwyl? — Tusschen doch en toch? — Tusschen nog en noch?

Wat zyn voorzetsels? — Welke zyn de onafscheidbare voorzetsels? — Wat geeft be te kennen? Wat ge? — Wat her? — Wat mis? — Wat on? — Wat ont? — Wat ver? — Wat wan?

Wat onderscheid is er tusschen na en naer? — Tusschen jegens en tegens? — Wat geeft tegen ook wel eens te kennen? — Wat is het gebruik van vóór en voor?

Komen de voorzetsels altyd vóór de woorden, die zy bepalen? — Geef er eenige voorbeelden van.

Wat zyn tusschenwerpsels? — Wat behoort hier nog toe? — Geef er eenige voorbeelden van.

Oefeningen.

1. Eenige volzinnen maken met *verhalende, zamenbindende, en oogmerk aenduidende* voegwoorden.
2. Hetzelfde met *redengevende, besluitende, en scheidende* voegwoorden.
3. Hetzelfde met *tegenstellende, toegevende, voorwaardelyke, en vragende* voegwoorden.
4. Voorstellen opschryven, waerin *dewyl en ter-*

wyl, doch en toch, nog en noch, gebruikt worden.

5. Voorstellen maken, waerin de onafscheidbare voorzetsels voorkomen.

6. Andere voorstellen schryven, waerin *na* en *naer; jegens, tegens*, en *tegen; tóór* en *voor* gebruikt worden.

7. Eenige volzinnen maken, waerin de voorzetsels achter de woorden komen, die zy bepalen.

8. Eenige zelfstandige naemwoorden opgeven, die als tusschenwerpsels gebruikt kunnen worden.

9. De volgende volzinnen verbeteren en daarna ontleden.

I. God hadt Salomon, de zoon van David, verkoze om zyn vader op te volgen.

II. Zoodra Salomon op de troon geklomme was, verscheen God aen hem, en beloofden hem te geven, hetgene hy vragen zouden. Salomon vraegden de gave van wysheid, en dezen vraeg was God zoo aengenaem, dat hy by die gave noch de rykdommen, den roem, en de belofte van een lang leven voegden, byaldien den koning hem getrou bleeft dienen.

III. Salomon was, in zynen roem, het afbeeltzel van den Messias, gelyk David zulks was in zyne arbeit en in zyn lyden. Salomon regeerde steeds in vreden, en deet te Jerusalem eene pragtige tempel bouwen, volgens het ontwerp, dat zynen vader reeds gemaekd hadt.

EENIGE DENKBEELDEN

OVER HET GEBRUIK DER LEESTEKENEN.

De zoogenaemde leestekens worden in *schei-* en *zintekens* verdeeld. Door *scheiteekens*, verstaet men zekere teekens, waerdoor de voorstellen en derzelve onderdeelen van elkander gescheiden worden. Deze scheiding wordt ook wel *zinscheiding*, of, met een vreemd woord, *punctuatie*, genoemd.

De gronden, waerop het behoorlyk zetten der scheiteekens berust, worden voornamelyk door de redeneerkunstige ontleding der voorstellen en volzinnen gevonden. Ook worden dezelve door de schikking der woorden, of door de *woordvoeging*, aengewezen.

De SCHEITEEKENS zyn :

- I. , De *komma*.
- II. ; Het *komma punt*.
- III. : Het *dubbele punt*, en
- IV. . Het *punt*.

De ZINTEEKENS zyn :

- I. ! Het *uitroep- of verwonderingsteeken*.
- II. ? Het *vraagteeken*.

- III. — Het *aendachtsteeken* of de *lange streep*.
 IV. Het *beletselteeken*.
 V. () Het *tusschenstellingsteeken*.
 VI. „ Het *aenhalingsteeken*.
 VII. § Het *afdeelingsteeken* of de *paragraef*.
 VIII. - Het *koppelteeken*.
 IX. ' Het *afkortingsteeken* of de *apostroof*.
 X. .. Het *deelteeken* of de *trema*.
 XI. ^ De *omgebogen toon* of het *zamentrekkingsteeken*.
 XII. / De *scherpe toon*.
 XIII. \ De *zware toon*.

DE SCHEITEEKENS.

In onze tael, onderscheidt men voornamelyk dry soorten van woordschikking : de *verhalende*, de *vragende*, en de *verbindende*. De *verhalende* woordschikking is de natuerlykste ; de *vragende*, bezigt men by het doen van vragen, en de *verbindende* woordschikking komt voor in zamengestelde voorstellen, wanneer de deelen daervan door een of ander woord verbonden zyn.

Wanneer de voorstellen niet zamengesteld zyn, worden in de *verhalende* en *vragende* woordschikking geene scheiteekens gebruikt.

Voorbeelden.

Verhalend. De heiligheid van Maria overtreft die van alle andere heiligen.

Vragend. Overtreft de heiligheid van Maria die van alle andere heiligen ?

Met omzetting. Van Maria, overtreft de heiligheid die van alle andere heiligen.

Daer wy, voor eerstbeginnenden, het gebruik der *schei-en zintekens* niet duidelyk genoeg door regelen kunnen voorstellen, zoo moeten wy ons, voor het tegenwoordige, vergenoegen, met hetzelfde door een aental voorbeelden te doen kennen.

I. DE KOMMA.

De *komma* wyst, even als alle andere scheidteekens, eene scheiding aen, en kan alzoo in geen deele de plaets van het zamenbindend voegwoord *en* vervangen.

Men plaetst de *komma* in de volgende voorstellen, die wy daertoe als voorbeelden opgeven.

1. Met den grootsten eerbied, moet God gediend worden.

2. Dat kerkboek niet alleen, ook dit zal ik voor u koopen, alsmede dat fraeie.

3. Eerst moeten wy des morgens God danken, daerna ons wasschen, vervolgens ons aenkleeden, verder onze ouders goeden dag wenschen, en andere pligten vervullen.

4. De goddelooze bezit, noch deugd, noch geloof.

5. Wy volgen Gods geboden, omdat hy het ons bevolen heeft.

6. Petrus verloochende den Zaligmaker, hoewel hy zyn geloof op hem gevestigd had.

7. Hy zeide hem niet te kennen, nogtans was hy een zyn apostelen.

8. Men is niet godsdienstig, indien men dit slechts schynen wilt.

9. Verhef uw hert dikwyls tot God, opdat hy u niet verlate.

10. Job had alles verloren, behalve de vreeze Gods.

11. Ware edelmoedigheid is meer dan beleefdheid, meer dan opregtheid, meer dan eer, meer dan regtveerdigheid, omdat deze slechts pligten zyn.

12. Het kruis, dat Christus gedragen heeft, is de boom onzer verlossing.

AENMERKING. — By dit voorbeeld, behoort de regel, dat alle betrekkelijke voornaemwoorden eene *komma* vóór zich nemen.

13. Een vriend, opregt, naeuwgezet, en dienstveerdig, mag met regt als eene zeldzaamheid beschouwd worden.

14. De koning, door deugd en verstand geleid, strekt zynen onderdanen ten zegen.

15. De os, de tyger, en de leeuw zyn viervoetige dieren.

16. In België, teelt men tarwe, rogge, boekweit, haver, gerst, en andere veldvruchten.

17. Men heeft in ons land witte, roode, blaauwe, en geele bloemen.

18. De landman ploegt, zaait, maait, en oogst.

19. Een godvruchtig mensch bidt vlytig, aendachtig, en met vertrouwen.

20. Denk, denk op het einde.

AENMERKING. — Ofschoon het gebruik meestal de *komma* vóór het voegwoord *en* weglaet, zoo vordert nogtans de regel in deze en dergelyke gevallen dit scheiteeken.

Men plaetst in de volgende en soortgelyke voorstellen geene *komma*.

1. Een vroom en godvreezend mensch verdient alle achting.

2. Het gebed en de goede werken behouden ons ter zaligheid.

3. Rykdom noch eer kunnen hem van zyne pligt brengen.

4. Deze leerling leest en schryft wel.

5. God geeft ons voedsel en kleeding.

6. De heiligen helpen ons door hunne voorspraek en door hunne verdiensten.

7. De edel denkende man handelt billyk.

8. Uw vriend leeft daer regt gelukkig.

9. Want indien hy zich niet verbetert.

10. Het zou my nogtans geweldig leed doen.

11. De deudzame sterft gelukkiger dan de goddelooze.

12. Ons leven op aerde is als eene voorbereiding tot de eeuwigheid.

13. Men eet om te leven. — Men leeft niet om te eten.

14. Brengt gy my de oude of de nieuwe boeken ?

II. HET KOMMA PUNT.

Men gebruikt het *komma punt* meestal voor een der redengevende of toegevende voegwoorden, als : *dewyl, vermits, alzoo, derhalve, maer, doch, enz.*

Voorbeelden.

1. Wy gebruiken den dag tot den arbeid ; dewyl God dien tot bezigheid bestemd heeft.

2. Die godvreezend geleefd heeft, sterft blymoedig; want hy gaet tot zynen Schepper.

3. Beklaeg u nimmer, dat uw gebed niet verhoord wordt; maer onderzoek, of gy wel goed gebeden hebt.

4. Wy moeten onze pligten behoorlyk volbrengen; dewyl God ons daertoe de vermogens schonk.

5. Abraham vertrouwde op hetgeen God hem beloofd had; derhalve gehoorzaemde hy.

Nog gebruikt men het *komma punt* in de volgende volzinnen.

1. De aerde biedt ons eene groote verscheidenheid van bewoners aen; de zee, de lucht; de oppervlakte van den grond wemelen van gedierten, onderscheiden van aerd, grootte, en vermogens; een klein gedeelte van dezelve te kennen, heet wys te zyn onder de kinderen der menschen.

2. Een fraeye boom groeide in de vlakte; zyne takken waren met loof bedekt, en prykten met schoone vruchten; verre breidden zich zyne armen uit, en gaven eene verkwikkende schaduw; de stam was gelyk aen eene sterke zuil, en de wortels drongen diep benedenwaerts in den grond.

3. De gouden schyf der zon is achter de heuvelen gezonken; de heldere glansen verdwynen van den westelyken hemel, en de avondschatuwen vallen haestig om my heen.

4. Van deugd en godsdienst, wil ik zingen; voor U, HEER! de snaren roeren. Verstandig wil ik handelen, onberispelyk van weg, zoo menigwerf gy tot my komt; ik wil wandelen opregt van gemoed in het binnenste myns huizes.

AENMERKING. — Als het onderwerp niet herhaeld wordt, dan gebruikt men de *komma* in plaets van het *komma punt*. Byv. *Hy wilde my bedanken, maer vond geene woorden.* — *Gy belooft veel, doch geeft weinig.*

III. HET DUBBELE PUNT.

Men gebruikt het *dubbele punt* :

1^e Om een navolgend voorstel aen te kondigen, als: Toen *Maria* den engel had hooren spreken, zeide zy : zie hier de dienstmaegd des Heeren ; dat my geschiede naer uw woord.

2^e Als men de woorden van een ander gebruikt, byv. *Christus* zeide : laet de kinderen tot my komen.

3^e Als men eenige personen of zaken wilt optellen, dan plaets men voor dezelve het dubbele punt. Byv. In de zestiende eeuw, leefden de volgende merkweerdige personen : *Karel de vyfde, Philip-pus de tweede, de hertog van Alva*, enz. — Hier by ontvangt gy : twee nieuwe boeken, een' bos pen-nen, en dry leien.

4^e Voor eene stellige vraeg, wanneer er iets vooraf gaet, zet men ook het dubbele punt. Byv. Als u alles naer wensch gaet : zult gy daerdoor gelukkig zyn ? — Deugd alleen maekt gelukkig : wat kiest gy derhalve ? enz.

IV. HET PUNT.

Het punt wordt gebruikt :

1. Om elken volzin te sluiten. Byv. De regen is verkwikkend. — Wat zult gy antwoorden, als men

u vraegt : hebt gy God gediend, zoo het zyn moest ?
Neen.

2. Het punt wordt geplaets achter alle verkortingen ; zoo als : *enz.* in plaets van : *en zoo voort.* — *l.l.* voor *laest leden.* — *d.i.* voor *dat is.* — *b. v.* in plaets van : *by voorbeeld.*

Dit achten wy hier voldoende, om het gebruik der scheidteekens, in het algemeen, te doen kennen. Dierzelfer plaetsing hangt af van de meer of mindere zamengesteldheid der volzinnen, zoo dat wy in deze voorbeelden meer aengetoond hebben, waer men dezelve *kan* plaetsen, dan wel, waer men dezelve *moet* plaetsen.

Voornameelyk moet men by het lezen de scheidteekens in acht nemen, en daeromtrent kan men in het algemeen aenmerken, dat men by eene *komma* slechts één tellens behoort te wachten, en de stem niet moet laten dalen ; dat het wachten by een *komma punt* en by een *dubbel punt* dry tellens kan zyn, zonder dat de stem daelt ; maer dat men by een *punt* moet lezen, als of er niets meer volgde, dat men er langer by rust, en de stem laet dalen, als of men gedaen had met lezen.

DE ZINTEEKENS.

I. Het *uitroep-* of *verwonderingsteeken* wordt achter elke aenspraek en achter de tusschenwerpsels geplaelst, wanneer zy alleen staen. Zoo schryft men : *Myn Heer!* — *Beminde Broeders!* — *Kinderen!* *vergeet toch nooyt God te bidden.*

Ach! — *Wat ben ik ongelukkig!* — *Helaes!* — *zeide hy, en zweeg.*

Voor het overige, kan men in het algemeen op het gebruik van het uitroepsteeken aenmerken, dat het achter elke hertstogtelyke rede geplaets wordt, vooral wanneer die met eenige verheffing of met hevige uitboezeming gepaerd gaet.

Achter de woorden : *Myn Heer*, — *Beste Vriend*, *Beminde Ouders*, enz., zet men thans veelal eene komma in plaets van het uitroepsteeken; en deze gewoonte verdient gevolgd te worden, wanneer die woorden eenen brief beginnen.

II. Het *vraegsteeken* wordt achter elke vraag gezet. Byv. *Waer gaet gy?* — *Waarmede zal ik my verontschuldigen?* — *Mag ik nog hopen?* — *Maer neen: wie zal my vryspreken, als myn geweten my beschuldigt?*

III. Het *aendachtsteeken* duidt eene langere rust aen. Byv. *God is oneindig wys en goed—waerom zouden wy dan vreezen?* — *Het grootste ongeluk voor den mensch is — Gode mishaege te hebben.*

Ik gevoel — den dood genaken — vaert wel — kinderen — vaert — eeuwig — wel.

IV. Het *beletselsteeken* duidt eene weglating aen, die ontstaet, omdat de spreker belet wordt voort te gaen. Byv. *Ik draeg myn lot geduldig — maer myne moeder!..... myne dierbare, onschuldige moeder..... helaes! waerom deelt zy in die straf?*

V. Het *tusscheninstellingsteeken* dient om woorden of voorstellen in te sluiten, die tot het wel verstaen van den zin niet noodzakelyk zyn. B. v. *Cain (wie yst niet by dat verhael?) sloeg zynen broeder dood.*

VI. Het *aenhalingsteeken* dient om de woorden

aen te duiden, die men van een ander overneemt. b. v. De heilige *Gregorius* zeide tot eenen jongeling, hem de beenderen der graven wyzende : « zie daer uwe » leermeesters. Hetgeen gy heden zyt, zyn zy ook » geweest ; en eenmael, misschien zeer spoedig, zult » gy worden, wat zy zyn. »

AENMERKING. — Het is voldoende om het aenhalings- teeken aen het begin en aen het einde der aenge- haelde woorden te plaetsen.

VII. Het *afdeelingsteeken* of de *paragraef* wordt gebruikt om zekere afdeelingen in een geschrift aen te wyzen. b. v. § 1. § 2. enz.

VIII. Het *koppelteeken* dient om zamengestelde woorden aen elkander te verbinden, of om eene lastige herhaling van denzelfden uitgang te vermyden. b. v. *geld-en eersucht ; kaes-, graen-, en bloem- merkt ; het Belgisch-Hollandsch vraegstuk ; Ha- vana-en Hamburger tabak*. Het koppelteeken wordt ook gebruikt aen het einde van eenen regel, wan- neer men alle lettergrepen, die een woord uitmaken, niet op denzelfen kan plaetsen.

IX. Het *afkortingsteeken* of de *apostroof* dient om aen te wyzen, dat daer, waer het staet, eenige letters zyn weggelaten ; b. v. *'t huis*, voor *het huis* ; — *t' huis*, voor *te huis* ; — *'t geen*, voor *het geen* ; — *'s nachts*, voor *des nachts* ; — *'s morgens*, voor *des morgens*, enz. In verzen zyn de verkortingen meer geoorloofd ; zoo schryft men daer : *'k zag*, voor *ik zag* ; — *'k verachtte 't*, voor *ik verachtte het* ; — *'k wil 't*, voor *ik wil het*, enz. — Men schryft ook : *een' vriend*, voor *eenen vriend* ; — *geen' roem*, voor *geenen roem*, enz.

AENMERKING.—Het afkortingsteeken wordt geplaatst aen den kant, waer de afkorting geschied is. Byv. *'s maendags* en niet *s' maendags*. Daerom is ook *'t huis* wel te onderscheiden van *t' huis*; enz.

X. Het *deelteeken* dient om klinkers van elkander af te scheiden, die anders by de uitspraek in een zouden vloejen; b. v. *geëerd*;—*poëzy*;—*beëdigd*;—*naäpen*;—*geëindigd*;—*zeeën*;—*biën*;—*bieän-gel*, enz.

XI. De *omgebogen toon* of het *zamentrekkingsteeken* wordt gebruikt om twee lettergrepen, waer tusschen een medeklinker weggelaten is, zamen te voegen. b. v. *weër*, voor *weder*;—*daën*, voor *da-den*;—*aëm*, voor *adem*;—*blaën*, voor *bladen*;—zoo ook : *meë*, voor *mede*;—*vreë*, voor *vrede*, enz.

XII. Den *scherpen toon*, plaetst men boven de klinkers, waerop de nadruk valt. b. v. **HEERE!** *genade en majesteit gaen uwe schreden vóór*;—*vergun my ééne gunst*;—*door ééne enkele daed*, enz. Ook plaetst men dit teeken op vreemde namen, als in : *Condé*, *Niobé*, *Cybelé*, enz.

XIII. Den *zwaren toon*, gebruikt men, wanneer een woord, ter onderscheiding, met meer klem moet uitgesproken worden. b. v. *Hy heeft het wèl gemaekt*.

HOOFDLETTERS.

Het gebruik der hoofd- of kapitale letters is niet willekeurig. Men zet dezelve volgens de beste schryvers :

1. Aen het begin van alle eigen namen, als : *Karel*, *België*, enz.

2. Aen het begin der namen van volken, als : *de Franschen*, — *de Engelschen*, enz.

3. In brieven, aen het begin der woorden : *Myn Heer*, — *Mevrouw*, enz.

4. Aen het begin der namen van godsdienstige gezindheden en sekten, als : *de Wederdoopers*; — *de Protestanten*, enz.

5. Aen het begin der namen van de maenden.

6. Aen het begin der namen van deugden en ondeugden, als men dezelve aanspreekt. b. v. *O edel Medelyden!* — *Gy, afzigtige Nyd*, enz.

7. Aen het begin der namen van hooge waardigheden en bedieningen, als : *de Paus*, — *de Koning*, — *de Bisschop*, — *de Gravin*, enz.

8. Aen het begin van byvoegelyke naamwoorden, die van eigen namen zyn afgeleid, als : *Brusselsche kant*, — *Parysche mode*, enz.

9. Voor de namen van talen, als : *het Nederduitsch*, — *het Engelsch*, — *het Latyn*, enz.

10. Aen het begin van elken nieuwen volzin.

11. Meestal voor aen het voorstel, dat op eene vraag of uitroeping volgt.

12. In verzen, aen het begin van elken regel.

SPELREGELS.

De klinkers *a, e, i, o*, en *u*, die wy reeds in de eerste les leerden kennen, hebben, in het algemeen, tweederlei soort van klank, nemelyk een' *korten* en een' *langen* klank. Die klinken zyn kort :

1. Wanneer zy tusschen twee medeklinkers staen, als : *bad, bel, bid, lot, dun*, enz.

2. Wanneer zy eenen lettergreep beginnen, en een' medeklinker achter zich hebben, als : *al, el, ik, op, ut*, enz.

3. Op het einde van eene lettergreep, waerop de nadruk niet valt, als : *einde, beginnen, groote*, enz.

De klinkers zyn lang, of hebben een' langen klank.

1. Wanneer zy op het einde van eene lettergreep staen, en de nadruk er op valt, als : *va-der, he-mel, mati-gen, ko-men, hu-ren*, enz.

2. Wanneer een klinker alleen eene lettergreep of een woord uitmaekt, als : *a-dem, e-ten, o-ver, u-ren*, enz.

Als een lange klank tusschen twee medeklinkers te staen komt, dan is een enkele klinker niet voldoende om denzelfden aen te wyzen. In dat geval, worden de *a*, de *e*, de *i*, en de *u*, door achtervoeging van eene *e* verlengd, zoo als : *zael, geel, ziel, ouer*; terwyl als dan de *o* verlengd wordt, door er nog eene *o* achter te zetten, als : *boom, doos*, enz. Van de lange klanken, die tusschen twee medeklinkers door *ae, ee, oo*, en *ue* worden aenge-wezen, laten *ae* en *ue* de *e* weg, wanneer de lange klank op het einde van eene lettergreep staet; zoo schryftmen : *zael* en *za-len*, *ouer* en *ou-ren*, enz. Omtrent de *oo* en *oo*, valt in dit opzigt nog het een en ander aen te merken.

Voor eerst, dient men in aenmerking te nemen, dat de *e* en *o* tweederlei korte en tweederlei lange klanken hebben. Deze beide klinkers zyn nemelyk *zacht kort* en *scherp kort*, *zacht lang* en *scherp lang*.

De *e* is zacht kort in *de, ge-voel, aer-de*, enz.

De *e* is scherp kort in *bel, pen, stel*, enz.

De *o* is zacht kort in *op, bot, vol*, enz.

De *o* is scherp kort in *bod, mol, stok*, enz.

De *e* is zacht lang in *veel, streep, beek*, enz.

De *e* is scherp lang in *deel, heer, streef*, enz.

De *o* is zacht lang in *hoog, soon, sool*, enz.

De *o* is scherp lang in *boom, moor, rood*, enz.

Ten aanzien der korte *e* en *o*, zullen wy hier niets meer byvoegen; doch wat het gebruik der lange *e* en *o* betreft, moeten wy zeggen, dat de zacht lange *e* en ook de zacht lang *o*, op het einde eener lettergreep staende, niet door verdubbeling verlengd worden. Alzoo schryft men: *veel, ve-le; streep, stre-pen; beek, be-ken*, enz. Zoo ook: *hoog, ho-gen; soon, so-nen; sool, so-len*, enz. Dit is nochtans het geval niet met de scherp lange *e* en *o*: deze beide klinkers worden als dan op het einde van eene lettergreep verdubbeld. Zoo schryft men: *deel, dea-len; heer, hee-ren; streef, stree-len*; enz. Zoo ook: *boom, boo-men; moor, moo-ren; rood, roo-de*, enz. — Voorheen werd het onderscheid van uitspraak tusschen de zacht-en scherp lange *e* en *o* door toontekens of *accenten* aangewezen, doch het gebruik der toontekens is, in dit opzigt, geheel en al door de Commissie verworpen.

Wy hebben in ons voorberigt gezegd, dat de spelwyze van *olei-en, schrei-en, krui-en* en *lui-e* door de koninklyke Commissie, ter regeling der spelling benoemd, was goedgekeurd, en wy hebben in den loop van dit werkje deze schryfwyze in het oog gehouden. Thans moeten wy hier omtrent nog aenmerken, dat, alhoewel deze wyze door gezegde Commissie wezenlyk is aengenomen, wy gemeend hadden, dat deze regel zich ook zoude uitstrekken tot de lange tweeklanken *ooy* en *oey*. By nader inzien, is het echter gebleken, dat de woorden, waerin deze klanken voorkomen, de *y* moeten behouden, en men derhalve moet schryven: *plooyen, voltooyen, voltooyd, ik voltooy, gy plooydet*, enz. Zoo schryve

men ook, het gezag der Commissie volgende : *drasfen*, *masfen*, *wasfen*, *gedraeyd*, *ik macy*, *het waeyde* ; zelfs heeft men de vryheid om, des verkiezende , *drayen*, *magen*, *wayen*, zonder *e* te schryven.

Daer wy in deze spraakkunst de weinige woorden , die daerin met den klank *ooy* en *ae*y voorkomen, met *i* in plaets van met *y* geschreven hebben , verzoeken wy onze lezers deze geringe feilen in gedachten te willen verbeteren, terwyl wy ons verbinden dezelve geheel en al te doen verdwynen, zoodra een herdruk ons daertoe de gelegenheid geven zal. Dit is het eenige punt, waerin wy, hoewel in weérwil van ons zelve, van de beslissing der Commissie zyn afgeweken, en dit is zelfs geene afwyking meer, zoodra wy dezelve doen kennen en verbeteren.

Dezelfde vereeniging van Geleerden heeft bepaeld, dat het gebruik der letterverbinding *ch* vóór de *t* noodzakelyk is in alle woorden, waerin de afleiding de *g* niet vordert. Aldus schryve men *magt*, *plegtig*, *pligt*, *gewicht*, enz., met eene *g*, omdat die woorden van *mogen*, *plegen*, *wegen*, enz., afgeleid worden. Daerom is ook *ligt*, (niet zwaer) van *licht*, (zonnelyk) en *dig*t, (niet open) van *dicht*, (poëzy) wel te onderscheiden. Daerentegen schryve men : *ik dacht*, *hy kocht*, *kracht*, *vocht*, enz., met *ch*, om dat deze woorden niet van andere woorden afgeleid worden, welke met eene *g* worden geschreven : daerenboven voldoet de verbinding *ch* hier ook beter aen de uitspraak.

Nog heeft de meergemelde Commissie gemeend, dat beide de schryfwyze van *paerd* en *peerd*, van *waerd* en *wgerd*, en dus ook *waerdig* en *weerdig*, *eerwaerdig* en *eerweerdig* naer verkiezing gebruikt kunnen worden. Hiertoe behooren by gevolg ook *kaers* en *koers*, *laers* en *leers*, *paers* en *peers*, *gaerne* en *geerne*, en meer anderen.

Ter bevordering van de welluidendheid voegt men in vele woorden eene zachte *e*, en deze invoeging heeft plaets, wanneer *b*, *d*, *f*, *g*, *k*, *m*, *n*, *p*, *s*, *t*, *sch*, en *oof* door de uitgangen *loos* of *lyk* gevolgd

worden; zoo als in : *hebbelyk, goddelyk, smertelyk, straffeloos, zorgeloos, gemakkelyk, namelyk, zinneloos, gewisselyk, menschelyk, trouweloos, moefelyk, enz.*

Eenige woorden, zoo als : *verkiesselyk, geneeselyk, vergeesfelyk, geicoonlyk, persoonlyk, pynlyk, zielloos, getaerlyk, spoorloos, enz.*, nemen de zachte *e* niet aen.

Dezelfde welluidendheid vordert, dat alle woorden, die in het enkelvoud op *s* eindigen in het meervoud de *s* in *z* veranderen, en dat alle woorden, die in het enkelvoud op *f* uitgaen in het meervoud de *v* in *z* van *f* nemen, als : *huis, hui-zen; glas, gla-zen; doos, doo-zen*; zoo ook worden *grafen graef* in *gra-ven* veranderd, *stoof* in *sto-ven*, *dief* in *die-ven*, enz. Van deze letterverwisseling zyn uitgezonderd : *kruis, de glans*, die *krui-sen, de glans-en* in het meervoud maken; zoo ook de woorden *mof, dof, stof* en eenige andere, die de *f* in het meervoud verdubbelen.

De medeklinkers *d* en *t* worden ook dikmaels in de woorden gevoegd om de welluidendheid te bevorderen. Zoo voegt men, met dit inzicht, de *d* in *zwaerder, duerder, behoorder, tweederlei, dryderlei, diender*, en in meer anderen. De *t* voegt men in *gebeurtenis, bekentenis, zynentwege, mynenthalve, allenthalve*, en in sommige andere woorden.

De welluidendheid vordert nog, dat men somtyds eene letter weg laet, zoo zegt men wel *meer*, maer niet *meerst*; wel *beter*, maer niet *betst*.

Ook is het om dezelfde reden, dat men schryft : *oorspronkelyk, afhankelyk, koninklyk, getankelyk*, en niet : *oorsprongelyk, ahangelyk, koninglyk, getangelyk*.

De Commissie wenscht, dat deze tael- en spelregels, welke meestal reeds aengenomen zyn door de voornaemste schryvers van België, door allen gevolgd, en overal in de scholen mogen ingevoerd worden, ten einde alzoo de eenheid te herstellen en voortaan te bewaren in de geschrevene tael van al de Nederlandsche gewesten, en wy voegen volgaerne ons hertelyk verlangen by dien wensch.

EINDE.

